

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ
ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ: 2020-2021

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΜΙΧΑΗΛ ΑΓΓΕΛΟΥ ΟΡΦΑΝΟΥ:

**«Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΓΑΛΑΖΙΑΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ:
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΣΤΗΝ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ»**

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΣΤΡΙΜΠΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ)
ΤΣΑΡΔΑΝΙΔΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ
ΝΤΑΛΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ

Ρόδος, Δεκέμβριος 2020

Δήλωση αυθεντικότητας/ζητήματα λογοκλοπής

«Είμαι συγγραφέας αυτής της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας και κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων ή ιδεών, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά, ειδικά για τη συγκεκριμένη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία.»

Περίληψη

Η σημερινή Τουρκία διαπνέεται από τα οράματα του νέο-οθωμανισμού και του παντουρκισμού προκειμένου να καταστεί η ηγέτιδα περιφερειακή δύναμη της Ανατολικής Μεσογείου. Η στρατηγική αυτή εκδηλώνεται σε θαλάσσιο επίπεδο μέσω του γεωστρατηγικού οράματος της «Γαλάζιας Πατρίδας» που αποτυπώνει τους στρατηγικούς στόχους της χώρας. Άλλωστε, η ναυτική ισχύς θεωρείται καθοριστικής σημασίας για την επιτυχή ανάπτυξη ενός κράτους κατά τη γεωπολιτική θεώρηση. Το ευρύτερο γεωπολιτικό όραμα της χώρας κωδικοποιείται με τις τουρκικές επιδιώξεις για το 2023, το 2053 και το 2071. Ακόμα, η εκπλήρωση των θαλασσίων στόχων περνάει μέσα από την εκμηδένιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων των ελληνικών νησιών, καθώς και του νησιωτικού κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στο πλαίσιο αυτό, συνάφθηκε το Μνημόνιο Κατανόησης για τον καθορισμό θαλασσίων ζωνών Τουρκίας-Λιβύης, ώστε να δημιουργηθούν πολιτικά και νομικά τετελεσμένα στην περιοχή. Η Ελλάδα και η Αίγυπτος απάντησαν με συμφωνία μερικής οριοθέτησης προκειμένου να διεμβολίσουν το τουρκολιβυκό μνημόνιο. Παρόλα αυτά, η περιοχή ανάμεσα στον 28° και 32° Μεσημβρινό δεν έχει οριοθετηθεί από κάποια διακρατική «συμφωνία» εκτός από τη συμφωνία Τουρκίας-«ΤΔΒΚ». Η ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων δίνει έντονη γεωοικονομική χροιά στις εξελίξεις. Η Τουρκία καλείται να πετύχει το όραμα της Γαλάζιας Πατρίδας εναντίον του συνασπισμού Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ για την κατασκευή του East Med. Η στρατιωτικοποίηση της πρόσφατης κρίσης Ελλάδας-Τουρκίας αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο σύγκρουσης. Ειδικά από τη στιγμή που οι επιδιώξεις της Τουρκίας στηρίζονται στην πολιτική ισχύ παρά στο Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας καθιστώντας οποιοδήποτε συμβιβασμό δύσκολο. Τέλος, μέσα σε μία περίπλοκη ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στους περιφερειακούς και τους παγκόσμιους δρώντες τα κράτη καλούνται να επιτύχουν τις γεωστρατηγικές τους επιδιώξεις.

Λέξεις κλειδιά:

Τουρκία, Γαλάζια Πατρίδα, Ανατολική Μεσόγειος, Εξωτερική Πολιτική, Γεωπολιτική, Γεωοικονομία, Γεωστρατηγική, Νέο-οθωμανισμός, Παντουρκισμός, Πανισλαμισμός, Στόχοι 2023-2053-2071, Ζωτικός Χώρος, Ναυτική Ισχύς, Ενέργεια, Κοιτάσματα Υδρογονανθράκων, Φυσικό Αέριο, Πετρέλαιο, Γεώτρηση, Αμφισβητούμενες Περιοχές, Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, Σύμβαση Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (Montego Bay, 1982), Θαλάσσιες Οριοθετήσεις, Αιγιαλίτιδα Ζώνη, Υφαλοκρηπίδα, ΑΟΖ, Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης (2019), Συμφωνία Ελλάδος-Αιγύπτου (2020), East Med, Ηνωμένα Έθνη, Ευρωπαϊκή Ένωση, Πολυμερής Διάσκεψη, Ελλάδα, Κύπρος, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία, Ισραήλ, Αραβική Άνοιξη Αίγυπτος, Λιβύη, Συρία, Λίβανος, Παλαιστίνη, Κατάρ, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, Μεγάλη Βρετανία, Ρωσία, Κίνα, Σύγκρουση, Συνεργασία Πόλεμος, Ειρήνη.

Abstract

Modern Turkey is inspired by the visions of neo-Ottomanism and pan-Turkism in order to become the leading regional power in the Eastern Mediterranean. This strategy is manifested at sea level through the geostrategic vision of the "Blue Homeland" which reflects the strategic goals of the country. After all, naval power is considered crucial to the successful development of one state from a geopolitical point of view. The wider geopolitical vision of the country is codified with the Turkish aspirations for 2023, 2053 and 2071. Still, the fulfillment of the maritime goals goes through the annihilation of the sovereign rights of the Greek islands, as well as the island country of the Republic of Cyprus. In this context, a Memorandum of Understanding was signed for the definition of Turkey-Libya maritime zones, in order to create political and legal fulfillment in the region. Greece and Egypt responded with a partial demarcation agreement in order to interfere with the Turkish-Libyan memorandum. However, the area between the 28th and 32nd Meridian has not been demarcated by any transnational agreement other than the Turkey-"TRNC" "agreement". The discovery of new deposits gives a strong geo-economic tone to the developments. Turkey is called to achieve the vision of the Blue Homeland against the Greek-Cypriot-Israeli coalition for the construction of the East Med. The militarization of the recent Greek-Turkish crisis leaves open the possibility of conflict. Especially since Turkey's aspirations are based on political power rather than international law of the sea, making any compromise difficult. Finally, in a complex balance of power between regional and global actors, states are called upon to achieve their geostrategic goals.

Key Words:

Turkey, Eastern Mediterranean, Blue Homeland, Mavi Vatan, Foreign Policy, Geopolitics, Geoeconomics, Geostrategy, Neo-Ottomanism, Pan-Turkism, Pan-Islamism, Targets of 2023-2053-2071, Lebensraum, Naval Power, Energy, Hydrocarbon Deposits, Natural Gas, Petroleum, Disputed Areas, United Nations Convention on the Law of the Sea (Montego Bay, 1982), Maritime Boundaries, Coastal Zone, Continental Shelf, Exclusive Economic Zone (EEZ), Turkish-Libya Memorandum (2019), Greek-Egyptian Agreement (2020), Eastern Mediterranean, Greece, Cyprus, European Union, Multilateral Conference, France, Germany, Italy, Spain, Israel, Arab Spring, Egypt, Libya, Syria, Lebanon, Palestine, Qatar, United Arab Emirates, United States of America, Great Britain, Russia, China, Conflict, Cooperation, War, Peace.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ πολύ τον καθηγητή μου κ. Ιωάννη Στριμπί που με την πολύτιμη αρωγή του κατάφερα να ολοκληρώσω την παρούσα έρευνα. Η συμβολή του ήταν καθοριστική τόσο για την κατανόηση του ζητήματος όσο και για τη διάρθρωση του σχεδίου προκειμένου να έχει αναλυτική συνοχή. Τέλος, η επιμονή του στην έρευνα πρωτογενών πηγών θεωρώ πως με βοήθησε ουσιαστικά στην ερευνητική μου προσπάθεια. Ακόμα, θέλω να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές μου, από τον καθένα εκ των οποίων έχω λάβει γνώση κατά τη διάρκεια των σπουδών μου. Επιπλέον, δεν θα μπορούσα παρά να ευχαριστήσω όλους τους «δικούς μου ανθρώπους» που με στήριξαν και εξακολουθούν να με στηρίζουν σε κάθε μου προσπάθεια. Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω το Θεό από τον οποίο αντλώ δύναμη.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	10
Κεφάλαιο 1: «Το θεωρητικό υπόβαθρο της «Γαλάζιας Πατρίδας»».....	12
1.1 Η γεωπολιτική σκέψη περί ζωτικού χώρου και η σπουδαιότητα της ναυτικής ισχύος.....	12
1.2 Τα ιδεολογικά πλαίσια της τουρκικής στρατηγικής και το δόγμα Davutoglu.....	17
1.3 Η διπλωματική ήττα της Τουρκίας στη «Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας» (Montego Bay, 1982).....	26
1.4 Η Realpolitik του δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας».....	29
Κεφάλαιο 2: «Το οικονομικό υπόβαθρο της «Γαλάζιας Πατρίδας»: η ενεργειακή κατάσταση της Τουρκίας».....	34
2.1 Η ενεργειακή δίψα της Τουρκίας.....	34
2.2 Η προοπτική του νέου μεσογειακού διαδρόμου αγωγών για την Τουρκία.....	35
2.3 Ο East Med και η θέση της Τουρκίας.....	36
Κεφάλαιο 3: «Ενεργειακοί πόροι και οριοθετήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο».....	40
3.1 Οι ανακαλύψεις νέων κοιτασμάτων.....	40
3.2 Οι οριοθετήσεις θαλασσίων ζωνών και τα προβλήματα στην περιοχή.....	42
3.3 Η μη αναγνώριση των οριοθετήσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία.....	44
3.4 Η μη αναγνώριση κυριαρχικών δικαιωμάτων για τα ελληνικά νησιά από την Τουρκία.....	51
Κεφάλαιο 4: «Οι διμερείς σχέσεις της Τουρκίας με τους δρώντες της Ανατολικής Μεσογείου».....	55
4.1 Η τουρκική προσπάθεια ανάμειξης κι εργαλειοποίησης της Αραβικής Άνοιξης.....	55
4.2 Το μέτωπο Ελλάδος-Κύπρου και η Τουρκία.....	60
4.3 Ο στρατηγικός ρόλος του Ισραήλ.....	64
4.4 Ο κομβικός ρόλος της Αιγύπτου.....	66
Κεφάλαιο 5: «Το τουρκολιβυκό μνημόνιο: καταλύτης εξελίξεων».....	68
5.1 Ο αιφνιδιασμός της τουρκολιβυκής πλευράς το 2019.....	68
5.2 Η καταγγελία του Μνημονίου από Ελλάδα και Αίγυπτο.....	70
5.3 Η συμφωνία οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών Ελλάδας-Αιγύπτου.....	72
5.4 Η de jure και de facto αμφισβήτηση της Γαλάζιας Πατρίδας από τα δύο κράτη.....	74
Κεφάλαιο 6: «Η «Γαλάζια Πατρίδα» και οι μεγάλοι διεθνείς δρώντες».....	78
6.1 Το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» και ο νόμος "East Med Act" των ΗΠΑ.....	78
6.2 Η στάση της ΕΕ και των κρατών-μελών στη διεκυστίνδα της Ανατολικής Μεσογείου.....	81
6.3 Η θέση της Μεγάλης Βρετανίας και της Ρωσίας στην περιοχή.....	89
6.4 Το ενδιαφέρον της Κίνας.....	92
Συμπεράσματα.....	95
Βιβλιογραφία.....	98

Συντομογραφίες

Ελληνικές Συντομογραφίες:

- ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
- ΑΟΖ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη
- ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση
- ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
- ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
- ΚΕΠΠΑ: Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας
- ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
- ΣΕΕ: Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
- ΣΛΕΕ: Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- «ΤΔΒΚ»: «Τουρκική Δημοκρατία Βορείου Κύπρου»

Ξενογλωσσες Συντομογραφίες

- AKP: Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης Τουρκίας
- CHP: Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα Τουρκίας
- EAST MED: Eastern Mediterranean pipeline
- EEZ: Exclusive Economic Zone
- FIR: Flight Information Region
- MHP: Κόμμα Εθνικιστικού Κινήματος Τουρκίας
- MGK: Milli Guvenlik Kurulu
- MGSB: Milli Guvenlik Politikasinin Esaslari
- NATO: North Atlantic Treaty Organization
- NAVTEX: NAVigetional TEleX
- NOTAM: Notice to airmen

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1. Ο Χάρτης της Γαλάζιας Πατρίδας, όπως παρουσιάζεται στην Τουρκία.....	33
Εικόνα 2. Το σχέδιο διέλευσης του αγωγού East Med.....	39
Εικόνα 3. Η κατανομή των κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο.....	42
Εικόνα 4. Τα θαλάσσια οικόπεδα της Κυπριακής Δημοκρατίας.....	50
Εικόνα 5. Τα εξωτερικά όρια της τουρκικής υφαλοκρηπίδας, όπως κατατέθηκαν στα Ηνωμένα Έθνη.....	54
Εικόνα 6. Η οριοθέτηση Τουρκίας-Λιβύης (2019).....	70
Εικόνα 7. Η οριοθέτηση ΑΟΖ Ελλάδας και Αιγύπτου (2020).....	74
Εικόνα 8. Ο διεμβολισμός του τουρκολιβυκού μνημονίου από την ελληνοαιγυπτιακή συμφωνία.....	77

Εισαγωγή

Η Τουρκία αποτελεί ένα κράτος που βρίσκεται στην Δυτική Ασία, ενώ ένα μέρος της επικράτειάς της τοποθετείται στην ανατολική Ευρώπη. Η έκτασή της βρίσκεται στο μικρασιατικό χώρο. Το συνολικό εύρος της επικράτειάς της ανέρχεται σε 783.562 τετραγωνικά χιλιόμετρα αποτελώντας την 37^η μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο. Ακόμα, η Τουρκία βρέχεται από 3 σημαντικές θάλασσες με μεγάλη γεωστρατηγική σημασία. Βόρεια βρέχεται από τον Εύξεινο Πόντο, δυτικά από το Αιγαίο Πέλαγος και νότια από την Ανατολική Μεσόγειο. Ο πληθυσμός της χώρας ανέρχεται περίπου σε 83.000.000 κατοίκους αποτελώντας τη 19^η χώρα με το μεγαλύτερο πληθυσμό παγκοσμίως. Το τουρκικό έθνος-κράτος με αυτά τα χαρακτηριστικά θεωρεί ότι θα έπρεπε να διαδραματίζει σημαντικότερο ρόλο στα διεθνή δρώμενα σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της τουρκικής πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας. Η άρχουσα πολιτική τάξη της χώρας υποστηρίζει ότι το τουρκικό κράτος έχει περιοριστεί σε λιγότερο γεωγραφικό χώρο από αυτόν που της αρμόζει από την ιστορία. Σε αυτό το μήκος κύματος έχει εμπλακεί στρατιωτικά στην επικράτεια ξένων κρατών (Κύπρος, Ιράκ, Συρία, Λιβύη, Αρμενία), ενώ επιζητεί την αναθεώρηση Συνθήκη της Λωζάνης (1923).

Η Τουρκία έχει αναπτύξει μία στρατηγική με απώτερο στόχο να βρει τη χαμένη της αίγλη. Σε αυτό το πλαίσιο χρησιμοποιεί τα οράματα του νέο-οθωμανισμού, του παντουρκισμού και του πανισλαμισμού. Η στρατηγική αυτή συμπληρώνεται με το όραμα της «Γαλάζιας Πατρίδας». Η Γαλάζια Πατρίδα αποτελεί το σχέδιο της τουρκικής πολιτικής ηγεσίας προκειμένου η Άγκυρα να αποκτήσει πολύτιμο ζωτικό χώρο στη θάλασσα ελέγχοντας τους εμπορικούς διαδρόμους και αξιοποιώντας τον ενεργειακό πλούτο των θαλασσών με τη χρήση της νέας τεχνολογίας εξόρυξης ενεργειακών πόρων σε μεγάλα βάθη. Τροχοπέδη στους τουρκικούς σχεδιασμούς για την αύξηση της ναυτικής της ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο αποτελεί το σύμπλεγμα της Μεγίστης και η Κυπριακή Δημοκρατία. Η Τουρκία για να ξεπεράσει αυτό το εμπόδιο δεν αναγνωρίζει κυριαρχικά δικαιώματα στα ελληνικά νησιά και στην Κυπριακή Δημοκρατία, την οποία δεν την αναγνωρίζει ούτε ως ανεξάρτητο κράτος.

Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εργασία επιχειρεί να εξηγήσει τι κρύβεται πίσω από τους τουρκικούς θαλάσσιους στρατηγικούς σχεδιασμούς, οι οποίοι αποτυπώνονται με τον όρο της Γαλάζιας Πατρίδας. Ακόμα, επιχειρείται να αποκωδικοποιηθεί ο τρόπος υλοποίησής της, καθώς και οι δυσκολίες και οι επιτυχίες που έχει επιφέρει η εφαρμογή του τουρκικού θαλασσιού δόγματος στην πράξη. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στις τελευταίες εξελίξεις μετά την υπογραφή του μνημονίου Τουρκίας-Λιβύης για τον καθορισμό θαλασσιών ζωνών το 2019, καθώς θεωρείται πως αυτό λειτούργησε ως καταλύτης για περαιτέρω εξελίξεις στην περιοχή. Η ανάλυση των ενεργειακών, νομικών, διπλωματικών και στρατηγικών πτυχών της διένεξης αποτελεί βασικό στόχο της εργασίας. Οι εξελίξεις στη θαλάσσια περιοχή ανάμεσα στον 28^ο και τον 34^ο Μεσημβρινό αποτελούν βασικό ερευνητικό στόχο της μελέτης. Τέλος, παρουσιάζονται οι συνέπειες της θαλάσσιας τουρκικής πολιτικής σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

Η εργασία στηρίχθηκε στη χρήση τόσο πρωτογενών όσο και δευτερογενών πηγών. Οι πρωτογενείς πηγές εντάσσονται στο πλαίσιο ανάλυσης της Συνθήκης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982), των νομικών επιστολών που απέστειλαν οι μόνιμες αντιπροσωπείες των κρατών στα Ηνωμένα Έθνη, των συμφωνιών όπως αυτές έχουν πρωτοκολληθεί και δημοσιευθεί στα Ηνωμένα Έθνη, της νομοθεσίας της ΕΕ και των συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, της εθνικής νομοθεσίας των κρατών και της ανάλυσης των θέσεων τους, όπως αυτές διατυπώνονται στις ιστοσελίδες των Υπουργείων των Εξωτερικών των κρατών. Αντίθετα, οι δευτερογενείς πηγές σχετίζονται με την ανάλυση και την παρουσίαση των ερευνητικών θέσεων και απόψεων επί του ζητήματος, όπως αυτές εκφράστηκαν σε άρθρα ή βιβλία. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε επίσης, στην ανάλυση του ζητήματος, όπως αυτό γίνεται αντιληπτό σε θεωρήσεις Τούρκων αναλυτών κι αξιωματούχων.

Με άλλα λόγια, στόχος της έρευνας είναι η ανάλυση του γεωπολιτικού και γεωοικονομικού οράματος της Γαλάζιας Πατρίδας τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο της πραγματικής εφαρμογής στην Ανατολική Μεσόγειο. Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο μελετάται το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο έχει δομηθεί η πολιτική της Γαλάζιας Πατρίδας. Σε αυτό το πλέγμα, παρουσιάζονται η γεωπολιτική θεωρία στο ζήτημα, η τουρκική γεωπολιτική σκέψη, οι προβλέψεις του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας όπως αποτυπώθηκαν στη Σύμβαση του Montego Bay (1982) και οι διαφωνίες της Τουρκίας, ενώ τέλος, αναφέρεται πως η Γαλάζια Πατρίδα στην πράξη αποτελεί τη Realpolitik της σύγχρονης Τουρκίας για κυριαρχία στη θάλασσα. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται η ενεργειακή γεωοικονομική πραγματικότητα της χώρας, καθώς και πώς η επιτακτική προσπάθεια για άμεση κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών επηρεάζει άμεσα τις εξελίξεις. Ακόμα, παρουσιάζονται η τουρκική άποψη σχετικά με τη διπλωματία των αγωγών στην περιοχή, καθώς και το αντίπαλο δέος της άποψης αυτής που είναι ο αγωγός East Med. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται το ενεργειακό υπόβαθρο της Ανατολικής Μεσογείου, οι οριοθετήσεις στην περιοχή, καθώς και οι βασικός πολιτικός στόχος της Γαλάζιας Πατρίδας που είναι η εκμηδένιση των ελληνικών και των κυπριακών κυριαρχικών δικαιωμάτων. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται το περιφερειακό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου, η τουρκική προσπάθεια άσκησης επιρροής μέσω της Αραβικής Άνοιξης, καθώς και η εξωτερική πολιτική των δρώντων. Στο πέμπτο κεφάλαιο μελετώνται οι τελευταίες εξελίξεις, όπως αυτές διαμορφώθηκαν μετά το τουρκολιβυκό μνημόνιο του 2019 και την επακόλουθη συμφωνία μερικής οριοθέτησης Ελλάδος-Αιγύπτου του 2020 που είχε ως στόχο την de jure και de facto αμφισβήτηση της Γαλάζιας Πατρίδας δυτικά του 28^{ου} Μεσημβρινού. Η ανάλυση των συμφωνιών αποτελεί βασικό στόχο της εργασίας. Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων, όπως αυτή διαμορφώνεται ανάλογα με τα συμφέροντα, αλλά και τις δυνατότητες. Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματά μου από τη συγγραφή της παρούσας έρευνας αποδίδοντας το πλέγμα κατανόησης του ζητήματος, όπως το αντιλήφθηκα, ενώ εκφράζω τις πεποιθήσεις μου και τον προβληματισμό μου σχετικά με τη Σύγκρουση ή τη Συνεργασία στην Ανατολική Μεσόγειο, την επιλογή του Πολέμου ή της Ειρήνης που έχουν τα κράτη. Εν κατακλείδι, αξίζει να σημειωθεί πως η εφαρμογή της Γαλάζιας Πατρίδας βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Ως εκ τούτου, η παρούσα εργασία ευελπιστώ να γίνει αντικείμενο για προβληματισμό και περαιτέρω μελέτη του ζητήματος.

1 Το θεωρητικό υπόβαθρο της «Γαλάζιας Πατρίδας»

1.1 Η γεωπολιτική σκέψη περί ζωτικού χώρου και η σπουδαιότητα της ναυτικής ισχύος

Η γεωπολιτική είναι ένας όρος που έχει ασκήσει σημαντική επίδραση στα διεθνή πολιτικά δρώμενα από τον 20^ο αιώνα κι έπειτα. Ιδιαίτερα, όπως παρατηρεί ο Parker, η Geopolitik ενεπλάκη με την εθνική πολιτική στη Γερμανία μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς «και, αργότερα, με τον εξορθολογισμό και το σχεδιασμό του εδαφικού επεκτατισμού και την αιτιολόγηση των ναζιστικών επιδιώξεων για κυριαρχία στην Ευρώπη»¹. Αυτή εμπλοκή είχε ως αποτέλεσμα να τεθεί στο περιθώριο η γερμανική Geopolitik ως μέθοδος επιστημονικής κατανόησης και ανάλυσης των πολιτικών πραγμάτων μαζί με τα υπόλοιπα ιδεολογικά πιστεύω του ναζισμού. Η γεωπολιτική άρχισε να επανεμφανίζεται τη δεκαετία του 1970 στη Γαλλία και τις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου συνδέθηκε σημαντικά με την πολιτική σκέψη του Χένρι Κίσινγκερ. Ακόμα, ο ρεαλιστής θεωρητικός Morgenthau υποστηρίζει ότι η γεωγραφία αποτελεί τον πιο σταθερό παράγοντα από τον οποίο εξαρτάται η ισχύς ενός έθνους².

Ο πατέρας της Γεωπολιτικής θεωρείται ο γεωγράφος Friedrich Ratzel (1844-1904). Ο Ratzel ήταν καθηγητής γεωγραφίας πρώτα στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου και μετά στο Πανεπιστήμιο της Λιέγης. Το έργο του «Πολιτική Γεωγραφία» (1897) θεωρείται ως το πρώτο έργο της σύγχρονης πολιτικής γεωγραφίας. Ακόμα, σημαντικό του έργο είναι το βιβλίο «Ο Ζωτικός Χώρος» (1901). Αν και το γεγονός ότι η γεωγραφία επηρεάζει τις τύχες των κρατών ήταν γνωστό από πολύ παλιά ως γενικό αξίωμα, κανένας δεν είχε προσπαθήσει σοβαρά να συγκεντρώσει τα διαφορετικά στοιχεία της χωρικής διάστασης, ώστε να προχωρήσει στη διερεύνησή της συνολικά³. Βασική θέση του ήταν ότι το κράτος είναι ένας οργανισμός, όπως οι οργανισμοί του φυσικού κόσμου. Ως εκ τούτου, μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητή η συμπεριφορά του ως η συμπεριφορά ενός οργανικού συνόλου. Το κράτος όχι μόνο επηρεάζεται από το γεωγραφικό χώρο, αλλά παράλληλα αποτελεί και μέρος του. Σε αυτό το πλαίσιο έδινε μεγάλη σημασία στα χαρακτηριστικά «Raum» και «Lage», δηλαδή, το έδαφος και τη θέση, καθώς θεωρούσε ότι από αυτά εξαρτιόταν εν πολλοίς η τύχη ενός κράτους⁴.

Ο Ratzel ανέπτυξε τη θεωρία ότι το κράτος ως οργανικό φαινόμενο υπόκειται σε κάποιους νόμους όσον αφορά την εδαφική ανάπτυξη και εξέλιξή του. Οι νόμοι αυτοί σχετίζονται με τη συμπεριφορά του κράτους ως οντότητα μέσα στο γεωγραφικό χώρο. Μάλιστα, υποστήριξε ότι η επιτυχία ενός κράτους βασίζεται σταθερά στο έδαφος και η συνέχεια αυτής της επιτυχίας εξαρτάται από τη μεγιστοποίηση των εδαφικών του

¹ Parker G., «Γεωπολιτική: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον», Εκδόσεις Ροές, Αθήνα 2002, σελ. 25-26.

² Morgenthau H. J., «Η Πολιτική μεταξύ των Εθνών: ο αγώνας για ισχύ και ειρήνη», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2018, σελ. 185-188.

³ Parker G., «Γεωπολιτική: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον», Εκδόσεις Ροές, Αθήνα 2002, σελ. 47.

⁴ Μάζης Ι., «Γεωπολιτική: η θεωρία και η πράξη», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2002, σελ. 10-14.

πλεονεκτημάτων. Απαραίτητο χαρακτηριστικό στοιχείο της επιτυχίας είναι η απόκτηση του απαραίτητου «Lebensraum» (ζωτικού χώρου). Ο ζωτικός χώρος συνδεόταν άμεσα με την κρατική ισχύ, καθώς αποτελούσε το βασικότερο συστατικό της. Με αυτή τη λογική όσο περισσότερο ζωτικό χώρο διαθέτει ένα κράτος τόσο πιθανότερο είναι να αποκτήσει μία θέση κυριαρχίας στο διεθνές σύστημα. Ο Ratzel θεωρούσε ότι ο βασικός στόχος του κράτους είναι η απόκτηση Δύναμης που θα το μετέτρεπε σε «Μεγάλη Δύναμη» και, τελικά, σε «Παγκόσμια Δύναμη». Σε αυτό το μήκος κύματος η γεωγραφική επέκταση των κρατών θεωρείται αναγκαία, καθώς αυτή ξεχωρίζει τα επιτυχημένα από τα μη επιτυχημένα κράτη.

Ο Ratzel στο έργο του «Σχετικά με τους νόμους της χωρικής επέκτασης των κρατών» (1901) διαπιστώνει επτά «νόμους» σχετικά με το χωρικό επεκτατισμό των κρατών. Ο ζωτικός χώρος σύμφωνα με το γεωγράφο αυξάνει μέσω του εποικισμού. Αξίζει να σημειωθεί ότι η γεωπολιτική προσέγγιση του Ratzel έχει γίνει αντικείμενο σφοδρής κριτικής. Επί παραδείγματι, ο Yves Lacoste υποστήριξε ότι η παραδοσιακή γεωπολιτική βρίσκεται στην υπηρεσία του πολέμου, της επιθετικότητας και της επιβολής προς χάριν των ισχυρών κρατών σε παγκόσμιο επίπεδο⁵. Ο εποικισμός είναι ευρύτερος όρος από την κατάκτηση, καθώς περιλαμβάνει τη διεύρυνση μέσω της οικονομικής, εμπορικής και πολιτισμικής επιρροής. Ο πρώτος νόμος συνίσταται στο ότι η εδαφική επέκταση αυξάνει με την προώθηση του πολιτισμού (πολιτισμικός μοχλός ασκήσεως γεωπολιτικής επιρροής κατά Μάζη⁶). Ο δεύτερος νόμος συνδέει τη χωρική ανάπτυξη των κρατών με τη διάδοση της ιδεολογίας, της παραγωγής, της εμπορικής δραστηριότητας, της ισχύος της ακτινοβολίας τους και της προσπάθειάς τους για προσηλυτισμό (πολιτικός και οικονομικός μοχλός ασκήσεως γεωπολιτικής επιρροής κατά Μάζη⁷). Ο τρίτος νόμος σημειώνει πως τα κράτη επεκτείνονται απορροφώντας ή αφομοιώνοντας κράτη μικρότερης σημασίας (αμυντικός μοχλός ασκήσεως γεωπολιτικής επιρροής κατά Μάζη⁸). Ο τέταρτος νόμος αντιλαμβάνεται το σύνορο ως δυναμικό χαρακτηριστικό των κρατών, το οποίο σχετίζεται με την ανάπτυξη, το δυναμισμό και τις εδαφικές αλλαγές του κράτους, και σίγουρα όχι από μία στατική νομική πλευρά. Ο πέμπτος νόμος σημειώνει ότι το κράτος που επεκτείνεται προσπαθεί να απορροφήσει σημαντικές στρατηγικές περιοχές για αυτό. Ο έκτος νόμος θεωρεί ότι η ανάγκη εδαφικής εξάπλωσης ενεργοποιείται όταν ένα κράτος θεωρεί ότι περικλείεται από έναν κατώτερο πολιτισμό. Άρα, η εδαφική εξάπλωση είναι συνδεδεμένη με το εξωτερικό περιβάλλον. Τέλος, ο έβδομος νόμος σημειώνει ότι σε αυτόν τον κόσμο δεν υπάρχει αρκετός χώρος για όλους, παρά μόνο για τα μεγάλα κράτη.

Επιπρόσθετα, σημαντικό έργο του Ratzel είναι «Η Θάλασσα, πηγή ισχύος των Εθνών» (1900). Το έργο αυτό τόνιζε τη σπουδαιότητα ενός μεγάλου γερμανικού στόλου και Ναυτικού. Θεώρησε ότι η επαφή των λαών με τη θάλασσα αποτελεί δείγμα της οξυδέρκειάς τους. Είναι τόσο σημαντική αυτή η επαφή που χαρακτηρίζει τους σημαντικούς χερσαίους πολιτισμούς (Κινέζοι, Αιγύπτιοι) που αρνήθηκαν την

⁵ Ηρακλείδης Α., «Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική», Ελληνικά και Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα (www.kallipos.gr), Αθήνα 2015, σελ. 226.

⁶ Μάζης Ι., «Γεωπολιτική: η θεωρία και η πράξη», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2002, σελ. 164.

⁷ Μάζης Ι., «Γεωπολιτική: η θεωρία και η πράξη», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2002, σελ. 164-165.

⁸ Μάζης Ι., «Γεωπολιτική: η θεωρία και η πράξη», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2002, σελ. 165.

ενασχόλησή τους με τη θάλασσα ως «ημιπολιτισμούς». Συνεπώς, διαφαίνεται έντονα ο διαχωρισμός των χερσαίων και των ναυτικών δυνάμεων. Μάλιστα, σημειώνει ότι η θάλασσα δεν υπόκειται σε σύνορα. Αντίθετα, η θαλάσσια υπεροχή σε συγκεκριμένες περιοχές συγκεκριμένων δυνάμεων μεταβάλλεται ανάλογα με τη χερσαία υπεροχή τους. Σε αυτό το πλαίσιο η θαλάσσια κυριαρχία είναι καθρέφτης ευρύτερων γεωπολιτικών ισορροπιών για τις χερσαίες δυνάμεις, ενώ τα νησιωτικά κράτη έχουν πλεονέκτημα (π.χ. Ιαπωνία). Η κυριαρχία στη θάλασσα σχετίζεται άμεσα με τον παγκόσμιο έλεγχο του εμπορίου. Συνεπώς, τα σημαντικά κράτη πρέπει να νοιάζονται για μία θαλάσσια στρατηγική υπεροχή. Το έργο αυτό άσκησε επιρροή στο Mackinder.

Ο Rudolf Kjellen (1864-1922), Σουηδός καθηγητής πολιτικών επιστημών στα πανεπιστήμια της Ουψάλας και του Γκέτεμποργκ και βουλευτής συνέχισε το έργο του Γερμανού δασκάλου. Μάλιστα, ο Kjellen χρησιμοποίησε πρώτη φορά τον όρο “Geopolitik” στο έργο του «Το κράτος ως μορφή Ζωής» (1916) ορίζοντάς την ως «την επιστήμη του κράτους νοουμένου ως γεωγραφικού οργανισμού όπως αυτός λειτουργεί στο Χώρο»⁹. Ακόμα, θεωρεί ότι η γεωπολιτική πρέπει να αφιερώνεται στην ανάλυση της φύσεως του κράτους. Επιπλέον, συμφώνησε με το Ratzel για τη ζωτικότητα του χώρου και την ισχύ που αυτός προσδίδει στο κράτος. Θεώρησε ότι τα χαρακτηριστικά του κράτους ήταν η Τοποπολιτική και η Φυσιοπολιτική που αντιστοιχούν στη Θέση και η Μορφοπολιτική που αντιστοιχεί στο έδαφος. Η Γεωπολιτική αποτελεί το συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα στο Χώρο, το φυσικό περιβάλλον και το λαό που ζει στο πλαίσιο του. Σημειώνει δε, ότι το κράτος γεννιέται, ζει, πεθαίνει και παλεύει με άλλα κράτη για τη διεκδίκηση χωρικής ισχύος. Σύμφωνα και με αυτή τη λογική η προστασία και η απόκτηση Χώρου κρίνουν την επιβίωση του κράτους. Ακόμα, διακρίνει Γεωπολιτική σε δύο κατηγορίες: την «κατάλληλη» και την «ειδική» Γεωπολιτική. Η κατάλληλη Γεωπολιτική αφορά τα χωρικά χαρακτηριστικά του κράτους, ενώ η ειδική το κράτος ως στοιχείο ενός μεγαλύτερου συστήματος.

Μετά την ήττα της Γερμανίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κύριος υποστηρικτής της Γεωπολιτικής ήταν ο καθηγητής και στρατηγός του βουαρικου στρατού, Karl Haushofer. Ο Haushofer θεώρησε ότι η ήττα της Γερμανίας στον πόλεμο προήλθε σε σημαντικό βαθμό από την άγνοια των γεωγραφικών γεγονότων από τους Γερμανούς αξιωματούχους. Υποστήριξε δε, ότι η Γεωπολιτική μελετά την πολιτική δραστηριότητα στο φυσικό χώρο. Κύριος στόχος του ήταν η εξυπηρέτηση των γερμανικών εθνικών ιδεών. Επεδίωκε, δηλαδή, την προώθηση των συμφερόντων της γερμανικής πολιτισμικής κοινότητας μέσω της εύρεσης του απαραίτητου Ζωτικού Χώρου μέσα στον οποίο ο γερμανικός λαός θα δύναται να ξεδιπλώσει τις ικανότητές του. Σε αυτό το πλέγμα ήθελε την αναθεώρηση της Συνθήκης των Βερσαλλιών που απέτρεπε το ενδεχόμενο δημιουργίας μίας μεγάλης ενιαίας Γερμανίας μέσω των «αυθαίρετων» συνόρων, που αυτή όριζε. Ο Ζωτικός Χώρος μάλιστα, ήταν διαρκώς μεταβαλλόμενος, καθώς έπρεπε να καλύπτει συνεχώς τις ανάγκες του έθνους αλλάζοντας έτσι, και τα σύνορα. Ως εκ τούτου, είναι ξεκάθαρο ότι δεν επέμενε στη νομική φύση των συνόρων, αλλά στη στρατηγική τους σημασία μέσα σε έναν συγκεκριμένο πλανήτη. Επιπρόσθετα, υποστήριξε ότι ο αντικειμενικός στόχος της Γεωπολιτικής του είναι η καθιέρωση ενός αριθμού κρατών διεθνούς ακτινοβολίας, το καθένα εκ των οποίων θα κυριαρχούσε σε μία γεωγραφική ζώνη επιρροής. Οι ζώνες

⁹ Μάζης Ι., «Γεωπολιτική: η θεωρία και η πράξη», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2002, σελ. 15.

επιρροής δεν θα ήταν περισσότερες από τέσσερις. Ο Γερμανός γεωγράφος απέβλεπε ότι μελλοντικά θα υπάρξει μία μεγάλη ζώνη επιρροής για τη Γερμανία. Σύμφωνα με την ανάλυσή του η Γερμανία θα ήταν κυρίαρχη στην Κεντρική Ευρώπη, ενώ απέβλεπε ότι η Αφρική θα προσχωρούσε στο γαιωσύστημα Βορρά-Νότου μεγεθύνοντας την γεωπολιτικό χώρο της Γερμανίας. Με αυτόν τον τρόπο εξασφάλιζε επίσης, πολύτιμους πόρους για την ανάπτυξη του γερμανικού κράτους.

Εν κατακλείδι, σύμφωνα με τη «ρατσελιανή» προσέγγιση της γεωπολιτικής η επιστήμη του Ζωτικού Χώρου είναι η μελέτη της αξίας της γεωγραφίας για τη θετική διαδρομή των κρατών. Ο μεγάλος Ζωτικός Χώρος αποτελεί σημείο κλειδί για την επιτυχία ενός κράτους. Στο πλαίσιο αυτό τα μεγάλα δυνατά κράτη προσβλέπουν στη διασφάλιση μεγαλύτερου χώρου, τον οποίο και καρπώνονται από πιο αδύναμα και λιγότερο επιτυχημένα κράτη που είναι δεμένα με το χώρο. Σε αυτό το σημείο έχει ασκηθεί έντονη κριτική για τα στοιχεία «Κοινωνικού Δαρβινισμού» που εμπεριέχει η Γεωπολιτική του Ζωτικού Χώρου. Ακόμα, η παγίδα της υπερεπέκτασης ενός κράτους μπορεί να αποβεί ένα ολέθριο σφάλμα για αυτό, καθώς συσπειρώνονται άλλα κράτη εναντίον του. Τα κράτη αυτά αισθάνονται ότι απειλούνται από την αύξηση της ισχύος των αναθεωρητικών δυνάμεων με αποτέλεσμα να οξύνεται ο ανταγωνισμός στο διεθνές σύστημα. Ο επαυξανόμενος ανταγωνισμός δύναται να είναι καταστροφικός για το αναθεωρητικό κράτος σε περίπτωση που δεν μπορεί να τον αντιμετωπίσει.

Επιπρόσθετα, βαρυσήμαντη είναι η γεωπολιτική ανάλυση του Sir Halford J. Mackinder (1861-1947). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο βρετανός καθηγητής και μέλος της Βουλής των Κοινοτήτων δεν χρησιμοποίησε τον όρο γεωπολιτική στα συγγράμματά του, αλλά θεωρείται ως ο θεμελιωτής της Αγγλοσαξονικής Σχολής της Γεωπολιτικής, γνωστής και ως «κλασικής γεωπολιτικής». Ο Mackinder προσπάθησε να εντάξει την παγκόσμια βρετανική ισχύ σε ένα γεωγραφικό και γεωπολιτικό πλαίσιο, ήδη από το 19^ο αιώνα. Αρχικά το βιβλίο του “Britain and British Seas” (1902) κι αργότερα με το άρθρο του στη Βασιλική Γεωγραφική Εταιρεία “The Geographical Pivot of History” (1904) καινοτόμησαν στην παγκόσμια γεωπολιτική σκέψη. Η μεγάλη καινοτομία του έγκειται στην εργασία του να ερμηνεύσει ένα γεωπολιτικό σενάριο σε παγκόσμια κλίμακα. Πυρήνας της σκέψης του ήταν η ιδέα ότι ο κόσμος αποτελεί ένα λειτουργικό σύνολο που μπορεί να εξηγηθεί με βάση τη λογική. Ο Mackinder διέκρινε ότι με την ανακάλυψη των νέων γεωγραφικών ανακαλύψεων (π.χ. Αμερική) έτεινε στο τέλος μία μακρά περίοδος που η αντιπαράθεση των Μεγάλων Δυνάμεων είχε ως στόχο την επιρροή στις νέες περιοχές. Αντίθετα, τώρα ο ανταγωνισμός θα ήταν ακόμα, οξύτερος, ενώ θα έρχονταν στο προσκήνιο νέες δυνάμεις που σταδιακά αποκτούσαν αυτόνομη δύναμη έναντι της ευρωπαϊκής ηγεμονίας. Επιπλέον, θεωρούσε ότι η περίοδος κυριαρχίας των ναυτικών δυνάμεων ήταν σε ύφεση και ότι οι χερσαίες δυνάμεις έτειναν να επανακάμψουν στα διεθνή δρώμενα. Αυτή η αντιπαράθεση των χερσαίων και των ναυτικών δυνάμεων μπορούσε κατά το Mackinder να εξηγήσει την παγκόσμια ιστορία. Παρόλα αυτά, συνειδητοποιούσε ότι υπήρχε μία βαθιά ισορροπία ανάμεσα τους που δεν επέτρεπε σε καμία ομάδα δυνάμεων να αποκτήσει μόνιμη θέση κυριαρχίας στο διεθνές σύστημα. Η βρετανική καταγωγή του όμως, τον οδήγησε να ασχοληθεί έντονα με τη Βρετανία, καθώς θεωρούσε ότι η Ρωσία (χερσαία δύναμη) εκείνη την περίοδο κατείχε πιο προνομαχική θέση στον κόσμο.

Στην προσπάθειά του αυτή διέκρινε μία συνεκτική γεωπολιτική θεωρία που κατά τη γνώμη του δέσποζε στον κόσμο, γνωστή και ως θεωρία «Heartland» (Κεντρικής Γης). Αναγνώρισε ότι η κεντρική γεωγραφική θέση ενός κράτους αποτελεί αξιοσημείωτο πλεονέκτημα στο ανταγωνιστικό διεθνές πλαίσιο. Υποστήριξε ότι υπάρχει ένας Κεντρικός Άξονας με βάση τη χερσαία μάζα, τον οποίο ονομάζει “Heartland” και που περιλαμβάνει την Ευρασία. Σημείωσε μάλιστα, ότι η δύναμη που θα ελέγχει αυτόν το χώρο θα κυριαρχήσει επί της Πλανητικής Νήσου, δηλαδή επί του γεωγραφικού χώρου της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής. Σε αυτό το πλαίσιο η Heartland περιβάλλεται από ένα εσωτερικό ή περιφερειακό ημιδακτύλιο, ο οποίος αντιστοιχεί στο γεωγραφικό υποσύστημα, της Δυτικής Ευρώπης, της Εγγύς και της Μέσης Ανατολής και της Νοτίου και Ανατολικής Ασίας. Ακόμα, ο εσωτερικός αυτός δακτύλιος έχει ως όριο δύο νησιωτικά υποσυστήματα, τα βρετανικά νησιά δυσμίας και την Ιαπωνία ανατολικά. Τα υποσυστήματα αυτά αποτελούν τα όρια ενός δεύτερου δακτυλίου, τον οποίο ονομάζει εξωτερικό ή νησιωτικό δακτύλιο και στον οποίο ανήκει η Αμερική, τα νησιωτικά υποσυστήματα του Ειρηνικού και το αυστραλιανό νησιωτικό υποσύστημα¹⁰. Σε αυτό το παγκόσμιο γεωπολιτικό πλαίσιο θεωρεί ότι τα διεθνή πολιτικά πράγματα εξαρτώνται από την ισορροπία ισχύος που διαμορφώνεται ανάμεσα στις δυνάμεις του Κεντρικού Άξονα και στις Δυνάμεις του Εξωτερικού/Νησιωτικού Δακτυλίου. Ο Mackinder θεώρησε ότι ο βασικός στρατηγικός στόχος της Βρετανίας πρέπει να είναι η διατήρηση ενός ισχυρού στόλου με βασικό γεωστρατηγικό στόχο να ελέγξει τα περιφερειακά εδάφη της Ευρασίας. Με αυτόν τον τρόπο θα συγκρατούνται οι χερσαίες δυνάμεις στην περιφέρειά τους, καθώς δεν θα έχουν πρόσβαση στις θερμές θάλασσες, που θα τις επέτρεπε απόκτηση θέσης κυριαρχίας στο διεθνές σύστημα. Διαφαίνεται ως εκ τούτου, η κεντρική σημασία που προσέδιδε ο Mackinder στη ναυτική ισχύ, αφού αυτή ήταν ικανή να διατηρήσει ή να μεταβάλλει τις διεθνείς ισορροπίες στην παγκόσμια κλίμακα.

Επιπρόσθετα, ο Alfred Thayer Mahan (1840-1914), Αμερικανός επιτελάρχης του πολεμικού ναυτικού, έχει συνδράμει με το έργο του “The Influence of Sea Power upon History” (1890) στο να έρθει στο προσκήνιο η σημασία της ναυτικής ισχύος για την εξέλιξη της ιστορίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο Mahan συμφωνούσε με το Ratzel στο γεγονός ότι μία παγκόσμια δύναμη έπρεπε να έχει και τις δύο μορφές ισχύος, χερσαίας και ναυτικής. Παρόλα αυτά, θεωρούσε ότι η Μεγάλη Βρετανία και η Βρετανική Αυτοκρατορία αντλούσε κατά κύριο λόγο τη δύναμή της από τη ναυτική ισχύ. Ο Αμερικανός αξιωματικός προσπαθούσε αναλύοντας την πηγή ισχύος της Μεγάλης Βρετανίας να δώσει ώθηση στις ΗΠΑ να αναπτύξουν έναν ισχυρό στόλο που θα επέτρεπε την ανάδυση της χώρας σε παγκόσμια δύναμη¹¹. Αντιλαμβανόταν τη θάλασσα ως ένα δρόμο μεγάλης σημασίας, ο οποίος είναι κοινόχρηστος και δημιουργεί πολυσύχναστους εμπορικούς δρόμους, τους οποίους διασχίζουν οι άνθρωποι προς όλες τις κατευθύνσεις. Ακόμα, επεσήμανε έξι κύρια χαρακτηριστικά της ανάπτυξης θαλάσσιας ισχύος: τη γεωγραφική θέση, τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά και την έκταση της επικράτειας του κράτους, καθώς και το μέγεθος του πληθυσμού, τη νοοτροπία του λαού και τη νοοτροπία της κυβέρνησης. Με βάση αυτά τα

¹⁰ Μάζης Ι., «Γεωπολιτική: η θεωρία και η πράξη», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2002, σελ. 18-27.

¹¹ Parker G., «Γεωπολιτική: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον», Εκδόσεις Ροές, Αθήνα 2002, σελ. 81-82 και 109-111.

χαρακτηριστικά οραματίστηκε τις Ηνωμένες Πολιτείες ως γεωπολιτικό διάδοχο της Βρετανικής Αυτοκρατορίας¹². Φοβόταν όμως, ότι η γεωπολιτική δυναμική των ΗΠΑ θα μπορούσε να περιοριζόταν από μία εχθρική δύναμη ή μία εχθρική συμμαχία δυνάμεων που θα έθετε υπό τον έλεγχο της την περιοχή της Ευρασίας. Με βάση αυτή του την ανάλυση υπήρξε ένας από τους πρωτοπόρους που προέβλεψαν τις γεωπολιτικές διαστάσεις του Ψυχρού Πολέμου. Μάλιστα, θεώρησε ότι οι ΗΠΑ έπρεπε να δημιουργήσουν μία συμμαχία δυνάμεων με τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία, τη Γερμανία και την Ιαπωνία με στόχο να περιοριστεί η ΕΣΣΔ στα χερσαία εδάφη, σκέψη η οποία πήρε σάρκα και οστά το 1945 με τη δημιουργία του ΝΑΤΟ.

Επιπλέον, ο ολλανδικής καταγωγής Αμερικανός καθηγητής Nicholas Spykman (1893-1943), θεωρούμενος και ως κορυφαίος της σύγχρονης αμερικανικής γεωπολιτικής σκέψης, συνέδεσε τη γεωπολιτική ως βασικό εργαλείο της εξωτερικής πολιτικής. Ασκεί μάλιστα, κριτική στο Γεωπολιτική του Haushofer με το επιχείρημα ότι λειτουργεί ως δικαιολογητική βάση για την εδαφική επέκταση. Αντίθετα, αναγνωρίζει τη συμβολή του Mackinder στο πεδίο. Διαφωνεί όμως, μαζί του στην οριοθέτηση των ευρύτερων γεωγραφικών περιοχών του πλανήτη. Ο Spykman καινοτομεί οριοθετώντας μία περιοχή που ονόμασε Rimland η οποία περιλαμβάνει τη Δυτική Ευρώπη, την Τουρκία, τη Σαουδική Αραβική Χερσόνησο, το Πακιστάν, το Αφγανιστάν, τις Ινδίες, τη Νοτιοανατολική Ασία και την Ιαπωνία. Η Rimland περικλείει τη Heartland που περιλαμβάνει την Ανατολική Ευρώπη και τις περιοχές της ΕΣΣΔ. Αντιτιθέμενος στην βασική θέση του Mackinder ισχυρίζεται ότι δεν υπάρχει μία απλουστευμένη σχέση που να εξηγεί την παγκόσμια αντιπαράθεση ισχύος με βάση τον ανταγωνισμό των χερσαίων και των ναυτικών δυνάμεων. Ακόμα, υποστήριξε ότι όποιος ελέγχει τη Rimland ελέγχει την Ευρασία και ότι όποιος ελέγχει την Ευρασία «κρατά τις τύχες του Κόσμου στα χέρια του». Αξίζει να σημειωθεί ότι ο έλεγχος της Rimland αποτέλεσε βασικό δόγμα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής κατά την ψυχροπολεμική περίοδο μέχρι και σήμερα. Το δόγμα αυτό είναι γνωστό ως «στρατηγική της ανασχέσεως» και έχει ως αρχή του τη συνοχή της περιοχής της Rimland ως ανάχωμα των επεκτατικών επιδιώξεων της Heartland, που έλεγχε τότε η ΕΣΣΔ. Σε αυτό το δόγμα η Τουρκία είχε βασική θέση, καθώς ήταν σε θέση να ελέγξει στρατηγικά τα διεθνή στενά των Δαρδεναλίων, ενώ αποτελούσε ένα εκ των δύο βασικών κρατών που έλεγχαν στρατηγικά και το Αιγαίο, μαζί με την Ελλάδα. Συνεπώς, η Τουρκία απέκτησε σπουδαίο γεωστρατηγικό ρόλο για την αποτελεσματική άσκηση πολιτικής από το ΝΑΤΟ, ενώ ήταν παράλληλα σημαντικό κράτος για τον έλεγχο της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου.

1.2 Τα ιδεολογικά πλαίσια της τουρκικής στρατηγικής και το δόγμα Davutoglu

Μετά τον Ά Παγκόσμιο Πόλεμο, στις 30.10.1918, υπογράφηκε η Συνθήκη του Μούδρου. Η συνθήκη επέφερε ένα διπλωματικό και στρατιωτικό χάος, καθώς η

¹² Sempa F. P., “The Geopolitical Vision of Alfred Thayer Mahan”, The Diplomat, 30.12.2014 last visit 14.12.2020

<https://thediplomat.com/2014/12/the-geopolitical-vision-of-alfred-thayer-mahan/>

Οθωμανική Αυτοκρατορία περνούσε ουσιαστικά υπό τον έλεγχο των Συμμάχων (Αντάντ). Ο Kemal Atatürk συνέταξε τότε, ένα ανακοινωθέν που περιλάμβανε έξι βασικά άρθρα. Τα άρθρα αυτά περιείχαν βασικές αρχές, οι οποίες θα χρησιμοποιούνταν ως βάση για την άσκηση εξωτερικής πολιτικής με απώτερο στόχο την εδαφική ακεραιότητα της χώρας. Μάλιστα, στις 28.01.1920 το κείμενο εγκρίθηκε από την τουρκική εθνοσυνέλευση με 121 ψήφους και κοινοποιήθηκε στην κοινή γνώμη στις 17.02.1920. Το κείμενο αυτό αποτελεί ένα μανιφέστο που έχει γίνει ευρύτερα γνωστό ως “Misak-I Milli” (Εθνικός Όρκος).

Το πρώτο άρθρο περιλαμβάνει τη θέση ότι το μέλλον των εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που είχαν τεθεί υπό την κυριαρχία εχθρικών στρατευμάτων με τη Συνθήκη της Ανακωχής (Μούδρου) έπρεπε να καθορισθεί σύμφωνα με ελεύθερη ψηφοφορία που θα γινόταν από τους κατοίκους των περιοχών αυτών. Βασική προϋπόθεση ήταν ότι η οθωμανο-ισλαμική πλειονότητα των περιοχών αυτών αποτελούσε ένα ενιαίο σύνολο που δεν μπορούσε να διασπαστεί για κανένα λόγο. Το δεύτερο άρθρο διατράνωνε ότι εφόσον απαιτηθεί θα γινόταν αποδεκτή μία ελεύθερη ψηφοφορία των κατοίκων των περιοχών του Kars, του Ardihan και του Batum, με την οποία ο λαός των περιοχών αυτών θα καθόριζε το μέλλον του. Το τρίτο άρθρο προέβλεπε ότι έπρεπε να λάβει χώρα ανάλογη διαδικασία ελεύθερης ψηφοφορίας για τον καθορισμό της νομικής υπόστασης της Δυτικής Θράκης. Το τέταρτο άρθρο αφορούσε την ασφάλεια της Θάλασσας του Μαρμαρά και της Κωνσταντινούπολης. Αυτό το στρατηγικό σημείο έπρεπε να μείνει μακριά από κάθε απειλή. Ακόμα, στόχευε σε μία μελλοντική συμφωνία με τα άλλα κράτη για το άνοιγμα των Στενών, που θα ένωνε τη Μαύρη Θάλασσα με τη Μεσόγειο, προς όφελος του διεθνούς εμπορίου. Το πέμπτο άρθρο εγγυόταν τα δικαιώματα των μειονοτήτων που ευρίσκοντο στην οθωμανική επικράτεια με αντάλλαγμα την εγγύηση ανάλογων δικαιωμάτων για τις μουσουλμανικές μειονότητες που ευρίσκοντο σε γειτονικά κράτη. Το έκτο άρθρο εναντιωνόταν σε οποιουδήποτε περιορισμούς από ξένα κράτη στους τομείς της πολιτικής, της δικαιοσύνης και της οικονομίας με στόχο την αδιάκοπη ανάπτυξη του κράτους.

Συμπερασματικά, ο Misak-I Milli περιλαμβάνει τους εθνικούς στόχους της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, όπως αυτοί τέθηκαν από τον μετέπειτα ιδρυτή της Τουρκικής Δημοκρατίας. Παράλληλα, ο Mustafa Kemal δήλωσε πως «κάθε έδαφος όπου ζουν Τούρκοι περιλαμβάνεται στο Misak-I Milli. Με τη βοήθεια του Αλλάχ, θα πάρω πίσω τη Μοσούλη, το Κιρκούκ και τα νησιά (σ.σ. εννοεί τα νησιά του Αιγαίου και την Κύπρο), καθώς επίσης θα ενσωματώσω εντός των συνόρων της Τουρκίας τη Θεσσαλονίκη και τη Θράκη»¹³. Διαφαίνεται έτσι, ότι ο όρος είναι έντονα χρωματισμένος αποτυπώνοντας τους εθνικούς πόθους του τουρκικού έθνους-κράτους.

Επιπρόσθετα, σημαντικός παράγοντας για την κατανόηση της τουρκικής πολιτικής σκέψης της εποχής, που έχει διαχρονικά χαρακτηριστικά όμως, είναι η “Nizam-I alem”. Η Nizam-I alem αποτελεί μία εθνικιστική κίνηση με θρησκευτικά, πολιτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά που έχει ως στόχο την ανάδειξη του τουρκο-ισλαμικού πολιτισμού και της τουρκο-ισλαμικής παιδείας. Ο συνδυασμός του Misak-I

¹³ Μηνάγιας Δ. Χ., «Τουρκία: αναθεωρητισμός και συγκρούσεις», εκδόσεις Λειμών, Αθήνα 2019, σελ. 254-255.

Milli και της Nizam-I alem έχει προκαλέσει ανησυχίες σε πολλά κράτη της περιοχής. Ο Misak-I Milli διατυπώθηκε πριν τη Συνθήκη των Σεβρών, η οποία έπαψε να ισχύει με την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης. Παρόλα αυτά, πολλές φορές χρησιμοποιείται από πολιτικές ομάδες εντός και εκτός της Τουρκίας για να τονιστεί πως οι στόχοι του έμειναν ημιτελείς. Σύμφωνα με αυτή τη λογική η Συνθήκη της Λωζάνης πρέπει να αναθεωρηθεί, ώστε να υπογραφεί μία νέα συνθήκη που είναι εγγύτερα- ή ιδανικά απόλυτα εναρμονισμένη- προς τους εθνικούς στόχους που έθετε το μανιφέστο του 1920. Σε αυτό πλαίσιο η τουρκική διπλωματία διατυπώνει τη θέση ότι δεν έχει ιμπεριαλιστικές βλέψεις. Στην πράξη όμως, προκαλεί ανησυχία σε γειτονικά κράτη για τον αναθεωρητισμό της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Ιδιαίτερα, όταν ο Τούρκος Πρόεδρος Recep Tayyip Erdogan μιλάει επίσημα για την ανάγκη αναθεώρησης της Συνθήκης της Λωζάνης¹⁴.

Επιπρόσθετα, κρίσιμη είναι έννοια του πανισλαμισμού για την κατανόηση της τουρκικής πολιτικής σκέψης. Ιστορικά, η Οθωμανική Αυτοκρατορία αποτέλεσε το τελευταίο χαλιφάτο. Στις αρχές του 20^ο αιώνα το τελευταίο ισλαμικό κράτος γνώρισε μία σειρά από ήττες. Οι ήττες στο Βαλκανικό Πόλεμο (1912-1913) και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918) έφεραν την αυτοκρατορία σε οριακό σημείο για την επιβίωσή της. Η επικείμενη νίκη στον ελληνοτουρκικό πόλεμο (1919-1922) αποδείχθηκε καθοριστική οδηγώντας στην ίδρυση της σύγχρονης Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923. Η ίδρυση του σημερινού τουρκικού κράτους μετάλλαξε τον οθωμανικό τρόπο διοικήσεως του κράτους. Η μεταρρυθμιστική πολιτική του Kemal είχε ως βάση την κατάργηση του σουλτανάτου, την υιοθέτηση του λατινικού αλφαβήτου και την υιοθέτηση ενός νέου και εν πολλοίς εξευρωπαϊσμένου νομικού κώδικα.

Η ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας όμως, δεν συμπεριέλαβε το σύνολο των εδαφών που κατείχε η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η Μέση Ανατολή ζούσε στον αναβρασμό μιας σειράς κινήματων έως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα που οδήγησε στη δημιουργία σημαντικών περιφερειακών κρατών, όπως η Αίγυπτος, η Συρία, το Ιράκ, η Αλγερία, και η Τυνησία. Η Μαζιάντ και ο Σωτηριάδης¹⁵ θεωρούν ότι οι κυβερνήσεις των χωρών αυτών υιοθέτησαν το προφίλ της κυβέρνησης του Moustafa Kemal. Συνεπώς, κατά τη γνώμη τους είναι λογικό να εξηγηθεί η αντίσταση της Αιγύπτου, των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων και της Σαουδικής Αραβίας στον επεκτατισμό και τον πανισλαμισμό που προωθεί η Τουρκία. Επιπρόσθετα, θεωρούν ότι η συμμαχία της με το Κατάρ και η υποστήριξη που εκδηλώνουν τα δύο κράτη στη Μουσουλμανική Αδελφότητα προκαλούν κι επιδεινώνουν την κατάσταση. Καταλήγουν υποστηρίζοντας ότι η πανισλαμιστική και νέο-οθωμανική ιδεολογία της Τουρκίας διαμορφώνει νέες διαχωριστικές γραμμές στην περιοχή. Αυτές οι διαχωριστικές γραμμές «αντιπαραθέτουν κρατικά τα εκκοσμικευμένα, δημοκρατικά πρότυπα διακυβέρνησης

¹⁴ Cnn.gr, «Ο Ερντογάν ζητάει αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάνης», 22.11.2016, τελευταία επίσκεψη 11.11.2020

<https://www.cnn.gr/kosmos/story/55574/o-erntogan-zitaei-anatheorisi-tis-synthikis-tis-lozanis>

¹⁵ Μαζιάντ Μ. και Σωτηριάδης Τ., «Το όραμα πανισλαμισμού και νεοοθωμανισμού της Τουρκίας», Καθημερινή, 11.05.2020, τελευταία επίσκεψη 13.11.2020.

<https://www.kathimerini.gr/politics/1077530/to-orama-panislamismoy-kai-neootheromanismoy-tis-toyrkias/>

με την πολιτιστικά επεκτατική, στρατιωτικοποιημένη και πανισλαμιστική εναλλακτική εκδοχή της Τουρκίας».

Το πολιτικό ισλάμ προωθείται κυρίως από το κόμμα του ΑΚΡ που βρίσκεται στην εξουσία από το 2003 μέχρι σήμερα. Σήμερα, το ΑΚΡ συγκυβερνά τη χώρα σε μία κυβέρνηση συνασπισμού μαζί με το εθνικιστικό κόμμα ΜΗΡ. Το ΜΗΡ έπαιξε καθοριστικό ρόλο στα τουρκικά πολιτικά δρώμενα, όταν στο δημοψήφισμα για την αλλαγή του πολιτεύματος σε προεδρική από προεδρευομένη κοινοβουλευτική δημοκρατία υποστήριξε την πολιτική γραμμή του ΑΚΡ. Το συνταγματικό τουρκικό δημοψήφισμα έλαβε χώρα το 2017, μετά την αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος το 2016 έναντι του Tayyip Erdogan.

Ο Erdogan κυβερνάει τη χώρα από 2003 και θεωρείται ότι ανήκει στην ισλαμική πτέρυγα του ΑΚΡ. Άλλωστε, η εκπλήρωση του «παιδικού ονείρου» του, όπως ο ίδιος έχει χαρακτηρίσει τη μετατροπή της Αγίας Σοφίας από μουσείο σε τζαμί, επιβεβαιώνουν τον έντονο θρησκευτικό δογματισμό του Τούρκου ηγέτη, ο οποίος δεν προέρχεται από αστική οικογένεια ούτε έχει σπουδάσει σε κάποιο φημισμένο πανεπιστήμιο. Ο μετριοπαθής μεταρρυθμιστικός λόγος που χρησιμοποιούσε κατά την αρχική περίοδο της διακυβέρνησής του έχει μεταβληθεί σε έναν ισλαμικό εθνικιστικό λόγο την τελευταία περίοδο. Σήμερα, θεωρείται μία δεσποτική φυσιογνωμία στην πολιτική ζωή της Τουρκίας με προεδρικές υπερεξουσίες, τις οποίες απέκτησε μετά το δημοψήφισμα του 2017.

Βασικό δόγμα της εξωτερικής πολιτικής του Erdogan αποτελεί το πολιτικό ισλάμ και ο νέο-οθωμανισμός στο πλαίσιο της υλοποίησης του δόγματος Davutoglu. Συγκεκριμένα, στοχεύει σε «ποδηγέτηση του ευρύτερου μουσουλμανικού χώρου και άνοιγμα στον αραβικό κόσμο»¹⁶. Σύμφωνα με αυτήν την πολιτική η κληρονομιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας επιβάλλει την έντονη παρουσία της Τουρκίας στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η επίκληση της οθωμανικής ιστορίας συνεπικουρείται από αύξηση των εμπορικών συναλλαγών και των τακτικών επαφών σε υψηλό πολιτικό επίπεδο. Οι κακές σχέσεις με το Ισραήλ μετά την ανοιχτή και πρακτική υπεράσπιση των Παλαιστινίων στη διαμάχη τους για το υψίπεδα του Γκολάν προκάλεσε πολιτικά οφέλη για την αυτοπροβολή της Τουρκίας ως η προστάτιδα των μουσουλμανικών πληθυσμών. Σε αυτό πλαίσιο επιδιώκει να καταστεί η κύρια υποστηρίκτρια των μουσουλμανικών πληθυσμών της περιοχής. Βέβαια, παραμένει ένας βασικός πόλος στην περιοχή για τις ΗΠΑ μαζί με το Ισραήλ και την Αίγυπτο. Παρόλα αυτά, οι διμερείς σχέσεις της Τουρκίας με τις δύο προαναφερθείσες περιφερειακές τις χώρες είναι ψυχρή κατά την τελευταία περίοδο.

Ο Erdogan επιθυμεί η Τουρκία να επεκταθεί, όπως υποδηλώνει και η συχνή πολιτική ρήση του αναφορικά με «τα σύνορα της καρδιάς μας». Ο ηγέτης της Τουρκίας έχει θέσει ως στόχο για το 1923, όταν και συμπληρώνονται 100 χρόνια από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας, να είναι μέσα στις δέκα μεγαλύτερες οικονομίες του κόσμου με ΑΕΠ 2 τρισεκατομμύρια δολάρια, εξαγωγές 500 δισεκατομμυρίων δολαρίων και κατά κεφαλήν εισόδημα 25.000 δολαρίων. Οι στόχοι αυτοί συνδέονται με το στόχο για την εξωτερική πολιτική να καταστεί παγκόσμιος γεωστρατηγικός δρών

¹⁶ Φίλης Κ., «Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν», β' έκδοση, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2018, σελ. 48-50.

και περιφερειακή υπερδύναμη. Σε αυτό το πλαίσιο αποτοί στόχοι είναι η Τουρκία να είναι συνομιλητής με τις Μεγάλες Δυνάμεις για τα θέματα των Βαλκανίων, της Μέσης Ανατολής, της Μεσογείου και της Κεντρικής Ασίας, καθώς και να έχει άμεση άποψη για όλα τα παγκόσμια θέματα. Η Τουρκία έχει σήμερα τον πέμπτο μεγαλύτερο αριθμό διπλωματικών αντιπροσωπειών στον κόσμο για να εξυπηρετήσει τους σκοπούς της. Ακόμα, το 2010 αναφερόταν στο σχέδιο υποστήριξης της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στα αραβικά κράτη, οι οποίες θα έχαιραν προνομιακών σχέσεων με την τουρκική κυβέρνηση. Επιπλέον, στόχος για τα 600 χρόνια από την επέτειο της άλωσης της Κωνσταντινούπολης, το 2053, είναι να βρίσκεται μέσα στις πέντε μεγαλύτερες οικονομίες του κόσμου. Τέλος, έχει τεθεί στόχος για το 2071 (συμπληρώνονται 1.000 χρόνια από τη μάχη του Ματζικέρτ) να έχει μεγαλώσει ακόμα περαιτέρω η θέση της στο διεθνές σύστημα. Άλλωστε, η επέτειος υπονοεί τη νίκη των Σελτζούκων Τούρκων έναντι της μεγαλύτερης χριστιανικής δύναμης της εποχής, της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Το σχέδιο εκ του πρακτέου κρίνεται ιδιαίτερα φιλόδοξο¹⁷.

Ο τουρκικός επεκτατισμός προωθείται μέσω του προσχήματος της προστασίας του μουσουλμανικού πληθυσμού της περιοχής. Σε αυτό το πλέγμα είναι συχνή η αποδοκιμασία της Ευρώπης για ισλαμοφοβία και απομόνωση των μουσουλμάνων. Αναφορικά με την Ελλάδα κατηγορεί την χώρα ότι καταπατά τα δικαιώματα της «τουρκικής μειονότητας». Αξίζει να σημειωθεί ότι επίσημα η μειονότητα είναι μουσουλμανική σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάνης. Αυτός είναι και ο ισχυρισμός της Ελλάδας που δεν θέλει να προσδώσει σε μία θρησκευτική μειονότητα στο εσωτερικό της εθνικά και εθνικιστικά χαρακτηριστικά. Επιπρόσθετα, προσπαθεί να υποστηρίξει κάθε μουσουλμανική μειονότητα στα Βαλκάνια, ώστε να την εργαλειοποιήσει για στρατηγικούς λόγους ασκώντας έμμεση επιρροή στα εν λόγω κράτη. Ακόμα, και η τουρκοκυπριακή κοινότητα εντάσσεται σε αυτό το σχέδιο, θεωρώντας την ως μέρος των άλλων μουσουλμανικών μειονοτήτων που υποστηρίζει. Επίσης, κατηγορεί την Κίνα για «γενοκτονία» έναντι των μουσουλμάνων Ουιγούρων. Επιπρόσθετα, διπλωματικά υπερασπίζεται τους Τατάρους της Κριμαίας μετά τη ρωσική προσάρτηση της περιοχής. Επιπλέον, στηρίζει τους Τουρκμένους στη Μέση Ανατολή μη διστάζοντας να απειλεί, αλλά και να επιχειρεί, επί του εδάφους της Συρίας και του Ιράκ με αιτιολογία την υπεράσπισή τους. Τέλος, έχει υποστηρίξει τους μουσουλμάνους Ροχίνγκια απειλώντας ακόμα, και με αποστολή πολεμικών πλοίων στη μακρινή Μιανμάρ. Αυτή η πολιτική δεν είναι ανεξάρτητη με τα ευρύτερα γεωστρατηγικά συμφέροντα της Τουρκίας με βάση τη γεωπολιτική της θέση, όπως αυτά έχουν κωδικοποιηθεί σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο.

Πρέπει να σημειωθεί ότι συνήθως η τουρκική στρατηγική δεν αλλάζει ιδιαίτερα ανάλογα με την εναλλαγή των κυβερνήσεων, τουλάχιστον στις περισσότερες βασικές τις αρχές. Κι αυτό διότι τουρκική εξωτερική πολιτική καθορίζεται μέσα από μία πολύπλοκη διαδικασία που εξελίσσεται από το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας της Τουρκίας (MGK: “Milli Guvenlik Kurulu”). Στην Τουρκία υπάρχει η πολιτική κουλτούρα να γίνονται σεβαστές σε μεγάλο βαθμό οι αποφάσεις του. Στο συμβούλιο προεδρεύει ο Τούρκος Πρόεδρος, συμμετέχουν επιλεγμένα μέλη του Υπουργικού

¹⁷ Συρίγος Α., «Ταγίπ Ερντογάν: τα σχέδια 2023, 2053 και 2071», Καθημερινή, 27.11.2016, τελευταία επίσκεψη 15.11.2020
<https://www.kathimerini.gr/politics/885471/tagip-erntogan-ta-schedia-2023-2053-kai-2071/>

Συμβουλίου, ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου, καθώς και διάφορα άλλα επιλεγμένα μέλη. Το Συμβούλιο εκτιμά τη γεωπολιτική και γεωοικονομική κατάσταση της χώρας και καθορίζει τη γεωστρατηγική της. Λαμβάνονται διάφοροι παράγοντες υπόψιν, όπως η κοινωνικο-πολιτιστική, η οικονομική, η επιστημονική και η τεχνολογική κατάσταση. Ο καρπός του Συμβουλίου είναι το Έγγραφο Πολιτικής Εθνικής Ασφάλειας (MGSB: “Milli Guvenlik Politikasinin Esaslari”). Αυτό έχοντας αναλύσει το εσωτερικό και το διεθνές περιβάλλον καθορίζει τους εθνικούς στόχους της τουρκικής πολιτικής. Το έγγραφο αποτελείται από τρία μέρη: το πρώτο δίδεται στο Υπουργείο των Εσωτερικών και αφορά την Πολιτική Εσωτερικής Ασφάλειας, το δεύτερο στο Υπουργείο των Εξωτερικών και καθορίζει την Πολιτική Εξωτερικής Ασφάλειας και το τρίτο σχετίζεται με την Αμυντική Πολιτική και δίδεται στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και το Γενικό Επιτελείο Ενόπλων Δυνάμεων.

Η Τουρκία είναι μία χώρα που έχει τη δική της προσέγγιση στη γεωπολιτική σκέψη. Ο καθηγητής Ziyaeddin Fahri Findikoglu θεωρείται ο πρώτος που εισήγαγε τη γεωπολιτική επιστήμη στον τουρκικό πολιτικό λόγο το 1941¹⁸. Στην παραδοσιακή τουρκική γεωπολιτική σκέψη η θέση της Τουρκίας αποτελεί δυνητικά πλεονέκτημα, ενώ μπορεί επίσης να γίνει αιτία και πιθανής σύγκρουσης. Η τουρκική ελίτ επιδιώκει να καταστήσει την ενέργεια βασική πτυχή της εξωτερικής πολιτικής παρόλο που η χώρα κατέχει λίγες ενεργειακές πηγές. Ο στόχος αυτός μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αξιοποίησης της γεωγραφικής της θέσης. Συγκεκριμένα, η Τουρκία συνορεύει με χώρες που είναι οι μεγαλύτερες παραγωγοί ενεργειακών πόρων στον κόσμο. Συνεπώς, το στοίχημα είναι να πείσει τις χώρες αυτές να μεταφέρουν τα ενεργειακά τους προϊόντα στη Δύση, που είναι η βασική καταναλωτής των πόρων, μέσα από αγωγούς που περνούν από το έδαφός της. Με αυτόν τον τρόπο θα επωφεληθεί της γεωγραφικής της θέσης ανάμεσα στις χώρες παραγωγούς και στις χώρες καταναλωτές. Ως εκ τούτου, θα καλύψει και τις δικές της αυξανόμενες ανάγκες για τροφοδοσία, ενώ θα αυξήσει τη σημασία της για τις χώρες της περιοχής, αλλά και της Ευρώπης.

Στη γεωπολιτική σκέψη της Τουρκίας κατά τον 21^ο αιώνα έχει διαδραματίσει κομβικό ρόλο ο Ahmet Davutoglu. Ο Τούρκος ακαδημαϊκός και πολιτικός έχει διατελέσει Υπουργός των Εξωτερικών και Πρωθυπουργός της Τουρκίας με το κόμμα του ΑΚΡ, ενώ το 2019 προχώρησε στην ίδρυση νέου πολιτικού κόμματος. Το κόμμα το ονόμασε «Κόμμα του Μέλλοντος» και σήμερα είναι πρόεδρος του. Το 2001 ως καθηγητής διεθνών σχέσεων και πολιτικής επιστήμης εξέδωσε το βιβλίο «Στρατηγικό βάθος: η διεθνής θέση της Τουρκίας» στο οποίο παρουσιάζει βασικούς πυλώνες και στόχους της Τουρκίας που επηρεάζουν τη χώρα έως και σήμερα. Βασικό ρόλο στην ανάλυση παίζει «το πολιτιστικό, το ιστορικό και το στρατηγικό βάθος». Σύμφωνα με το δόγμα του η Τουρκία παραδοσιακά βρίσκεται στο κέντρο των εξελίξεων. Ο σχεδιασμός του για την άσκηση γεωστρατηγικής επιρροής βασίζεται κυρίως σε δύο άξονες: τον οικονομικό/ενεργειακό και τον πολιτιστικό. Ο Davutoglu έχοντας αναγνωρίσει την πρωτοκαθεδρία της Ρωσίας στην περιοχή του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, θεωρεί ότι η Τουρκία πρέπει να αξιοποιήσει το πολιτιστικό πεδίο και να ενισχύσει τους δεσμούς της και τη θέση της ανάμεσα στο μουσουλμανικό κόσμο.

¹⁸ Wigen E., “Pipe dreams or dream pipe? Turkey’s hopes of becoming an energy hub”, Middle East Institute, Istanbul 2013.

Αφετέρου, θεωρεί ότι η Τουρκία πρέπει να επιδιώξει την οικονομική ανάπτυξη και να ενισχύσει το διαμετακομιστικό ενεργειακό της ρόλο¹⁹.

Επιπρόσθετα, η σύγχρονη στρατηγική περιλαμβάνει προληπτικές και αποτρεπτικές ενέργειες. Στο πλαίσιο αυτής της στρατηγικής έχει γίνει προσπάθεια να μεταφέρονται οι στρατιωτικές επιχειρήσεις στα εδάφη τρίτων κρατών. Επιχειρείται, δηλαδή, η αντιμετώπιση των απειλών στα εδάφη γειτονικών χωρών, καθώς θεωρείται ότι θα ήταν καταστροφική η αντιμετώπιση των απειλών εντός της τουρκικής επικράτειας. Μία τέτοια προσέγγιση εδράζεται στη σκέψη ότι μία διαφορετική αντίληψη στρατηγικής θα μπορούσε να φέρει μέχρι και το διαμελισμό του τουρκικού εδάφους. Συνεπώς, η επεμβατική πολιτική στο έδαφος κρατών της τουρκικής περιφέρειας θεωρείται ως η κατάλληλη. Ο Μηνάγιας υποστηρίζει ότι η τουρκική επεμβατική πολιτική εκτός συνόρων στηρίζεται σε τέσσερις κατηγορίες μετώπων²⁰.

Το πρώτο μέτωπο στηρίζεται στη Δύση και έχει ως βασικά εργαλεία άσκησης πολιτικής τη ρητορεία περί πολυπολιτισμού, ισλαμοφοβίας και τουρκοφοβίας που διαπνέει την Ευρώπη. Στο πλαίσιο αυτού του μετώπου αυτό περιλαμβάνεται και η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Τουρκία έχει μία στρατηγική για κάθε ευρωπαϊκό κράτος ξεχωριστά. Σε αυτό το μήκος κύματος παρατηρούνται σχέσεις που μπορούν να χαρακτηριστούν: φιλικές, εταιρικές, αλλά και εχθρικές ανάλογα με το κράτος.

Το δεύτερο μέτωπο εδράζεται στη Μέση Ανατολή. Η τουρκική πολιτική στη Μέση Ανατολή αναφέρεται μέχρι και στο διαμελισμό κρατών, όπως η Συρία και το Ιράκ. Διπλωματικά αποδέχεται και στηρίζει την εδαφική ακεραιότητα αυτών των κρατών, αλλά στην πράξη προωθεί μία σουνιτική θρησκευτική πολιτική. Η πολιτική αυτή θεωρείται ότι έχει λάβει τα χαρακτηριστικά «σχέσης μεγίστου οφέλους», ύστερα από τη λήξη της «πολιτικής των μηδενικών προβλημάτων» στην αρχή της διακυβέρνησης της χώρας από το ΑΚΡ. Η λογική είναι ότι η Τουρκία έχει ιστορικό ενδιαφέρον, αλλά και ιστορικό χρέος, να αναμειγνύεται στις εξελίξεις των κρατών αυτών. Το 2011 η Αραβική Άνοιξη έδωσε στην Τουρκία την ευκαιρία να «αποδεχθεί» το ιστορικό της χρέος επεμβαίνοντας δραστικά στις εξελίξεις. Μάλιστα, μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016 η Τουρκία έχει αναλάβει επίσημα στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Συρία και το Ιράκ.

Το τρίτο μέτωπο αφορά την Ελλάδα και την Κύπρο και κατ' επέκταση την πολιτική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Ο Davutoglu στο βιβλίο «Το Στρατηγικό Βάθος» κατηγοριοποιεί την Ανατολική σε δύο υποκατηγορίες το Αιγαίο και το Κυπριακό²¹. Ο Τούρκος, τότε, ακαδημαϊκός θεωρεί ότι η εν λόγω περιοχή αποτελεί χώρο αλληλεπίδρασης και διέλευσης των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής. Υποστηρίζει ότι ο αποκλεισμός της Τουρκίας από τα δρώμενα του Αιγαίου και η περικύκλωση που υφίσταται από τη «Ρωμαϊκή Διοίκηση της Νότιας Κύπρου»

¹⁹ Μάζης Ι., «Νταβουτογλιανή προσέγγιση και γεωπολιτική ανάλυση: κριτική παρουσίαση» στο Κουσκουβέλης Η. και Λίτσας Σ. (επιμ.), «Το Στρατηγικό βάθος και η Τουρκία». Αθήνα 2013, σελ. 54-61.

²⁰ Μηνάγιας Δ. Χ., «Τουρκία: αναθεωρητισμός και συγκρούσεις», εκδόσεις Λειμών, Αθήνα 2019, σελ. 258-263.

²¹ Νταβούτογλου Α., «Το Στρατηγικό Βάθος: η διεθνής θέση της Τουρκίας», εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2010, σελ. 266-281.

(σ.σ. εννοώντας την Κυπριακή Δημοκρατία) ότι περιορίζουν σημαντικά τη διεθνή επιρροή της Τουρκίας στον κόσμο. Συνεπώς, διαφαίνεται εξαρχής η μεγάλη γεωπολιτική σημασία που προσδίδει στην εν λόγω περιοχή. Το Αιγαίο άλλωστε, υποστηρίζει ότι είναι το βασικό σημείο ένωσης της ζώνης Βορράς-Νότου. Θεωρεί αδιέξοδο για την Τουρκία ότι τα ελληνικά νησιά βρίσκονται υπό ελληνική κυριαρχία και αντίφαση σε σχέση με τη γεωλογική και γεωπολιτική πραγματικότητα.

Αυτή η αντίφαση, κατά τη γνώμη του, έχει ως αποτέλεσμα να αναφέρονται διάφορα διμερή ζητήματα μεταξύ των δύο κρατών, όπως, η υφαλοκρηπίδα, τα χωρικά ύδατα, η διαμάχη για το FIR και ο έλεγχος και ο εξοπλισμός των ελληνικών νησιών. Η αντίφαση αυτή συμπληρώνει αποτελεί «γεωπολιτικό κενό» για την πολιτική ασφάλεια της Τουρκίας. Κατηγορεί μάλιστα, την Ελλάδα πως ακολουθεί επεκτατική πολιτική στο Αιγαίο (σ.σ. εννοώντας τη δυνατότητα αξιοποίησης της Ελλάδος του αναφαίρετου δικαιώματός της για επέκταση των χωρικών της υδάτων έως 12 ναυτικά μίλια σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας: εθιμικό και συμβατικό) που αποτελεί τουρκικό ζωτικό χώρο. Η χρήση του ρατσελιανού όρου «ζωτικού χώρου» υποδηλώνει τη σημασία και τη στρατηγική της Τουρκίας για την περιοχή του Αιγαίου. Άλλωστε, γράφει ότι μετά την κρίση των Ιμίων «κάθε συμβιβασμός που θα γίνει μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες που ενδέχεται να φθάσουν ακόμη και ως την εξαφάνιση του ζωτικού χώρου της Τουρκίας στο Αιγαίο και κατ' επέκταση του χώρου που κινείται στον άξονα Μεσόγειος-Εύξεινος Πόντος»²².

Επειτα, ο Τούρκος καθηγητής συνδέει το Αιγαίο με την Κύπρο (άρα αναφέρεται στην Ανατολική Μεσόγειο) αναφέροντας πως στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα η περιοχή αυτή ενώνει την Ανατολική Ευρώπη με τη Μέση Ανατολή, περιοχές με μεγάλη γεωπολιτική σημασία για τις ΗΠΑ. Θεωρεί το Κυπριακό ως στρατηγικό αδιέξοδο της Τουρκίας. Υποστηρίζει ότι η Κύπρος και η Κρήτη βρίσκονται σε ίση απόσταση από την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική, αλλά και κρίσιμες υδάτινες αρτηρίες. Συγκεκριμένα, η Κύπρος βρίσκεται μεταξύ των Στενών, που χωρίζουν την Ασία και την Ευρώπη και της διώρυγας του Σουέζ, που χωρίζει την Ασία και την Αφρική. Ακόμα, βρίσκεται σε εξαιρετική γεωγραφική θέση καθιστώντας το νησί ένα «αεροπλανοφόρο» για τον έλεγχο του Περσικού Κόλπου, της Κασπίας και των Στενών του Ορμούζ και του Άντεν.

Με άλλα λόγια, η Κύπρος είναι σε θέση να ελέγχει μερικούς από τους σημαντικότερους υδάτινους διαδρόμους του πλανήτη. Υπό αυτό το πρίσμα, συμπεραίνει ότι «κανείς δεν μπορεί να παραβλέψει τη στρατηγική θέση της Κύπρου» και κατ' επέκταση «μία χώρα που παραμελεί την Κύπρο δεν είναι δυνατόν να έχει αποφασιστικό ρόλο στις παγκόσμιες και περιφερειακές πολιτικές». Ως εκ τούτου, γίνεται αντιληπτή η σπουδαιότητα της Κύπρου για τις φιλοδοξίες της Τουρκίας: του νέο-οθωμανισμού και του πανισλαμισμού και της ατζέντα 2023, 2053 και 2071. Σύμφωνα με τον Davutoglu η Κύπρος είναι απαραίτητη για να καταστεί η Τουρκία περιφερειακή υπερδύναμη, όπως είναι και ο βασικός της γεωστρατηγικός στόχος. Ακόμα, θεωρεί ότι η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ ενισχύει τη θέση της Ένωσης στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ η Ρωσία προσπαθεί να εκμεταλλευτεί το αδιέξοδο στο

²² Νταβούτογλου Α., «Το Στρατηγικό Βάθος: η διεθνής θέση της Τουρκίας», εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2010, σελ. 272.

Κυπριακό για να αποκτήσει πεδίο ελιγμού στη γεωπολιτική περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Τέλος, θεωρεί ότι «το Κυπριακό δεν είναι ούτε συνηθισμένο τουρκοελληνικό ζήτημα ούτε απλώς μία χρονίζουσα ελληνοτουρκική ένταση», αλλά θεωρεί ότι «η πολιτική του Κυπριακού πρέπει να τεθεί σε ένα νέο στρατηγικό πλαίσιο, σύμφωνο προς το ήδη διαμορφωμένο νέο (διεθνές) στρατηγικό πλαίσιο». Συγκεκριμένα, τοποθετεί το Κυπριακό ως ένα ζήτημα Ευρασίας και Μέσης Ανατολής-Βαλκανίων.

Επιπρόσθετα, σχετικά με το Κυπριακό υποστηρίζει πως ο πρώτος άξονας επίλυσης του Κυπριακού είναι ότι η Τουρκία έχει ιστορική ευθύνη να υποστηρίξει την εμπέδωση ασφάλειας στη «μουςουλμανική κοινότητα». Μάλιστα, διατρανώνει ανοιχτά τη θέση ότι η επιτυχία προστασίας της τουρκοκυπριακής κοινότητας θα έχει άμεσα αντίκτυπο για τις άλλες μουςουλμανικές κοινότητες, καθώς θα αναδείξει τη δυναμική της Τουρκίας να καταστεί ηγετίδα δύναμη των μουςουλμανικών μειονοτήτων. Η θέση αυτή έρχεται να επιβεβαιώσει τις πανισλαμιστικές και νέο-οθωμανικές επιδιώξεις της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Ακόμα, διακρίνει ως δεύτερο άξονα τη γεωγραφική θέση της Κύπρου. Επανέρχεται μάλιστα, ακόμα με πιο ωμό (και ρεαλιστικό κατά τη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων) λόγο λέγοντας ότι «ακόμα και αν δεν υπήρχε ούτε ένας Μουςουλμάνος Τούρκος, η Τουρκία όφειλε να διατηρεί κυπριακό ζήτημα». Το Κυπριακό συνδέεται με τα Δωδεκάνησα στη βάση ότι οι δύο αυτές περιοχές έχουν τεράστια γεωστρατηγική σημασία για την Τουρκία. Στα Δωδεκάνησα βλέπει ότι η Τουρκία δεν έχει επαρκή μουςουλμανικό πληθυσμό, αλλά η Τουρκία οφείλει να ασχολείται μαζί τους για γεωπολιτικούς λόγους.

Τέλος, ο Davutoglu διαβλέπει πως η γεωστρατηγική σημασία της Κύπρου είναι διττή. Από τη μία η στενή στρατηγική κλίμακα Τουρκίας-Ελλάδος και «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου-Ρωμαϊκής Διοίκησης της Κύπρου στην Ανατολική Μεσόγειο». Οι ρωσικοί πύραυλοι που είχαν προγραμματιστεί να εγκατασταθούν στην Κύπρο ανέδειξαν αυτή τη σημασία. Η εγκατάσταση θα επέτρεπε στην «Ελληνορωμαϊκή Συμμαχία» να αποκτήσει την ισχύ για να απειλεί τις περιοχές της Μικράς Ασίας πέρα του στρατηγικού πλεονεκτήματος που έχουν έχοντας πρόσβαση στις ακτές από τα νησιά του Αιγαίου. Ακόμα, θα ήταν σε θέση η Συμμαχία να παρέχει άμεση ή έμμεση στήριξη στην Αρμενία, τη Ρωσία και τη Συρία. Αυτή η εξέλιξη θα σήμαινε τον έλεγχο των σημαντικότερων, ίσως, ζωτικών χώρων της Τουρκίας από τους Έλληνες, καθώς επίσης και θα ετίθετο υπό καθεστώς απειλής ολόκληρη η μικρασιατική χερσόνησος. Από την άλλη πλευρά επαναλαμβάνει τη σημασία του νησιού για τις περιφερειακές και παγκόσμιες στρατηγικές. Κλείνοντας ο Davutoglu συνοψίζει γράφοντας ότι «στο πλαίσιο αυτό η Κύπρος έχει ιδιαίτερη σημασία ως στοιχείο-κλειδί μίας γενικής στρατηγικής θάλασσας, που σχετίζεται με τη θαλάσσια περιοχή που περικλείεται από τον άξονα Κασπία-Εύξεινος Πόντος-Στενά-Αιγαίο πέλαγος-Ανατολική Μεσόγειος-Σουέζ-Περσικός Κόλπος». Ως εκ τούτου διαφαίνεται το γεωπολιτικό υπόβαθρο που έχουν η Κύπρος και η Ανατολική Μεσόγειος. Η σημασία σχετίζεται για τη συνολική θαλάσσια πολιτική της Τουρκίας, η οποία είναι ενιαία από τον Εύξεινο Πόντο ως την Ανατολική Μεσόγειο. Η θαλάσσια πολιτική έχει γίνει πρόσφατα ευρύτερα γνωστή ως «Γαλάζια Πατρίδα».

Εν κατακλείδι, στο τρίτο μέτωπο εντάσσεται και η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας. Η προοπτική αυτή σίγουρα σήμερα έχει επιβραδυνθεί σημαντικά, αν όχι

καθολικά. Παρόλα αυτά, η Τουρκία είναι στενά συνδεδεμένη με την ΕΕ τόσο με την τελωνειακή ένωση που έχουν αναπτύξει τα δύο μέρη όσο και με τα κονδύλια που εισπράττει η Τουρκία για να συγκρατήσει τις μεταναστευτικές ροές προς τα ευρωπαϊκά κράτη. Αξίζει να σημειωθεί ότι κύριο εμπόδιο για την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας δεν είναι η Ελλάδα, αλλά κράτη όπως η Γερμανία και κυρίως, η Γαλλία και η Αυστρία. Η Τουρκία δεν επιθυμεί την εμπλοκή της ΕΕ στα ελληνοτουρκικά ζητήματα.

Το τέταρτο και τελευταίο μέτωπο αφορά το εσωτερικό της Τουρκίας. Τα τρία πρώτα μέτωπα ενεργοποιούν τα εθνικιστικά πάθη της τουρκικής κοινωνίας. Ο Erdogan όντας ηγέτης από το 2003 πρέπει να διατηρεί το έρεισμά του στην τουρκική κοινωνία για να παραμείνει στην κοινωνία, ενώ στηρίζεται στην ψήφο του εθνικιστικού κόμματος. Βέβαια, δεν πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός ότι το βασικό και διαχρονικό πρόβλημα της Τουρκίας είναι οι Κούρδοι, οι οποίοι αποτελούν μία εξόχως σημαντική μειονότητα εντός της χώρας. Υπολογίζεται ότι εντός της χώρας κατοικούν 15 με 20 εκατομμύρια Κούρδοι με έντονες αυτονομιστικές τάσεις. Μία αποσχιστική εξέλιξη θα οδηγούσε στον εκ των έσω διαμελισμό της Τουρκίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι κουρδικοί πληθυσμοί διαιωνίζονται με μεγαλύτερο ρυθμό από ό,τι ο υπόλοιπος τουρκικός πληθυσμός. Συνεπώς, η αναλογία τους στο συνολικό πληθυσμό αναμένεται να αυξηθεί κατά τα επόμενα χρόνια. Βασικό δόγμα της τουρκικής εσωτερικής πολιτικής ασφαλείας είναι να μην ενωθούν οι Κούρδοι της Τουρκίας με τους Κούρδους στο Ιράκ και στη Συρία. Άλλωστε, σε αυτό το πλαίσιο έλαβε χώρα η τουρκική στρατιωτική επιχείρηση «Πηγή της Ειρήνης» το 2019 κατόπιν συνεννοήσεως με τη Ρωσική Ομοσπονδία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Στόχος της επιχείρησης είναι η δημιουργία μία ζώνης ασφαλείας (“buffer zone”) τριάντα χιλιομέτρων στο έδαφος της Συρίας που θα αποτρέπει στην πράξη την ένωση των κουρδικών πληθυσμών.

1.3 Η διπλωματική ήττα της Τουρκίας στη «Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας» (Montego Bay, 1982):

Στις 10 Δεκεμβρίου 1982, οκτώ χρόνια μόλις αργότερα μετά την τουρκική εισβολή και κατοχή στην Κύπρο, υπεγράφη η νέα Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών στο Montego Bay της Τζαμάικας. Η Σύμβαση έμεινε ανοικτή προς υπογραφή για δύο χρόνια. Συνολικά, υπεγράφη από 157 κράτη και από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Το νομικό κείμενο αποτέλεσε προϊόν μίας «συμφωνίας πακέτου» (“package deal”) των συμβαλλομένων μερών. Σε αυτή τη διαπραγματεύση η Ελλάδα και η Τουρκία, ανάμεσα στις άλλες χώρες, άσκησαν έντονες διπλωματικές πιέσεις, ώστε να γίνουν αποδεκτές οι θέσεις που εξυπηρετούσαν καλύτερα τα στρατηγικά τους συμφέροντα. Υπό αυτό το πρίσμα οι θέσεις που ανέπτυξαν ήταν έντονα αντιπαραθετικές και η σύμβαση έλαβε χαρακτήρα μηδενικού αθροίσματος για τα δύο κράτη, όπως αποδεικνύει και το γεγονός ότι η Τουρκία δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση.

Αρχικά, όσον αφορά την αιγιαλίτιδα ζώνη η Σύμβαση προέβλεπε την έκταση έως και 12 ναυτικά μίλια πέρα από τις γραμμές βάσης. Η αιγιαλίτιδα ζώνη αποτελεί κυριαρχία του κράτους στην υδάτινη στήλη, το βυθό, το υπέδαφος, καθώς και τον

υπερκείμενο εναέριο χώρο²³. Αυτό το άρθρο έχει τεθεί στην κορυφή της ατζέντας της τουρκικής πολιτικής. Η επέκταση των χωρικών υδάτων των δύο κρατών επηρεάζει και την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ, δηλαδή, τις νομικές διαφορές τις οποίες η Ελλάδα θεωρεί ως τις μοναδικές διαφορές ανάμεσα στα δύο κράτη. Η αιγιαλίτιδα ζώνη των δύο κρατών στο Αιγαίο εκτείνεται στα 6 ναυτικά μίλια από τις γραμμές βάσεις. Η Τουρκία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση και δεν αναγνωρίζει αυτό το δικαίωμα της Ελλάδας στο Αιγαίο, αν και η ίδια έχει κάνει χρήση αυτού του δικαιώματος στις ακτές του Εύξεινου Πόντου και στις ακτές της Ανατολικής Μεσογείου. Η Ελλάδα σήμερα, έχει χαράξει γραμμές βάσεις στο Ιόνιο και αναμένεται να αυξήσει τα χωρικά της ύδατα στα 12 ναυτικά μίλια σύντομα, ενώ σε ένα επόμενο στάδιο ίσως επιλέξει να προβεί σε ανάλογη κίνηση και στην Κρήτη.

Η Τουρκία όμως, με νομικά επιχειρήματα (χαμηλής αξιοπιστίας) υποστηρίζει ότι καθεστώς του Αιγαίου αποτελεί ειδικό καθεστώς ως ημίκλειστη θάλασσα. Σύμφωνα με αυτή τη λογική η Ελλάδα πρέπει μόνο κατόπιν συμφωνίας με την Τουρκία να προβεί σε οποιαδήποτε ενέργεια που αλλάζει το status quo. Η Σύμβαση προβλέπει ότι η αύξηση της κυριαρχίας είναι αναφαίρετο μονομερές δικαίωμα της εκάστοτε χώρας χωρίς να προβλέπει εξαιρέσεις για το εάν η αύξηση θα γίνει σε ημίκλειστη θάλασσα. Παρόλα αυτά, η Τουρκία υποστηρίζει ότι η Ελλάδα δεν έχει τέτοιο δικαίωμα, ενώ την κατηγορεί πως είναι η αναθεωρητική κι επεκτατική δύναμη της περιοχής, καθώς προσπαθεί να αλλάξει τις στρατηγικές ισορροπίες αναθεωρώντας το καθεστώς του Αιγαίου. Κι αυτό διότι η επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια θα αύξανε την ελληνική κυριαρχία στο Αιγαίο από 35% στο 64%, ενώ η τουρκική κυριαρχία θα αυξανόταν ελάχιστα²⁴. Η Ελλάδα επικύρωσε τη Σύμβαση στις 30 Ιουλίου του 1994 και τέθηκε σε ισχύ στις 16.11.1994. Την ίδια ημέρα η Τουρκία δήλωσε ότι θεωρεί αιτία πολέμου την αύξηση των χωρικών της Ελλάδος στα 12 ναυτικά μίλια. Η τουρκική εθνοσυνέλευση στις 8.06.1995 έθεσε επίσημα «casus belli» στην Ελλάδα σε περίπτωση χρήσης του μονομερούς της δικαιώματος κατόπιν σχετικού ψηφίσματος²⁵. Μπορεί να ειπωθεί ότι η τουρκική στάση αγγίζει ή/και ξεπερνάει τα όρια του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τη θεμελιώδη αρχή της μη απειλής ή χρήσης βίας.

Η Σύμβαση του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας του 1982 κωδικοποίησε τον κανόνα της νομικής διάστασης της υφαλοκρηπίδας. Σύμφωνα με αυτήν η υφαλοκρηπίδα αποτελείται από το θαλάσσιο βυθό και το υπέδαφος και εκτείνεται έως 200 ναυτικά μίλια από τις γραμμές βάσεις που μετριέται η αιγιαλίτιδα ζώνη. Αξίζει να σημειωθεί ότι υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ είναι στενά συνδεδεμένες έννοιες και συμπίπτουν τα όριά τους σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική. Η υφαλοκρηπίδα όμως, υπάρχει εκ του γεγονότος (ab initio) και εξ αρχής (ipso facto) σε αντίθεση με την ΑΟΖ.

²³ Κρατερός Ι. και Στρατή Α., «Δίκαιο της Θάλασσας», δ' έκδοση, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013, σελ. 66.

²⁴ Βερέμης Θ., «Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων: 1453-2005», στ' έκδοση, εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2013, σελ. 192-194.

²⁵ Φωτίου Ε., «Οι σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας» στο Βαληνάκης Γ. (επιμ.), «Ελληνική εξωτερική και ευρωπαϊκή πολιτική: 1990-2010» εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2010, σελ. 53.

Ακόμα, σύμφωνα με το Άρθρο 121 παράγραφος 2 της Σύμβασης όλα τα νησιά, δικαιούνται αιγιαλίτιδας ζώνης, συνορεύουσας ζώνης, αποκλειστικής οικονομικής ζώνης και υφαλοκρηπίδας. Η μόνη αντίθετη πρόβλεψη είναι για τους βράχους που «δεν μπορούν να φιλοξενήσουν ανθρώπινη διαβίωση ή οικονομική ζωή» (παράγραφος 3), καθώς αυτοί δεν δικαιούνται υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ.

Τέλος, προβλέπεται τόσο στο άρθρο 6 της Σύμβασης της Γενεύης όσο και στη Σύμβαση του 1982 η αρχή της μέσης απόστασης για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Αυτές είναι και οι βασικές αρχές που επικαλείται η Ελλάδα για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Μάλιστα, ο ελληνικός νόμος 4001/2011 ορίζει ότι «σε περίπτωση μη ύπαρξης συμφωνίας οριοθέτησης με γειτονικά κράτη των οποίων οι ακτές είναι αντικείμενες ή παρακείμενες με τις ελληνικές ακτές το εξωτερικό όριο της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ (αφ' κηρυχθεί) είναι η μέση γραμμή»²⁶. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην πράξη σύμφωνα με τη νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης έχει προκρίνει πέντε βασικά βήματα για τον καθορισμό της οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ. Αρχικά, εφαρμόζεται η μέση απόσταση και κατόπιν «διορθώνεται» η μέση απόσταση υπέρ της αρχής ευθυδικίας μέσω συγκεκριμένων κριτηρίων, ώστε το νομικό αποτέλεσμα να είναι όσο το δυνατόν αναλογικότερο.

Η Τουρκία μέχρι στιγμής δεν συζητά καν για το ποια πρέπει να είναι η επήρειά των νησιών της Ανατολικής Μεσογείου στο πλαίσιο μίας πολιτικοοικονομικής διαπραγματεύσεως, όπως συνάδει με τη διεθνή πρακτική. Αρχικά, στηρίζει τη γεωλογική διάσταση της υφαλοκρηπίδας. Με βάση αυτή τη θεώρηση υποστηρίζει ότι τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου είναι γεωλογική προέκταση της των μικρασιατικών παραλίων. Άρα, δεν δικαιούνται υφαλοκρηπίδα. Ακόμα, θεωρεί πως στο Αιγαίο λόγω «ειδικών» και «σχετικών» περιστάσεων δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό το κριτήριο της μέσης απόστασης λόγω της εγγύτητας των ελληνικών νησιών στα τουρκικά παράλια. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα έδινε δυσανάλογη άδικα μεγαλύτερη υφαλοκρηπίδα υπέρ της Ελλάδας.

Στην πραγματικότητα θεωρεί ότι όλα τα νησιά που βρίσκονται πέρα από τη μέση γραμμή δεν δικαιούνται κυριαρχικών δικαιωμάτων αναγνωρίζοντας μόνο την ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα των χερσαίων εδαφών. Σε αυτό το πλαίσιο δεν αναγνωρίζει υφαλοκρηπίδα και στα νησιά του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου, όπως στην Κρήτη, την Κάρπαθο, την Κάσο και τη Ρόδο. Η Τουρκία επαναλαμβάνει ότι το Αιγαίο είναι ημίκλειστη θάλασσα και ως εκ τούτου χρήζει ειδικών ρυθμίσεων, μία ρύθμιση εκ των οποίων είναι να μην διαθέτουν υφαλοκρηπίδα τα ελληνικά νησιά. Τέλος, υποστηρίζει ότι πρέπει να ισχύσει η αρχή της ευθυδικίας στην οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο κρατών. Η τουρκική αντίληψη της ευθυδικίας είναι να γίνει οριοθέτηση μεταξύ της ηπειρωτικής Ελλάδας και της ηπειρωτικής Τουρκίας. Μάλιστα, δύναται στη συνέχεια με την προσθήκη των νησιών, όχι του Ανατολικού Αιγαίου που δεν δικαιούνται τίποτα παρά μόνο αιγιαλίτιδας ζώνης κατά την τουρκική θέση, να μετατοπιστεί ανατολικότερα υπέρ της Ελλάδας²⁷. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει,

²⁶ Νόμος 4001/2011 – ΦΕΚ 179/Α/22-08-2011 (Κωδικοποιημένος)
<https://www.e-nomothesia.gr/energeia/n-4001-2011.html>

²⁷ Ηρακλείδης Α., «Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειος: 50+1 όψεις των ελληνο-τουρκικών διενέξεων», εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2020, σελ. 32-33.

όπως έχουν διατυπωθεί διαχρονικά οι θέσεις της στα Ηνωμένα Έθνη,²⁸ ότι α) τα νησιά δεν μπορούν να αποκόψουν την παράκτια προβολή της Τουρκίας, της χώρας με τη μεγαλύτερη ηπειρωτική ακτογραμμή στην Ανατολική Μεσόγειο, β) τα νησιά που βρίσκονται στη λάθος πλευρά της διαμέσου γραμμής μεταξύ δύο ηπειρωτικών χωρών δεν μπορεί να δημιουργήσει περιοχές θαλάσσιας δικαιοδοσίας πέρα της αιγιαλίτιδας ζώνης και γ) πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν το μήκος και η κατεύθυνση των ακτών για τον καθορισμό της θαλάσσιας δικαιοδοσίας

Διαφαίνονται ως εκ τούτου, οι εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις των δύο κρατών. Η μεν Ελλάδα επικαλείται τη Σύμβαση του 1982 που έχει επικυρώσει η συντριπτική πλειοψηφία των κρατών της διεθνούς κοινωνίας, ενώ η Τουρκία δεν την αποδέχεται αφού οι απόψεις της απορρίφθηκαν μη γενόμενες μέρος των διατάξεών της. Συνεπώς, η Τουρκία προσπαθεί να μην γίνει πρόβλεψη των διατάξεών της Σύμβασης του 1982 στο Αιγαίο καταφεύγοντας σε νομικά επιχειρήματα (κατά το δοκούν) για να υπερασπίσει τις θέσεις της. Τις θέσεις αυτές προσπαθεί να τις προωθήσει με πολιτικούς όρους και χρησιμοποιώντας σκληρή ισχύ με την κινητοποίηση του στόλου. Η τακτική της τουρκικής κυβέρνησης φαίνεται πως είναι η εφαρμογή του δόγματος της Γαλάζιας Πατρίδας ασκώντας διπλωματική πίεση ή ακόμα και η επικράτησή της «στο πεδίο», όπως δηλώνει ο Τούρκος Πρόεδρος²⁹, καθώς η Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας του 1982, δεν ευνοεί τις στρατηγικές της επιδιώξεις για την Ανατολική Μεσόγειο.

1.4 Η Realpolitik του δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας»

Η Realpolitik αποτελεί έναν γερμανικό όρο που περιγράφει τη ρεαλιστική, πρακτική και πραγματική πολιτική. Θεωρητικά αποτελεί την διπλωματία που βασίζεται σε εκτιμήσεις των ρεαλιστικών δεδομένων και παραγόντων αντί των ρητών ιδεολογικών ή ηθικών εννοιών. Σε αυτή τη βάση έρχεται σε αντίθεση με τη φιλελεύθερη θεώρηση των διεθνών σχέσεων και παρομοιάζει περισσότερο με τη ρεαλιστική σχολή χωρίς να ταυτίζεται απόλυτα μαζί της. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο όρος προέρχεται από το Γερμανό στοχαστή August Ludwig von Rochau (1853), ο οποίος αναζητούσε μία μέθοδο κατανόησης των πολιτικών πραγμάτων και του ανταγωνισμού στην Ευρώπη παρά σε μία φιλοσοφία θεώρησης των διεθνών πραγμάτων, όπως ο Ρεαλισμός³⁰. Βασικός υποστηρικτής αυτής της πολιτικής κατά τη σύγχρονη περίοδο είναι ο Henry Kissinger. Ο Kissinger ικανός διπλωμάτης και Υπουργός Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών επί προεδριών Nixon και Ford έχει κατηγορηθεί για την ωμή και μερικές φορές κυνική θεώρηση με την οποία αντιμετώπιζε τα πράγματα. Αποτέλεσε το διαμορφωτή της πολιτικής συνεργασίας των ΗΠΑ με την κομμουνιστική Κίνα ως αντιστάθμισα της πολιτικής επιρροής της ΕΣΣΔ στην περιοχή της Ασίας. Συχνά χρησιμοποιούσε τον όρο Realpolitik για να υποδηλώσει

²⁸ Ενδεικτικά: Sinirlioglu F., H., "Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General", A/75/557, United Nations <https://undocs.org/en/a/74/757>.

²⁹ Καθημερινή, «Ερντογάν: Ή βγείτε στο πεδίο και πληρώστε το τίμημα ή ξεκινήστε διαπραγματεύσεις», 25.07.2020, τελευταία επίσκεψη 16.11.2020 <https://www.kathimerini.gr/world/1089407/erntogan-i-vgeite-sto-pedio-kai-plieroste-to-timima-i-xekiniste-diapragmateyseis/>

³⁰ Bew J., "Realpolitik: a History", Oxford University Press, New York 2016, pp 17-31.

τα γεωστρατηγικά συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών. Με αυτόν τον τρόπο ήθελε να προσδώσει αντικειμενικότητα στην πολιτική του. Άλλωστε, βασική αρχή του Κλασικού Ρεαλισμού αποτελεί ότι κράτη κινούνται ορθολογικά με γνώμονα τη μεγιστοποίηση των εθνικών τους συμφερόντων³¹.

Χαρακτηριστική είναι η θέση του Kissinger³² για τις διεθνείς σχέσεις, στις οποίες βλέπει τέσσερα διεθνή συστήματα. Το ένα Διεθνές Σύστημα είναι αυτό της Μέσης Ανατολής, στο οποίο εντάσσει και την Τουρκία. Αξίζει να σημειωθεί ότι την Τουρκία την θεωρεί σημαντικό κράτος τόσο για την «πολιτική της ανάσχεσης» έναντι της ΕΣΣΔ (σήμερα της Ρωσίας), ώστε να μην διεισδύσει η τελευταία στις θερμές θάλασσες της Μεσογείου και του Περσικού Κόλπου όσο και για την εξυπηρέτηση των αμερικανικών συμφερόντων στη Μέση Ανατολή. Παρατηρεί ότι το Διεθνές Σύστημα της Μέσης Ανατολής παρουσιάζει ποικίλες συγκρούσεις. Παρομοιάζει δε τις συγκρούσεις αυτές με τις συγκρούσεις που ταλάνιζαν την Ευρώπη το 17ο αιώνα εννοώντας τους ευρωπαϊκούς θρησκευτικούς πολέμους της εποχής. Ως εκ τούτου, θεωρεί ότι είναι πολύ δύσκολο να βρεθεί κάποια οριστική λύση στους εν λόγω πολέμους, καθώς η επίτευξη της ειρήνης σχετίζεται με τη «νομιμότητα του άλλου μέρους» Με άλλα λόγια, κάθε μέρος θεωρεί ότι εκείνο είναι που νομιμοποιείται λόγω θρησκευτικής πίστης και ασπασμού της συγκεκριμένης λατρείας να ζει στους συγκεκριμένους ιερούς τόπους μη δεχόμενο ταυτόχρονα ότι το άλλο μέρος έχει δικαίωμα να ζει στη συγκεκριμένη περιοχή. Επίσης, υποστηρίζει ότι στο συγκεκριμένο διεθνές σύστημα δεν βρίσκουν τόπο οι γενικές αρχές της διπλωματίας της Συνθήκης της Βεστφαλίας.

Ακόμα, ο Τούρκος διπλωμάτης και βουλευτής του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (“CHP”) Sukru Elekdag υπήρξε ο εμπνευστής του δόγματος των 2,5 πολέμων. Το δόγμα βασίστηκε σε μία ανάλυση που παρουσίασε το 1996, δέκα χρόνια νωρίτερα πριν ο Gurdeniz μιλήσει για το όραμα της Γαλάζιας Πατρίδας. Παρόλα αυτά, η θαλάσσια πολιτική της Τουρκίας πάντοτε υπήρχε και δεν ξεκίνησε το 2006. Η ανάλυσή του αναφέρεται και στον Kemal. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του ο Kemal σε ανύποπτο χρόνο είχε πει στους αξιωματούχους του ότι το μόνο παράκτιο άνοιγμα και τροφοδοτική δίοδος της Τουρκίας που περιβαλλόταν από νησιά στις ακτές του Αιγαίου και ήταν υπό την κυριαρχία ξένων κρατών βρισκόταν στα νότια. Ακόμα, εξέφρασε τη θέση ότι σε περίπτωση που η Κύπρος πέσει στα χέρια εχθρικής χώρας, τότε όλες οι τροφοδοτικές γραμμές στην Ανατολία θα αποκόπτονταν. Μία τέτοια εξέλιξη θα είχε ως αποτέλεσμα ολόκληρη η ασφάλεια της Τουρκίας να είναι υπό απειλή³³.

Η γεωπολιτική σκέψη του Kemal σε συνδυασμό με το φόβο που ο ίδιος ο Elekdag είχε για το κουρδικό αυτονομιστικό κίνημα και τη Συρία τον οδήγησε στο να διατυπώσει το δόγμα των 2,5 πολέμων. Σύμφωνα με αυτό, η Τουρκία χρειάζεται να

³¹ Baylis J., Smith S., Owens P., «Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής», πέμπτη έκδοση, εκδόσεις Επίκεντρο, Αθήνα 2013, σελ. 116-120.

³² Kissinger H., «ΗΠΑ: Αυτοκρατορία ή Ηγεμονική Δύναμη; Για μια διπλωματία του 21 αιώνα», εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2002 σελ. 27-30.

³³ Elekdag S., (1996), “2 1/2 War Strategy,” *Perceptions* 1(1): 33-57.

υιοθετήσει μία στρατηγική 2,5 πολέμων για την εθνική ασφάλεια. Ο πόλεμος περιγράφεται στην ικανότητα της Τουρκίας να μπορεί να αναπτύξει «ικανοποιητικές, αποτρεπτικές και ραγδαία ενισχυόμενες δυνάμεις στο Αιγαίο και στα νότια μέτωπα» (2 πόλεμοι) ταυτόχρονα. Παράλληλα, έπρεπε το κράτος να είναι σε θέση διαχειριστεί την κουρδική απειλή στο εσωτερικό μέτωπο (0,5 πόλεμος). Άλλωστε, θεωρούσε πως οι Κούρδοι συνεργάζονταν με τη Συρία και την Ελλάδα και φοβόταν το ενδεχόμενο να λειτουργήσουν ως πέμπτη φάλαγγα στο εσωτερικό της χώρας. Πολλές από τις σκέψεις του Elekdag επαναδιατυπώθηκαν στο «Στρατηγικό Βάθος» του Davutoglu, αυτή φορά όμως, μέσα στο πλαίσιο του νέο-οθωμανισμού.³⁴

Ο Marshal παρατηρεί ότι «δεδομένου του χερσαίου όγκου της, η Τουρκία συνήθως δεν γίνεται αντιληπτή ως θαλάσσια δύναμη, παρά το γεγονός ότι συνορεύει με τρεις θάλασσες και ο έλεγχος που ασκεί επί αυτών των υδάτων την καθιστούσε ανέκαθεν μια υπολογίσιμη δύναμη»³⁵. Η τουρκική σκέψη έχει προσπαθήσει να αναδείξει αυτή τη θαλάσσια δυναμική. Στις 14.06.2006 στο «Συνέδριο της Διοίκησης Ναυτικών Δυνάμεων της Τουρκίας με θέμα «Η Μαύρη Ασφάλεια και η Θαλάσσια Ασφάλεια» επινοήθηκε ο όρος «Γαλάζια Πατρίδα» (“Mavi Vatan”) από τον Τούρκο τότε αρχιπλοίαρχο και νυν υποναύαρχο ε.α. Cem Gurdeniz. Ο όρος υποδήλωνε τη θαλάσσια πολιτική της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, η Γαλάζια Πατρίδα χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει το θαλάσσιο χώρο των χωρικών υδάτων, της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ της Τουρκίας στον Εύξεινο Πόντο, στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο. Μάλιστα, η δήλωση συνοδεύτηκε με την προτροπή, ένεκα της ανάγκης, να επέμβει η Τουρκία στις νήσους και τις νησίδες που τελούν υπό ελληνική κατοχή³⁶.

Η θεωρητική και γεωπολιτική διάσταση της Γαλάζιας Πατρίδας αποκωδικοποιείται σε ένα άρθρο που δημοσίευσε ο Τούρκος ακαδημαϊκός και μέλος του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας της Τουρκίας Cagri Erhan³⁷. Ο Erhan υποστηρίζει ότι είναι λάθος ο τουρκικός λαός να ενδιαφέρεται μόνο για τα χερσαία εδάφη, κι όχι για τα θαλάσσια εδάφη της Τουρκίας. Ακόμα, προβάλλει τη σπουδαιότητα του θαλασσίου χώρου περιγράφοντας ότι η μικρασιατική χερσόνησος βρέχεται από τρεις πλευρές. Εν συνεχεία επικαλείται το Διεθνές Δίκαιο για να υποστηρίξει την ανάγκη να χρησιμοποιηθούν τα θαλάσσια αγαθά. Υποστηρίζει μάλιστα, ότι «τα γειτονικά τους κράτη συχνά διαστρεβλώνουν το Διεθνές Δίκαιο ύπουλα και πονηρά με μονομερείς ενέργειες». Σε αυτό το σημείο ο υπαινιγμός για την Κυπριακή Δημοκρατία και την Ελλάδα είναι οφθαλμοφανές. Υποστηρίζει πως η Τουρκία του Erdogan, λυτρωμένη από τους προδότες του παρελθόντος, είναι έτοιμη να εκμεταλλευτεί τα εδάφη, χερσαία

³⁴ Τζιάρρας Ζ., «Οι «Δυόμισι Πόλεμοι» και η Άσκηση “Mavi Vatan”: Στρατηγική Κουλτούρα και νέο Στάδιο της Τουρκικής Στρατηγικής», ΕΛΙΑΜΕΠ, Κείμενο Εργασίας Νο 103/2019, Μάρτιος 2019.

³⁵ Marshal T., «Αιχμάλωτοι της Γεωγραφίας», εκδόσεις Διόπτρα, Αθήνα 2019, σελ. 238.

³⁶ Μηνάγιας Δ. Χ., «Τουρκία: αναθεωρητισμός και συγκρούσεις», εκδόσεις Λεμμών, Αθήνα 2019, σελ. 294-302.

³⁷ Erhan C., “Akdeniz stratejisi” («Η στρατηγική της Μεσογείου»), *Turkiyegazetesi*, 29.02.2019, last visit 16.11.2020

<https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/606384.aspx>

και θαλάσσια, της Τουρκίας. Προειδοποιεί τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου και την ΕΕ ότι τετελεσμένα χωρίς την Τουρκία δεν πρόκειται να υπάρξουν.

Το σημαντικότερο σημείο του άρθρου είναι η αποκωδικοποίηση της επίσημη στρατηγικής της Τουρκίας για τη Γαλάζια Πατρίδα σε πέντε βασικά σημεία: «Α) Η Τουρκία θα υπερασπισθεί τα νόμιμα και κυριαρχικά δικαιώματά της σε όλες τις περιοχές της θαλάσσιας δικαιοδοσίας της στη Μεσόγειο, τις οποίες είτε ανακήρυξε είτε δεν ανακήρυξε ακόμη. Β) Η Τουρκία θα ανταπαντήσει σε κάθε είδους παραβίαση που θα γίνει στα Γαλάζια Πατρίδα (Mavi Vatan) όπως έπραξε στις παραβιάσεις που έγιναν στον τουρκικό χερσαίο χώρο. Γ) Η Τουρκία δεν θα επιτρέψει σε καμία δύναμη να σφετερισθεί το μερίδιο της «ΤΔΒΚ» από τον πλούτο της Μεσογείου. Δ) Η Τουρκία θα υπερασπισθεί τα δικαιώματα της «ΤΔΒΚ» κατά τον ίδιο τρόπο που υπερασπίζεται τα δικά της δικαιώματα. Ε) Η Τουρκία θα τηρήσει την ίδια στάση και συμπεριφορά έναντι όλων των κρατών που επιθυμούν μια ακριβοδίκαιη συνεργασία στη Μεσόγειο στο πλαίσιο μιας ειλικρινούς και καλόπιστης αντίληψης».

Διαφαίνεται λοιπόν, ότι το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας έχει λάβει υπερεθνικά χαρακτηριστικά στην Τουρκία, καθώς τόσο η «κεμαλική» όσο και η «ερντογανική» Τουρκία κρίνουν την αποτελεσματική θαλάσσια πολιτική της Τουρκίας ως ζωτική για την ασφάλεια του κράτους. Η ζωτικότητα αυτή έχει λάβει ακόμα μεγαλύτερα χαρακτηριστικά με την ανακάλυψη σημαντικών αποθεμάτων ενεργειακών πόρων στην περιοχή. Η ανάγκη για την απρόσκοπτη εξασφάλιση της τροφοδοσίας, την ασφάλεια του κράτους σε συνδυασμό με την «ενεργειακή δίψα» της δεν επιτρέπουν στην Τουρκία να κάνει υποχωρήσεις. Σε αυτό το στάδιο πολλές φορές καλείται να προβεί σε έκνομες ενέργειες, όπως οι έρευνες σε «αμφισβητούμενες περιοχές», καθώς την ίδια περιοχή διεκδικεί η ελληνική και ελληνοκυπριακή πλευρά με σοβαρά νομικά επιχειρήματα. Ο Erdogan προτιμά να προτάσσει τα δικά του επιχειρήματα συνεπικουρούμενα από εκδηλώσεις σκληρής ισχύος. Μάλιστα, έχει δηλώσει πως «ορισμένες χώρες ξεκίνησαν μία λάθος διαδικασία για την εξουδετέρωση της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο» συμπληρώνοντας πως «ακυρώσαμε τα σχέδια τους...στέλνοντας δύο πλοία μας, ξεκινήσαμε να πραγματοποιούμε σεισμικές έρευνες στις δικές μας περιοχές»³⁸. Ακόμα, ο Τούρκος Πρόεδρος, καλεί την Ελλάδα «ή να βγει στο πεδίο ή να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις» (με τους όρους του), ενώ μιλά για «νέες ζώνες ενδιαφέροντος όσο η Τουρκία μεγαλώνει». Η Ανατολική Μεσόγειος συγκαταλέγεται σε μία νέα ζώνη οικονομικού ενδιαφέροντος για την Τουρκία συμπληρώνοντας τα γεωπολιτικά της χαρακτηριστικά με τη γεωοικονομική διάσταση³⁹.

³⁸ Ζαχαράκη Μ., «Αιχμές Ερντογάν κατά Ελλάδα: Οι γείτονες μας θέλουν να μας εξουδετερώσουν», Έθνος 12.07.2020, τελευταία επίσκεψη 17.11.2020.
https://www.ethnos.gr/politiki/115020_aihmes-erntogan-kata-elladas-oi-geitones-mas-theloy-namas-exoydeterosoy-n

³⁹ Καθημερινή, «Ερντογάν: Όσο η Τουρκία μεγαλώνει, αποκτά ζώνες ενδιαφέροντος», 20.10.2020, τελευταία επίσκεψη 17.11.2020
<https://www.kathimerini.gr/world/561124696/erntogan-oso-i-toyrkia-megalonei-apokta-zones-entiaferontos/>

Είναι ξεκάθαρο ότι οι στόχοι αυτοί χρειάζονται συμμαχίες στην περιοχή, ώστε να μην φαίνεται η Τουρκία απομονωμένη, να μειώσει την ισχύ των νομικών επιχειρημάτων της Ελλάδος και της Κυπριακής Δημοκρατίας και να αποκτήσει νομικό έρεισμα για την προστασία της περιοχής σε περίπτωση στρατιωτικών επιχειρήσεων. Σε αυτό το πλαίσιο σύνηψε το μνημόνιο οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών με τη Λιβύη παρά το γεγονός ότι δεν είναι όμορες χώρες, ενώ καλεί τα άλλα κράτη να διαπραγματευτούν μαζί της εξαφανίζοντας από την περιοχή τα ελληνικά νησιά, αλλά και την ίδια την Κυπριακή Δημοκρατία στο όνομα της σύναψης συμφωνίας με την τουρκική διοίκηση του νησιού, που δεν αναγνωρίζεται από κανένα κράτος στον κόσμο πλην της Τουρκίας.

Συνεπώς, η Τουρκία οδηγείται σε μία σκληρή στάση επιδιώκοντας πως θα αναγκάσει την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία να αποδεχθούν τους όρους της είτε διπλωματικά είτε στρατιωτικά. Μάλιστα, η τουρκική ηγεσία έχει δηλώσει επίσημα ότι είναι έτοιμη «να πληρώσει το τίμημα», ώστε να γίνουν αποδεκτοί οι δικοί της όροι για το γεωπολιτικό έλεγχο της περιοχής. Η Γαλάζια Πατρίδα δεν είναι τόσο η νομική επιχειρηματολογία της Τουρκίας για τον καθορισμό των οριοθετήσεων στην περιοχή όσο η Realpolitik της σύγχρονης Τουρκίας για θαλάσσια υπεροχή στη Μεσόγειο.

Εικόνα 1. Ο Χάρτης της Γαλάζιας Πατρίδας, όπως παρουσιάζεται στην Τουρκία

Πηγή: Hurriyet.com.tr,, “Denizlerimizdeki Misak-ı Milli: Mavi Vatan”, 26.10.2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.

<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nedim-sener/denizlerimizdeki-misak-i-milli-mavi-vatan-41595627>

2 Το οικονομικό υπόβαθρο της «Γαλάζιας Πατρίδας»: η ενεργειακή κατάσταση της Τουρκίας

2.1 Η ενεργειακή δίψα της Τουρκίας

Το τουρκικό κράτος αποτελεί το 18^ο μεγαλύτερο καταναλωτή ενέργειας στον κόσμο (έκθεση IEA May 2019). Η συνολική παροχή πρωτογενούς ενέργειας αναλύεται σε 31% πετρέλαιο, 28,1% άνθρακα, 28,1% φυσικό αέριο, 6,3% γεωθερμία, 4,2% υδροηλεκτρικά και 2,3% βιοκαύσιμα και απόβλητα. Τεκμαίρεται από τα παραπάνω δεδομένα ότι τα ορυκτά καύσιμα αποτελούν το 87% του ενεργειακού μείγματος της χώρας⁴⁰. Συνεπώς, η Τουρκία αποτελεί ένα κράτος με μεγάλες ανάγκες τροφοδοσίας από ενεργειακούς πόρους, τους οποίους όμως, δεν μπορεί να βρει στην εγχώρια αγορά. Ως εκ τούτου, προσπαθεί να καλύψει τις εσωτερικές της ανάγκες εισάγοντας ορυκτά καύσιμα από τρίτες χώρες. Οι χώρες αυτές βρίσκονται στην περιφέρειά της, καθώς εκτιμάται ότι το 72% του παγκόσμιου ορυκτού πλούτου βρίσκεται στην ευρύτερη περιοχή της Ευρασίας και της Μέσης Ανατολής. Το τουρκικό κράτος έχει προσπαθήσει να πετύχει το στόχο της συνεχούς κάλυψης των ενεργειακών της απαιτήσεων προσπαθώντας παράλληλα να βελτιώσει το γεωπολιτικό και γεωοικονομικό ρόλο του στο περιφερειακό και στο ευρύτερο διεθνές σύστημα. Αυτός ο διττός στόχος επιχειρείται να επιτευχθεί μέσω της κατασκευής αγωγών μεταφοράς πετρελαίου και κυρίως, φυσικού αερίου προς τα δυτικά κράτη.

Ταυτόχρονα, η Τουρκία δεν έχει παύσει να αναζητά νέες πηγές ορυκτών καυσίμων που θα βρίσκονται υπό την κυριαρχία της ή σε ζώνες που θα ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας έχει στρέψει το ενδιαφέρον της χώρας στην αναζήτηση νέων πηγών ενεργειακής τροφοδοσίας στην υφαλοκρηπίδα της χώρας. Ο Erdogan έχει ανακοινώσει την ανακάλυψη νέων γιγαντιαίων κοιτασμάτων φυσικού αερίου ύψους 320 δις μ³⁴¹. Οι ανακαλύψεις μένει να αποδείξουν στην πράξη ότι θα καλύψουν τις προσδοκίες. Μία πολλά υποσχόμενη περιοχή για την εύρεση νέων κοιτασμάτων είναι η Ανατολική Μεσόγειος. Οι ανακαλύψεις γιγαντιαίων κοιτασμάτων στην περιοχή από την Αίγυπτο και το Ισραήλ μόνο αδιάφορη δεν αφήνει την Τουρκία. Ειδικά τη στιγμή που η Κυπριακή Δημοκρατία έχει εκφράσει παρόμοιες προσδοκίες. Η Τουρκία ιδανικά, θέλει να εκμεταλλευτεί την «ΤΔΒΚ» και τη στρατιωτική της ισχύ, ώστε να είναι σε θέση να αξιοποιήσει το Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης πετώντας εκτός περιοχή την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία. Σε κάθε περίπτωση η τουρκική

⁴⁰ Νικολετόπουλος Β., «Η «άλλη» τουρκική ενεργειακή πολιτική», Καθημερινή, 16.12.2019, τελευταία επίσκεψη 10/4/2020

<https://www.kathimerini.gr/1056304/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/basilhs-nikoletopoylos-h-allh-toyrkikh-energeiakh-politikh>

⁴¹ EnergyPress.gr, «Ερντογάν: Θα δώσουμε τις απαντήσεις που αξίζουν στην Ελλάδα – Ανακοίνωσε νέες ανακαλύψεις κοιτασμάτων», 14.10.2020, τελευταία επίσκεψη 28.11.2020.

<https://energypress.gr/news/erntogan-tha-dosoyme-tis-apantiseis-poy-axizoyn-stin-ellada-anakoinoise-nees-anakalypseis>

πλευρά τονίζει ότι δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή καμία ενέργεια που δεν σέβεται τα ζωτικά συμφέροντα της Τουρκίας στην περιοχή.

Οι ανακαλύψεις έχουν φέρει στο προσκήνιο διακρατικές συνεργασίες, προκειμένου κατασκευαστεί ένας αγωγός που θα μεταφέρει τους ενεργειακούς πόρους της περιοχής προς τα κράτη μέλη της ΕΕ. Αυτή η προσδοκία σχετίζεται με τα δεδομένα που επικρατούν στην ενωσιακή αγορά. Η ΕΕ βρίσκεται σταθερά μέσα στις δύο μεγαλύτερες οικονομίες του πλανήτη. Η ευρύτερη αγορά της όμως, δεν μπορεί να τροφοδοτηθεί από τους ενεργειακούς πόρους που βρίσκονται εντός αυτής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να είναι εξαρτημένη από ενεργειακούς πόρους που βρίσκονται σε τρίτα κράτη. Συνολικά, πάνω από το 20% των συνολικών αναγκών της καλύπτονται από τη Ρωσική Ομοσπονδία. Αυτό το γεγονός έχει ως αποτέλεσμα να θέλει να μειώσει την εξάρτηση από τη Ρωσία εμπορευόμενη ενεργειακά προϊόντα και τρίτα κράτη.

2.2 Η προοπτική του νέου μεσογειακού διαδρόμου αγωγών για την Τουρκία

Η ανακάλυψη σημαντικών αποθεμάτων υδρογονανθράκων στην περιοχή έχει δημιουργήσει νέα γεωοικονομικά δεδομένα στην Ανατολική Μεσόγειο. Ο Τσαρδανίδης υπογραμμίζει ότι οι νέες ενεργειακές αποκαλύψεις μπορεί είτε να συντελέσουν στο να εδραιωθεί είτε περιβάλλον σταθερότητας και συνεργασίας είτε αντιπαράθεση και σύγκρουσης. Επιπρόσθετα, υποστηρίζει ότι την τελευταία περίοδο έχουν δημιουργηθεί νέες στρατηγικές εταιρικές σχέσεις ανάμεσα στα κράτη της περιοχής. Η ρήξη ανάμεσα στις διμερείς σχέσεις της Τουρκίας με το Ισραήλ από το 2010, οι επιπτώσεις της Αραβικής Άνοιξης και η ανάπτυξη ειδικών σχέσεων της Ελλάδος και της Κύπρου, οι οποίες είναι κράτη-μέλη της ΕΕ, με το Ισραήλ και την Αίγυπτο, το Λίβανο, την Ιορδανία και την Παλαιστίνη έχουν μεταβάλλει το τοπίο⁴².

Το Ισραήλ έχει αποδεδειγμένα αποθέματα φυσικού αερίου ύψους ενός τρισεκατομμυρίου κυβικών μέτρων, ενώ εκτιμάται ότι έχει άλλα δύο τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα που αναμένεται να επιβεβαιωθούν. Τα κοιτάσματα στο πεδίο Leviathan σε συνδυασμό με τα κοιτάσματα της Αιγύπτου, της Κύπρου, του Λιβάνου και της Συρίας μεταβάλλουν το γεωοικονομικό υπόβαθρο της περιοχής. Αυτομάτως, η Ανατολική Μεσόγειος αποκτά τεράστια γεωοικονομική σημασία για την ΕΕ που επιδιώκει να βρει εναλλακτικούς τρόπους τροφοδοσίας ενέργειας πέρα από τη Ρωσία και τα κράτη του Περσικού Κόλπου. Συνεπώς, η ΕΕ θα μειώσει την εξάρτησή της από αυτά τα κράτη αυξάνοντας ταυτόχρονα την ενεργειακή της ασφάλεια.

Η Τουρκία δεν θέλει για κανέναν λόγο να μείνει εκτός των ενεργειακών εξελίξεων στην περιοχή. Επιδιώκει έτσι, να γκριζάρει τον πιο αδύναμο κρίκο, που κατά τη γνώμη της είναι η Κυπριακή Δημοκρατία. Θεωρεί ότι στα κοιτάσματα της Κύπρου πρέπει να

⁴² Tsardanidis C., "Greece's changing role in the Eastern Mediterranean", Chapter 5 στο "Tziarras Z. (ed.), "The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security", Prio Cyprus Centre, Nicosia 2019, σελ. 74-95.

γίνει συνεκμετάλλευση από τις δύο κοινότητες του νησιού. Ακόμα, έχει συνάψει μνημόνιο με την κυβέρνηση Σάρατζ (νόμιμη κυβέρνηση) της Λιβύης για την οριοθέτηση ΑΟΖ. Το μνημόνιο είναι φανερά αντίθετο με το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, καθώς δεν αναγνωρίζει υφαλοκρηπίδα στα ελληνικά νησιά, ενώ η Λιβύη και η Τουρκία δεν είναι όμορες χώρες για να προχωρήσουν σε συμφωνία οριοθέτησης. Ο κύριος στόχος είναι να υπηρετηθεί το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας και να αυξήσει την επιχειρηματολογία περί τουρκικής υφαλοκρηπίδας ανάμεσα σε Ρόδο, Κρήτη, Καστελόριζο και Κύπρο. Φαίνεται ότι στην προκειμένη περίπτωση οι λόγοι αντιδράσεως της Τουρκίας δεν είναι μόνο γεωοικονομικοί, αλλά και γεωστρατηγικοί. Αυτοί σχετίζονται με τον τουρκικό αναθεωρητισμό στο πλαίσιο του νέο-οθωμανισμού.

Παράλληλα, με αυτήν την επιδίωξη η Τουρκία έχει κι άλλον στόχο. Συγκεκριμένα, επιδιώκει να αποκομίσει μέρος των κοιτασμάτων αυξάνοντας την ενεργειακή της αυτάρκεια, ενώ ταυτόχρονα επιζητά να κατασκευαστεί ένας αγωγός που θα ενώνει τα θαλάσσια κοιτάσματα του Ισραήλ με προορισμό τον ενεργειακό κόμβο του Ceyhan μέσω της κυπριακής ΑΟΖ. Το τουρκικό πλάνο περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός αμφίδρομου αγωγού 10bcm/έτος. Ο αγωγός θα είναι σύντομος και φθηνός στο κόστος κατασκευής. Σε αυτήν την περίπτωση το Ceyhan θα καταστεί υψηλής γεωστρατηγικής και γεωοικονομικής σημασίας για την ΕΕ, καθώς θα είναι ένας κόμβος των κοιτασμάτων φυσικού αερίου του Ισραήλ, του Ιράν και του Ιράκ. Το φυσικό αέριο του Ceyhan σε συνδυασμό με το ρωσικό και αζέρικο φυσικό αέριο που μεταφέρεται μέσω της τουρκικής επικράτειας, θα αυξήσουν τη σημασία της Τουρκίας για την Ευρώπη⁴³.

2.3 Ο East Med και η θέση της Τουρκίας

Οι ανακαλύψεις γιγαντιαίων κοιτασμάτων στην περιοχή της λεκάνης της Λεβαντίνης έχουν φέρει στο προσκήνιο την ανάγκη κατασκευής ενός αγωγού που θα μεταφέρει τους ενεργειακούς πόρους της περιοχής προς τα κράτη καταναλωτές, που είναι τα κράτη της ΕΕ. Τα κοιτάσματα του Ισραήλ θα μπορούν να μεταφερθούν στην ΕΕ είτε μέσω της Τουρκίας είτε μέσω της θαλάσσιας οδού της Μεσογείου και της Ελλάδος προς την Ιταλία. Η κατασκευή μίας χερσαίας οδού μέσω της Τουρκίας είναι φθηνότερη. Παρόλα αυτά, η μεσογειακή οδός έχει το πλεονέκτημα ότι μπορεί να συνδεθεί στον αγωγό φυσικό αέριο από την Αίγυπτο και από νέες ανακαλύψεις στην Κυπριακή Δημοκρατία και την Ελλάδα. Οι κυριότεροι λόγοι όμως, που τα κράτη της περιοχής προκρίνουν τη δεύτερη λύση είναι γεωπολιτικοί παρά γεωοικονομικοί.

Το τελευταίο στάδιο της στρατηγικής Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ (ενδεχομένως και της Αιγύπτου στην πορεία) επικεντρώνεται στον τρόπο που το φυσικό αέριο από την περιοχή θα καταφτάνει στα βιομηχανοποιημένα κράτη της Δύσης και συγκεκριμένα της ΕΕ. Τα κράτη αυτά από διάφορους τρόπους προκρίνουν της κατασκευή του αγωγού «East Med». Ο αγωγός East Med αποτελεί ένα φιλόδοξο

⁴³ Cohen G., “Natural gas import and export routes in South-East Europe and Turkey”, IENE institute of energy in South-East Europe, Working Paper No 26, July 2019, pages 20-26.

σχέδιο που θα κατευθύνει το φυσικό αέριο αρχικά προς την Ελλάδα και εν συνεχεία προς την Ιταλία από όπου θα μεταφέρεται προς την υπόλοιπη Ευρώπη. Πρόκειται για ένα σχέδιο υποθαλάσσιου αγωγού που θα περνάει από θαλάσσιες περιοχές που εμπίπτουν σε δυνητικά περιοχές ελληνικής και κυπριακής άσκησης κυριαρχικών δικαιωμάτων. Αναφέρεται η λέξη δυνητικά διότι η Ελλάδα και η Κύπρος δεν έχουν οριοθετήσει ΑΟΖ ανάμεσα στον 28° και 32° Μεσημβρινό λόγω του τουρκικού φόβου.

Ο αγωγός East Med είναι ένας σχεδιαζόμενος θαλάσσιος αγωγός φυσικού αερίου που θα συνδέει τις ενεργειακές πηγές της Ανατολικής Μεσογείου με την Κύπρο, την Κρήτη και την ηπειρωτική Ελλάδα με τελικό στόχο την Ιταλία μέσω του σχεδιαζόμενου αγωγού Poseidon και της Ανατολικής Ευρώπης μέσα από ανάλογο δίκτυο αγωγών. Το έργο έχει αναγνωριστεί βάσει του κανονισμού 347/2013 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ως «Έργο Κοινού Ενδιαφέροντος». Ακόμα, ο αγωγός προκρίνεται τόσο από τα κράτη της περιοχής όσο και από τις Ηνωμένες Πολιτείες (επίσημη νομοθεσία ΗΠΑ με “East Med Act”)⁴⁴. Επιπλέον, τον Ιανουάριο του 2019 δημιουργήθηκε το Φόρουμ Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου από την Αίγυπτο, την Κύπρο, το Ισραήλ και την Ελλάδα. Αξίζει να σημειωθεί πως παρευρίσκονται και αντιπρόσωποι της Ιορδανίας και της Παλαιστίνης στις συναντήσεις του φόρουμ. Μάλιστα, στις 2 Ιανουαρίου 2020 υπεγράφη στην Αθήνα η συμφωνία κατασκευής του East Med από τους ηγέτες της Ελλάδας, της Κυπριακής Δημοκρατίας και του Ισραήλ. Ο αγωγός προβλέπεται ότι θα έχει μήκος 1.900 χιλιομέτρων, θα φτάνει σε βάθη περίπου 3.000 μέτρων και θα έχει χωρητικότητα 10 δισεκατομμυρίων μ³. Τέλος, το συνολικό κόστος υπολογίζεται ότι θα ξεπερνά τα πέντε δισεκατομμύρια δολάρια.

Υπάρχουν όμως, σημαντικά προβλήματα που σχετίζονται με τη δημιουργία του αγωγού. Αρχικά, το μεγάλο κόστος του έργου καθιστά επιτακτική την ανάγκη εύρεσης της κατάλληλης χρηματοδότησης από κρατικά και ενωσιακά κονδύλια, καθώς και από κονδύλια της ιδιωτικής οικονομίας. Δεύτερον, ο «δρόμος» που ακολουθεί ο αγωγός περνάει από μεγάλα βάθη που εκτός από το κόστος, εκτοξεύουν και τα τεχνικά ζητήματα που πρέπει να ξεπεραστούν. Τρίτον, είναι αναγκαίο να βρεθούν περισσότερα κοιτάσματα που θα εξασφαλίσουν τη συνεχή τροφοδοσία του αγωγού με φυσικό αέριο, ώστε να καλυφθεί η χωρητικότητά του. Αυτά τα τρία ζητήματα σχετίζονται με τη βιωσιμότητα του έργου, ενός παράγοντα απαραίτητου για την ολοκλήρωσή του. Τέλος, πρέπει τα κράτη να ξεπεράσουν τους γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς προς όφελος των γεωπολιτικών, αλλά και των γεωοικονομικών συμφερόντων τους. Κύρια ανταγωνίστρια δύναμη αυτή τη στιγμή στο εγχείρημα είναι η Τουρκία και συγκεκριμένα, το γεωστρατηγικό όραμα που ονομάζεται «Γαλάζια Πατρίδα».

Φαίνεται ως εκ τούτου, ότι οι γεωπολιτικές επιδιώξεις της Τουρκίας προσκρούουν στις ανταγωνιστικές βλέψεις και τα ανταγωνιστικά συμφέροντα των κρατών της περιοχής. Η Τουρκία δεν συμμετέχει στις εξελίξεις με αποτέλεσμα να

⁴⁴ Σώκου Κ., «East Med Act: Νομοθεσία και εφαρμογή της», Καθημερινή, 25/12/2019, τελευταία επίσκεψη 21/6/2020
<https://www.kathimerini.gr/1057762/opinion/epikairothta/politikh/east-med-act-nomo8esia-kai-efarmogh-ths>

αισθάνεται ότι βρίσκεται στο περιθώριο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνονται οι τουρκικές προκλητικές ενέργειες που έχουν ως στόχο να καταστήσουν σαφές ότι η Τουρκία είναι ένας κύριος περιφερειακός δρών, χωρίς την έγκριση και τη συμμετοχή της οποίας δεν έχει μέλλον οποιοδήποτε εγχείρημα. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ιταλία δεν έχει υπογράψει τη δημιουργία του East Med αφήνοντας ανοιχτές τις ελπίδες της Τουρκίας για τη δημιουργία ενός νέου αγωγού. Σήμερα όμως, η πρόσφατη κρίση στην οικονομία της ενέργειας με την κατακόρυφη πτώση των ενεργειακών τιμών και η οικονομική κρίση εξαιτίας την πανδημίας του Covid-19 έχουν διαμορφώσει δυσμενές πεδίο για τη δημιουργία πολύ ακριβών εγχειρημάτων, όπως ο East Med. Παρόλα αυτά, η Ελλάδα, η Κυπριακή Δημοκρατία και το Ισραήλ δεν έχουν εγκαταλείψει το εγχείρημα, όπως αποδεικνύει η πρόσφατη υπογραφή συνεργασίας για την κατασκευή του αγωγού.

Ο Μάζης και ο Σγουρός⁴⁵ αντιπαραβάλλουν ότι υπάρχουν κάποια κεντρικά δεδομένα που λειτουργούν υπέρ της συνεργασίας Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ για την κατασκευή του αγωγού. Αρχικά, η διασύνδεση συγκαιρινής πραγματικότητας με τα διαχρονικώς αναγνωρισμένα κληροδοτήματα της γεωπολιτικής. Σε αυτό το πλαίσιο, υποστηρίζουν ότι οι γεωστρατηγικές προτεραιότητες των «Μεγάλων Δυνάμεων» συγκλίνουν προς την κατασκευή του αγωγού. Συγκεκριμένα, εδώ εντάσσουν την αμερικανική υψηλή στρατηγική επί του αναχωματικού δακτυλίου του Spykman. Η αμερικανική υψηλή στρατηγική θεωρούν πως είναι αντίθετη προς τη γερμανική ενεργειακή στρατηγική. Δεύτερον, υποστηρίζουν ότι η δυναμική του εύρους των κοιτασμάτων, όπως διαμορφώνεται από τις νέες ανακαλύψεις, οδηγούν τα κράτη προς τη βούληση αξιοποίησής τους. Ακόμα, η έγκριση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του κειμένου της Διακυβερνητικής Συμφωνίας μεταξύ Ελλάδος, Κύπρου, Ισραήλ και Ιταλίας σχετικά με την υποστήριξη του έργου το Φεβρουάριο του 2019 αξιολογείται θετικά. Η άντληση κονδυλίων μέσω των Projects of Common Interest (PCI) της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Ιούνιο του 2018 και το Σεπτέμβριο του 2019 αποδεικνύουν το έμπρακτο ενδιαφέρον της Ένωσης.

Επιπρόσθετα, αναλύουν το περιφερειακό πλαίσιο συμπεραίνοντας πως το Ισραήλ και η Αίγυπτος θέλουν την «ουσιαστικοποίηση» της στρατηγικής τους σχέσης, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τη Συμφωνία του Καμπ Ντέιβιντ (1979). Σε αυτό το πλέγμα, η αντιμετώπιση του τουρκικού ηγεμονισμού αποκτά σαφές πρόταγμα των δύο κρατών. Συνεπώς, οι γεωπολιτικές προτεραιότητες δίνουν περαιτέρω έναυσμα για την οικονομική συνεργασία. Ακόμα, το ζήτημα κατασκευής τερματικού σταθμού ή της χρήσης των αντίστοιχων αιγυπτιακών εγκαταστάσεων LNG συνηγορούν υπέρ της προώθησης του έργου. Θεωρούν επίσης, σημαντική την επιστολή του Υπουργού Οικονομικής Ανάπτυξης (αρμόδιου για θέματα ενέργειας), Στέφανο Πατουνέλι προς τον Έλληνα Υπουργό Περιβάλλοντος, Κωστή Χατζηδάκη, με την οποία δηλώνεται η στήριξη της Ιταλίας στην κατασκευή του αγωγού. Μάλιστα, θεωρούν ότι η τεχνογνωσία από τη δημιουργία ανάλογων έργων θα άρει τα τεχνικά εμπόδια. Ιδιαίτερη

⁴⁵ Μάζης Ι. και Σγουρός Α. Γ., «Γεωπολιτική Ανάλυση στο Ενεργειακό Σύμπλοκο της Ανατολικής Μεσογείου», ΕΚΠΑ, Ιανουάριος 2020, σελ. 7-11.

σημαντική είναι η ενδεχόμενη προσέλκυση επιπλέον παραγωγών (Αίγυπτος), καθώς και το γεγονός πως οι έρευνες για την αναζήτηση υδρογονανθράκων είναι ακόμα σε εξέλιξη. Τέλος, σχολιάζουν το γεγονός ότι η Τουρκία «ακροβατεί» ενοχλούσα την ισορροπία όλων των ανταγωνιζόμενων εθνικών δρώντων στο γεωπολιτικό σύμπλοκο ανακατανομής ισχύος Κύπρου-Συρίας-Λιβύης δρα θετικά για το εγχείρημα του East Med.

Συνάγεται λοιπόν, ότι ο αγωγός East Med δεν είναι απλά ένα οικονομικό πλάνο Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ, αλλά αποτελεί ένα έργο που ευνοεί την ενίσχυση των διακρατικών τους σχέσεων. Τα τρία κράτη έχουν κοινά συμφέροντα στην περιοχή, καθώς αισθάνονται απειλή από το νέο-οθωμανισμό που εκδηλώνει η Τουρκία. Το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας γίνεται αντιληπτό ως ένα όραμα μεγαλοϊδεατισμού που καταπατά τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδος και της Κυπριακής Δημοκρατίας. Σε αυτό το πλέγμα τα δύο κράτη του ελληνισμού έχουν προσεταιριστεί το Ισραήλ, ώστε να ενδυναμώσουν τη θέση τους στην περιοχή. Ο αγωγός East Med έχει την υποστήριξη των ΗΠΑ και της ΕΕ, που θέλουν να ισχυροποιήσουν την ενεργειακή ασφάλεια της Δύσεως από τους ρωσικούς και ιρανικούς φυσικούς πόρους. Το γεγονός ότι η Ελλάδα και η Κύπρος είναι κράτη-μέλη της οδηγούν την Ένωση να ταχθεί στο πλευρό τους, τη στιγμή μάλιστα που και το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας τις ευνοεί. Συνεπώς, ο αγωγός East Med αποτελεί ένα εγχείρημα με γεωοικονομικά και γεωπολιτικά χαρακτηριστικά που ευνοείται από τη Δύση έναντι του τουρκικού οράματος της Γαλάζιας Πατρίδας.

Εικόνα 2. Το σχέδιο διέλευσης του αγωγού East Med

Πηγή: Energypress.gr, «East Med: Το παρασκήνιο για την επιστροφή Ιταλίας στη συμμαχία Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ, 7.8.2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.

<https://energypress.gr/news/east-med-paraskinio-gia-tin-epistroti-tis-italias-sti-symmahia-elladas-kyproy-israil>

3 Ενεργειακοί πόροι και οριοθετήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο

3.1 Οι ανακαλύψεις νέων κοιτασμάτων

Η Νοτιοανατολική Μεσόγειος τα τελευταία χρόνια έχει αποκτήσει ακόμα μεγαλύτερη γεωπολιτική και γεωοικονομική σημασία τόσο για τα κράτη της περιοχής όσο και για τις Μεγάλες Δυνάμεις. Η χρήση νέας καινοτόμους τεχνολογίας έχει ανοίξει το δρόμο για να αξιοποιηθεί ο ενεργειακός πλούτος της περιοχής που κατά τον προηγούμενο αιώνα ήταν ασύμφορη η εκμετάλλευσή του, ενώ δεν υπήρχε η κατάλληλη πληροφόρηση που να επιβεβαιώνει με απόλυτη ακρίβεια τις ενδείξεις για σημαντικά κοιτάσματα υδρογονανθράκων στην περιοχή. Συνεπώς, έλειπαν οι χρήσιμοι παράγοντες που θα τεκμηρίωναν πως ο ορυκτός πλούτος της περιοχής είναι εκμεταλλεύσιμος οικονομικά. Πλέον, αυτή η κατάσταση έχει αλλάξει. Η τεχνολογία σήμερα, επιτρέπει τον εντοπισμό και την ανίχνευση υδρογονανθράκων σε μεγάλο βάθος. Η θαλάσσια γεώτρηση είναι δυνατή σε βάθος πέρα των 3000 μέτρων. Αυτή η δυνατότητα συνδυάζεται με τεχνολογία παρουσίασης τρισδιάστατων γεωγραφικών απεικονίσεων και με τη χρήση γεωμετρίας ταμιευτήρων υδρογονανθράκων.

Η αρχή της αξιοποίησης των κοιτασμάτων της Νοτιοανατολικής Μεσογείου συμπίπτει με μία περίοδο έντονης εξάρτησης από ενεργειακούς πόρους που είναι στατικοί. Συνεπώς, το δίλημμα είναι είτε να αλλάξει το παγκόσμιο σύστημα και να προωθηθούν οι ΑΠΕ είτε να βρεθούν νέες μη ανανεώσιμες πηγές ενέργειας που θα εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα του συστήματος. Βέβαια, οι δύο αυτές προοπτικές μπορούν να συνδυαστούν. Οι προβλέψεις⁴⁶ δείχνουν ότι η ζήτηση για πρωτογενή ενέργεια θα σημειώσει σταθερή αύξηση τα επόμενα χρόνια. Η βιομηχανία θα παραμείνει ο πρώτος καταναλωτής με τάση σύγκλισης της ζήτησης από άλλους τομείς (υπηρεσίες, εστίαση κ.τ.λ.). Η Κίνα και η Ινδία αναζητούν νέες ενεργειακές πηγές που θα μπορούν να καλύψουν τις ενεργειακές ανάγκες του τεράστιου πληθυσμού τους.

Η χρήση της νέας τεχνολογίας έχει συμβάλλει στο να βρεθούν γιγαντιαία κοιτάσματα υδρογονανθράκων στην υφαλοκρηπίδα διάφορων κρατών της Ανατολικής Μεσογείου. Συγκεκριμένα, το American Geological Survey έχει εκτιμήσει την ύπαρξη 122 τρισεκατομμυρίων κυβικών ποδιών (tcf) φυσικού αερίου στη θαλάσσια περιοχή της λεκάνης της Λεβαντίνης⁴⁷. Μέσα στην ΑΟΖ του Ισραήλ έχουν ανακαλυφθεί τα κοιτάσματα Marie B Field, Gaza Marine, Yam ½, Leviathan, Dalit, Tamar, τα οποία

⁴⁶ Thrassou A. και Papasolomou I. και Demetriou M., "Strategic implications of Cyprus emerging oil and gas industry", 2018, EuroMed Journal of Business, No 2, Vol. 13, pp.236-249.

⁴⁷ Ατταλίδης Μ., «Γεωλογικές ανακατατάξεις στην Ανατολική Μεσόγειο και η Κύπρος» στο Ντάλης Σ. (επιμ.), «Mare Nostrum: μετατοπίσεις ισχύος στον γεωπολιτικό χάρτη της Μεσογείου», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2020, σελ. 248.

έχουν βεβαιωμένα κοιτάσματα υδρογονανθράκων 800 δισεκατομμύρια μ³. Σύμφωνα, με την ίδια υπηρεσία τα πιθανά τεχνικώς απολήψιμα αποθέματα φυσικού αερίου της λεκάνης του Ηροδότου στην Κύπρο και του κώνου του Νείλου εκτιμώνται σε 6,3 τρισεκατομμύρια μ³. Αυτή η ποσότητα είναι ανεξάρτητη με τα βεβαιωμένα κοιτάσματα φυσικού αερίου της Αιγύπτου που ανέρχονται σε 2,2 τρισεκατομμύρια μ³⁴⁸.

Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι τα επιβεβαιωμένα ενεργειακά αποθέματα υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο ανέρχονται σε 60 δις βαρέλια πετρελαίου και 10 τρις μ³ φυσικού αερίου. Το βεβαιωμένο απόθεμα των ενεργειακών πόρων της περιοχής ανέρχεται στο 3% των παγκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου και στο 2,5% των παγκόσμιων αποθεμάτων φυσικού αερίου αντίστοιχα. Συγκεκριμένα, η Λιβύη κατέχει 48,4 δις βαρέλια πετρελαίου και 1,4 τρις μ³ φυσικού αερίου, η Αίγυπτος 3,3 δις βαρέλια πετρελαίου και 1,8 τρις μ³ φυσικού αερίου, το Ισραήλ και η Κύπρος (Λεβαντίνη) 1,2 τρις μ³ φυσικού αερίου, ενώ στην Αδριατική και την Ιόνιο Λεκάνη υπολογίζονται 0,8 δις βαρέλια πετρελαίου και 0,4 τρις μ³ φυσικού αερίου⁴⁹.

Συνεπώς, οι σημαντικές προβλέψεις μένει να επιβεβαιωθούν επίσημα από τις γεωλογικές υπηρεσίες των κρατών της περιοχής για τις προσδοκώμενες εκτιμήσεις, αν και σε μερικές περιπτώσεις δεν έχει διεξαχθεί η οποιοδήποτε έρευνα. Μία τέτοια περιοχή ήταν η θαλάσσια έκταση από την Κύπρο έως τη Ρόδο και την Κρήτη μέχρι την έναρξη των μονομερών ερευνών σε αμφισβητούμενα ύδατα από την Τουρκία. Η περιοχή διεκδικείται από την Ελλάδα, την Κυπριακή Δημοκρατία, την Αίγυπτο, την Τουρκία και τη Λιβύη. Η τουρκική κυβέρνηση έχει αρχίσει γεωλογικές έρευνες προχωρώντας σε μία ναυτικά στρατιωτικοποιημένη κρίση με την Ελλάδα. Παρόλα αυτά, δεν έχει προβεί σε δημόσιες ανακοινώσεις για τα αποτελέσματα των ερευνών.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ιδιαίτερη σημασία για την Κυπριακή Δημοκρατία έχει το οικόπεδο 12 που δόθηκε στην αμερικανική Noble Energy. Η εταιρία σύμφωνα με έρευνες που πραγματοποίησε το 2011 παρουσίασε εντός του οικοπέδου το κοιτάσμα Αφροδίτη, το οποίο βρίσκεται λιγότερο από 50 χιλιόμετρα μακριά από το κοιτάσμα Λεβιάθαν, το οποίο είναι το μεγαλύτερο κοιτάσμα φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκε την τελευταία δεκαετία. Το κοιτάσμα Αφροδίτη σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των υπολοίπων κοιτασμάτων έχει εγείρει ενθουσιασμό στους Ελληνοκυπρίους πως θα καλυφθούν οι εσωτερικές τους ανάγκες από αυτά και ότι πιθανόν μάλιστα η χώρα τους να προμηθεύει ενεργειακά τρίτες χώρες.

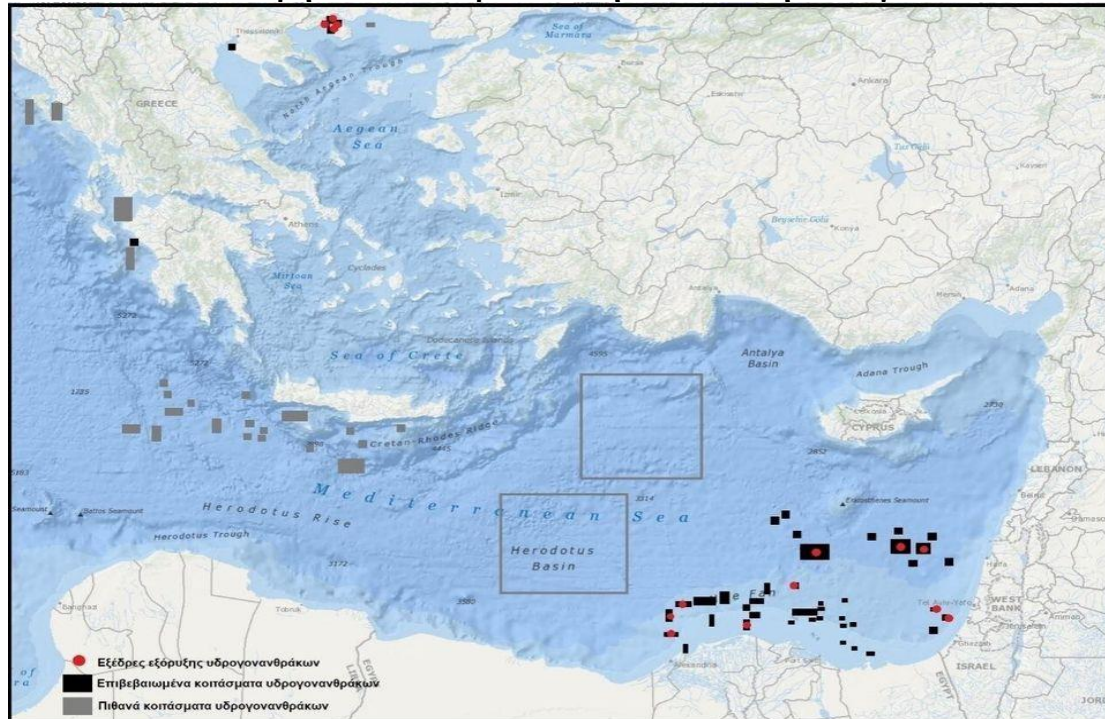
Παρόλα αυτά, η μη επίλυση του κυπριακού ζητήματος δημιουργεί σοβαρά προβλήματα μέχρι σήμερα. Η Κυπριακή Δημοκρατία κατηγορεί την Τουρκία για παραβίαση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων. Η κυπριακή κυβέρνηση τονίζει πως η Τουρκία προβαίνει σε μία de jure παραβίαση κυριαρχικών δικαιωμάτων ενός κράτους-μέλους της ΕΕ. Η Τουρκία αντιτείνει ότι δεν αναγνωρίζει το κράτος αυτό και ότι δρα

⁴⁸Αναγνώστου Λ. Χ. και Τσάλτας Γ (επιμ.), «Αιγαίο και Νοτιοανατολική Μεσόγειος», εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2012.

⁴⁹ Νικολάου Κ., «Οι υδρογονάνθρακες στην Ανατολική Μεσόγειο», Τεχνικό Επιμελητήριο, Αθήνα 18.07.2019

ως εγγυήτρια δύναμη υπέρ των Τουρκοκυπρίων. Φαίνεται, έτσι ότι η αξιοποίηση των ενεργειακών πόρων της Κύπρου προσκρούει στη μη επίλυση του κυπριακού και των διαφορετικών προσεγγίσεων των δύο πλευρών.

Εικόνα 3. Η κατανομή των κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο

Πηγή: Huffingpost.gr, «Μια διεισδυτική ματιά στην εξόρυξη υποθαλάσσιων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο», 29/12/2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.

https://www.huffingtonpost.gr/entry/mia-dieisdetike-matia-sten-exorexe-epothalassion-koitasmaton-edroyonanthrakon-sten-anatolike-mesoyeio_gr_5f2fa85bc5b6e96a22b3b18b

3.2 Οι οριοθετήσεις θαλασσίων ζωνών και τα προβλήματα στην περιοχή

Η οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο έχει αποδειχθεί ότι είναι μία περίπλοκη και χρονοβόρα διαδικασία για τα κράτη της περιοχής. Οι διεθνείς και διεθνικοί ανταγωνισμοί, που έχουν λάβει και τη μορφή ένοπλων συρράξεων σε αρκετές περιπτώσεις, η εσωτερική αστάθεια των κρατών και οι διαφορετικές πολιτισμικές, θρησκευτικές και εθνικές κουλτούρες έχουν επηρεάσει την οριοθέτηση των ζωνών. Η υφαλοκρηπίδα υπάρχει *ab initio* και *ipso facto*. Ως εκ τούτου, δεν αμφισβητείται αυτό το κυριαρχικό δικαίωμα ενός κράτους από ένα άλλο κράτος εξ αρχής. Παρόλα αυτά, η ύπαρξη νησιών στην περιοχή έχει επιδράσει σε μία συζήτηση για το εάν τα ελληνικά νησιά δικαιούνται επήρεια σε ποιο βαθμό. Με άλλα λόγια, εάν θα εφαρμοστεί πλήρως η μέση γραμμή ή όχι. Η Τουρκία και η Λιβύη όμως, αμφισβητούν ότι τα ελληνικά νησιά διαθέτουν κυριαρχικά δικαιώματα. Αξίζει να

σημειωθεί πως η ΑΟΖ πρέπει να ανακηρυχθεί από ένα κράτος για να υφίσταται. Το γεγονός ότι συμπίπτουν τα εξωτερικά όρια της ΑΟΖ και της υφαλοκρηπίδας έχει οδηγήσει τα κράτη να συνάπτουν συμφωνίες οριοθέτησης ΑΟΖ στις περισσότερες περιπτώσεις, καθώς με αυτόν τον τρόπο καθορίζουν και το εύρος της υφαλοκρηπίδας.

Η Κύπρος είναι το κράτος που έχει συνάψει τις περισσότερες συμφωνίες οριοθετήσεων στην περιοχή. Παρόλο που είναι ένα νησιωτικό κράτος, μεγάλο μέρος του εδάφους του οποίου είναι υπό τουρκική κατοχή, έχει καταφέρει να εκμεταλλευτεί τις γεωπολιτικές ισορροπίες, ώστε να συνάψει συμφωνίες οριοθέτησης ΑΟΖ με την Αίγυπτο (2003), το Λίβανο (2007) και το Ισραήλ (2010)⁵⁰. Η Κυπριακή Δημοκρατία στοχεύει στην αναζήτηση στρατηγικών επενδυτών που θα προχωρήσουν στην έρευνα και την αξιοποίηση του θαλάσσιου ορυκτού πλούτου του νησιωτικού κράτους. Η Κύπρος δεν έχει υπογράψει συμφωνία οριοθέτησης με την Ελλάδα, την Τουρκία και τη Συρία. Η Συρία αποτελεί ένα κράτος που βρίσκεται σε πλήρη πολιτική αστάθεια μετά την Αραβική Άνοιξη και οποιαδήποτε προσπάθεια οριοθέτησης βρίσκεται στο περιθώριο της εξωτερικής πολιτικής της χώρας εξαιτίας των ζωτικών ζητημάτων του κράτους. Η Τουρκία κατέχει το βόρειο τμήμα της Κύπρου παρανόμως σύμφωνα με τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ που τάσσονται υπέρ της κυριαρχίας, της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους αναγνωρίζοντας την κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας ως νόμιμη διοίκηση της νήσου (Ψήφισμα 367 του 1975). Τέλος, η Κύπρος και η Ελλάδα συμφωνούν για τα εξωτερικά όρια της υφαλοκρηπίδας τους. Η Κυπριακή Δημοκρατία επιζητεί την υπογραφή συμφωνίας, αλλά η Ελλάδα διστάζει να προχωρήσει εξαιτίας των τουρκικών διεκδικήσεων.

Επιπρόσθετα, η Ελλάδα έχει προχωρήσει σε συμφωνία μερικής οριοθέτησης ΑΟΖ με την Αίγυπτο στην Ανατολική Μεσόγειο το 2020. Η συμφωνία προήλθε λίγους μήνες μετά την οριοθέτηση ΑΟΖ με την Ιταλία (οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας με Ιταλία από 1977). Το ελληνικό κράτος αφυπνίσθηκε στην προσπάθεια οριοθέτησης μετά την υπογραφή του μνημονίου Τουρκίας-Κυβέρνησης Σάρατζ. Η συμφωνία με την Αίγυπτο φτάνει μέχρι το όριο του 28^{ου} Μεσημβρινού. Ανατολικά αυτού του σημείου δεν έχει υπάρξει οριοθέτηση λόγω των τουρκικών βλέψεων για την ίδια περιοχή. Συνεπώς, αυτό το τμήμα μένει να τεθεί στο περιεχόμενο μίας νέας συμφωνίας. Η Τουρκία έχει υπογράψει μνημόνιο συνεργασίας για τον καθορισμό θαλασσίων ζωνών μόνο με την Κυβέρνηση Σάρατζ το 2019. Τα αντικρουόμενα συμφέροντα που έχει η Τουρκία με την Ελλάδα στην περιοχή, η μη αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας, καθώς και οι κακές σχέσεις που διατηρεί το καθεστώς Erdogan με το καθεστώς του Al Sisi στην Αίγυπτο και του Assad στη Συρία δεν της έχουν επιτρέψει κάποια νέα κίνηση. Ακόμα, η συμφωνία Ισραήλ και Κυπριακής Δημοκρατίας, έχει θέσει εκτός ορίζοντα κάποια συμφωνία Τουρκίας ή «ΤΔΒΚ» και Ισραήλ, όπως ιδανικά θα επιθυμούσε η τουρκική πλευρά. Αντιθέτως, η αστάθεια στη Λιβύη έδωσε το πρόσφορο έδαφος στον Erdogan να πετύχει μία διπλωματική νίκη προσπαθώντας να δώσει «ενέσεις» νομιμοποίησης

⁵⁰ Υπουργείο των Εξωτερικών Κυπριακής Δημοκρατίας, «Ενέργεια και θαλάσσια πολιτική», τελευταία επίσκεψη 28.11.2020.
<https://mfa.gov.cy/el/themes/>

στις ενέργειές του τουρκικού κράτους στην Ανατολική Μεσόγειο προκαλώντας ταυτόχρονα διπλωματική πίεση στην Ελλάδα και στην Αίγυπτο.

Εν κατακλείδι, ο Λίβανος έχει υπογράψει μόνο συμφωνία με την Κύπρο (2007). Οι κακές σχέσεις που διατηρεί με το Ισραήλ δεν του έχει επιτρέψει να έρθει σε κάποια περαιτέρω συμφωνία. Η Συρία δεν έχει υπογράψει συμφωνία με καμία χώρα επιδεικνύοντας σημαντική καθυστέρηση σε οποιαδήποτε πρωτοβουλία. Ακόμα, οι κακές σχέσεις του Ισραήλ με τον αραβικό κόσμο δεν του έχουν επιτρέψει κάποια συμφωνία οριοθέτησης με τα αραβικά κράτη. Η σημαντική ανάπτυξη διπλωματικών σχέσεων με την Αίγυπτο ενδεχομένως να οδηγήσει στη σύναψη νέας συμφωνίας οριοθέτησης. Η Αίγυπτος έχει οριοθετήσει πλήρως ΑΟΖ με την Κυπριακή Δημοκρατία (2003) και μερικώς με την Ελλάδα (2020). Οι κακές σχέσεις που είχε με το Ισραήλ και η αστάθεια στη Λιβύη μετά την πτώση Καντάφι (που είχε μαξιμαλιστικές θέσεις κατά την αιγυπτιακή πλευρά) δεν της έχει επιτρέψει κάποια άλλη συμφωνία. Τέλος, η Λιβύη έχει υπογράψει μόνο τη Συμφωνία του 2019 με την Τουρκία. Η συμφωνία χαρακτηρίζεται παράνομη από την ελληνική πλευρά, καθώς παραβιάζει τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας, αλλά και από την Αίγυπτο. Αξίζει να σημειωθεί ότι μία ενδεχόμενη επικράτηση της πλευράς Χαφτάρ θα μπορούσε να μεταβάλλει τη συμφωνία, αλλά και να οδηγήσει σε μία προσέγγιση με τα άλλα όμορα κράτη.

3.3 Η μη αναγνώριση των οριοθετήσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία

Το κυπριακό πρόβλημα είναι διεθνές ζήτημα που προκύπτει από την παράνομη στρατιωτική εισβολή και κατοχή του βορείου τμήματος της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία το 1974. Η Κυπριακή Δημοκρατία προστατευόταν από τις εγγυήτριες δυνάμεις που προβλεπόντουσαν στις συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου (1959). Εγγυήτριες δυνάμεις ήταν η Μεγάλη Βρετανία, η Ελλάδα και η Τουρκία. Το πραξικόπημα του 1974, που στηριζόταν από τη δικτατορία των Συνταγματαρχών, έδωσε το έναυσμα στην Τουρκία να εισβάλει σε 2 φάσεις για να αποκαταστήσει το καθεστώς. Η Τουρκία παραβίασε τη Συνθήκη, καθώς προχώρησε στις επιχειρήσεις χωρίς διαπραγματεύσεις και κυρίως, προέβη σε παράνομη κατοχή του βορείου τμήματος της επικράτειας, η οποία διχοτόμησε το νησί και διαρκεί μέχρι σήμερα. Η τουρκοκυπριακή κοινότητα αναγνωρίζεται ως ανεξάρτητο κράτος μόνο από την Τουρκία, ενώ στα διεθνή φόρουμ και στον ΟΗΕ αναγνωρίζεται ως νόμιμη αρχή της νήσου η Κυπριακή Δημοκρατία.

Η Κυπριακή Δημοκρατία εντάχθηκε πλήρως στην ΕΕ την 1^η Μαΐου 2004. Η «πολιτική ευθύνη» για τη μη διευθέτηση του κυπριακού χρεώθηκε στους Ελληνοκύπριους από τους Ευρωπαίους ηγέτες. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι η Τουρκία άρχισε ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την ΕΕ το 2005 αποσυνδέοντας στην πράξη την εύρεση λύσης στο κυπριακό με την προσχώρησή της στην Ένωση. Παρόλα αυτά, υπήρξαν βαρυσήμαντα οφέλη από την ένταξη της Κύπρου, καθώς αυξήθηκε το αίσθημα ασφάλειας του κράτους, ενώ ενισχύθηκε ο διεθνής ρόλος του. Η

Κυπριακή Δημοκρατία πλέον, θα μπορούσε να αξιοποιήσει τις καλές σχέσεις που είχε με τις χώρες της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής δρώντας μεσολαβητικά ανάμεσά σε αυτές και στην ΕΕ. Ακόμα, βελτιώθηκαν οι σχέσεις με την τουρκοκυπριακή πλευρά ως επακόλουθο των διακοινοτικών συνομιλιών. Τέλος, δεν πρέπει μειωθεί το γεγονός ότι η Κύπρος απέκτησε ισότιμή ψήφο με τα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη εντός της ΕΕ.

Μέχρι σήμερα, δεν έχει βρεθεί λύση στο κυπριακό ζήτημα. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Τουρκία πλέον, υποστηρίζει τη διχοτόμηση της νήσου, ενώ η Κυπριακή Δημοκρατία την ενοποίηση των δύο κοινοτήτων υπό μία «φόρμουλα» που δεν θα επιτρέπει την ανάμειξη της Τουρκίας στα εσωτερικά της ζητήματα. Τελικά, οποιοσδήποτε συμβιβασμός των δύο αντικρουόμενων θέσεων έχει καταστεί ουτοπικός μέχρι στιγμής. Πλέον, η πλειοψηφία των Τουρκοκυπρίων έχει αποκτήσει κυπριακό διαβατήριο, ενώ από το 2003 ο Ντεκτάς αναγκάστηκε να ανοίξει τα σύνορα. Κατά την Περίοδο 2016-2017 πραγματοποιήθηκαν συνομιλίες στην Ελβετία για την επίλυση του κυπριακού με παρουσία της τότε Υπατου Εκπροσώπου της ΕΕ, της Federica Mogherini. Οι διαπραγματεύσεις όμως, δεν τελεσφόρησαν. Αρχικά, έγιναν ανταλλαγές χαρτών για το εδαφικό, ενώ συζητήθηκαν θέματα ασφάλειας και εγγυήσεων. Η άρνηση όμως, της Τουρκίας να αποδεχθεί κατάργηση των επεμβατικών της δικαιωμάτων και να αποσύρει άμεσα τα στρατεύματά της από το νησί αποτέλεσαν καταλυτικούς παράγοντες για το ναυάγιο των διαπραγματεύσεων. Σήμερα, η ασφάλεια της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν έχει εξασφαλιστεί. Η Τουρκία παραβιάζει τα κυριαρχικά της δικαιώματα. Η ΕΕ έχει στηρίξει έμπρακτα το κυπριακό κράτος, καθώς δεν έχει διστάσει να επιβάλλει κυρώσεις στην Τουρκία για τις παράνομες γεωτρήσεις που πραγματοποιεί στα θαλάσσια οικόπεδα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Διαφαίνεται λοιπόν, ότι η μη επίλυση του κυπριακού επιδρά αρνητικά μέχρι σήμερα τόσο στις τουρκοκυπριακές όσο και τις ελληνοτουρκικές και ευρωτουρκικές σχέσεις.

Η κυπριακή δημοκρατία με το νόμο 64 (Ι) του (2004) και 97 (Ι) του 2014 ανακήρυξε υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ σύμφωνα με τη Σύμβαση Δικαίου της Θάλασσας του 1982 στην οποία είναι συμβαλλόμενο μέρος. Η Κύπρος έχει πουλήσει δικαιώματα διεξαγωγής ερευνών εντός της ΑΟΖ της σε κορυφαίες διεθνείς εταιρίες. Το γεγονός ότι κορυφαίες εταιρίες ενδιαφέρθηκαν και αγόρασαν δικαιώματα αντικατοπτρίζει τις σοβαρές πιθανότητες που υπάρχουν να βρεθούν σημαντικά κοιτάσματα εντός της κυπριακής ΑΟΖ που θα αποφέρουν μεγάλα κέρδη τόσο στο κυπριακό κράτος όσο και στις ίδιες. Η θέση της Κυπριακής Δημοκρατίας ότι έχει αξιοποιήσει τα έννομα κυριαρχικά της δικαιώματα σύμφωνα με το δίκαιο της Θάλασσας έχει εγείρει την έντονη αντίδραση της Τουρκίας. Η Τουρκία δεν αναγνωρίζει τα 13 οικόπεδα που έχει δημοπρατήσει η Κύπρος και θεωρεί τις ενέργειες της «ελληνικής διοίκησης» (όπως αποκαλεί την κυπριακή κυβέρνηση) ως «απαράδεκτες μονομερείς ενέργειες». Συγκεκριμένα, η Κυπριακή Δημοκρατία έχει υπογράψει συμφωνίες οριοθέτησης ΑΟΖ με την Αίγυπτο (2003), το Λίβανο (2007) και το Ισραήλ (2010). Οι συμφωνίες εφάρμοσαν τον κανόνα της μέσης γραμμής για την οριοθέτηση. Η Τουρκία δεν αναγνωρίζει αυτές τις συμφωνίες. Επιπλέον, δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982), όπως είναι η συντριπτική πλειοψηφία

των κρατών. Θεωρεί ότι η «ελληνική διοίκηση» δεν μπορεί να εκπροσωπήσει το νησί στο σύνολο του με το σκεπτικό ότι η βόρεια Κύπρος έχει δικιά της «κυβέρνηση».

Η Τουρκία από το 2004 έχει ανακοινώσει ότι θεωρεί πως η θαλάσσια περιοχή δυτικά του 32^{ου} Μεσημβρινού ανήκει στην υφαλοκρηπίδα της. Αξίζει να σημειωθεί ότι η πρόοδος τεχνολογίας για έρευνες σε μεγάλα βάθη και η συμφωνία για οριοθέτηση ΑΟΖ Αιγύπτου και Κύπρου κινητοποίησαν την Τουρκία. Το 2009 η Τουρκία φέρει δυτικότερα την αντιπαράθεση, καθώς αμφισβητεί την επήρεια του Καστελόριζου και μέρος της επήρειας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Το 2011 η Τουρκία υπέγραψε συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ με την «ΤΔΒΚ» ξεπερνώντας τη μέση γραμμή υπέρ της Τουρκίας στο βόρειο τμήμα της νήσου, ενώ στα δυτικά το όριο τέθηκε στον 32^ο Μεσημβρινό. Η συμφωνία έγινε με μία διοίκηση κατοχής που μόνο η Τουρκία αναγνωρίζει ως κράτος στον κόσμο, παραβιάζοντας τα ψηφίσματα 550/1984 και 789/1992 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Αυτή είναι και η εξήγηση για τη μαξιμαλιστική «οριοθέτηση» υπέρ της Τουρκίας, αφού στην πράξη συνυπέγραψε με τον εαυτό της. Στις 30 Απριλίου 2012, παραμονές των ελληνικών εκλογών του Μαΐου 2012, η Τουρκία διεκδίκησε την περιοχή μεταξύ του 28^{ου} και του 32^{ου} Μεσημβρινού, επιβεβαιώνοντας πως επιζητεί τη μερίδα του λέοντος υπέρ της Τουρκίας χρησιμοποιώντας τα δικαιώματα της «ΤΔΒΚ» ως πρόσχημα. Το Μάρτιο 2020 η Τουρκία κατέθεσε επισήμως ένα χάρτη στα Ηνωμένα Έθνη με τις συντεταγμένες της τουρκικής υφαλοκρηπίδας που περιλαμβάνουν όλη την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου αφήνοντας στα νησιά της Κρήτης, της Κάσου, της Καρπάθου, της Ρόδου, του Καστελόριζου και της Κύπρου (δυτικά) μόνο τα χωρικά ύδατα. Ο χάρτης είναι σύμφωνος με το χάρτη της Γαλάζιας Πατρίδας, έτσι όπως παρουσιάστηκε στην ομιλία του Erdogan το 2019 στη Σχολή Εθνικής Αμύνης της Τουρκίας.

Τα ερευνητικά τεμάχια της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι στο νότιο τμήμα της νήσου τα οποία δεν είναι ούτε εντός της τουρκικής ούτε και της συριακής ούτε της ελληνικής εμβέλειας. Η Τουρκία όμως, υπέγραψε συμφωνία το 2011 με την κατεχόμενη ζώνη της Κύπρου, λίγο μετά την πρώτη γεώτρηση στο οικόπεδο 12. Η συμφωνία αμφισβητεί τα θαλάσσια οικόπεδα από την τουρκοκυπριακή πλευρά, η οποία θεωρεί ότι της ανήκουν. Συγκεκριμένα, τα οικόπεδα 1, 2, 3, 8, 9, 12 και 13. Τα οικόπεδα αυτά τα διεκδικεί ως κοινότητα, καθώς δεν έχει όμορες ακτές, ενώ εξέδωσε ερευνητικά τεμάχια Α, Β, C, D, E στο βόρειο τμήμα ως ανεξάρτητο κράτος οξύνοντας τον παραλογισμό. Ακόμα, αξίζει να σημειωθεί ότι τα όρια των τουρκοκυπριακών διεκδικήσεων για την υφαλοκρηπίδα της νήσου είναι λίγο μικρότερες από τα όρια των συμφωνιών που υπέγραψε η Κυπριακή Δημοκρατία με την Αίγυπτο, το Ισραήλ και το Λίβανο. Προφανώς, με αυτόν τον τρόπο αφήνει ένα περιθώριο κέρδους στα κράτη αυτά εάν υπογράψουν νέες συμφωνίες με την Τουρκία ή την «ΤΔΒΚ».

Οι τουρκοκυπριακές και τουρκικές διεκδικήσεις αυξήθηκαν ακόμα περισσότερο μετά τις ανακαλύψεις σημαντικών κοιτασμάτων εντός της παραπλήσιας ισραηλινής ΑΟΖ. Οι Τούρκοι προχώρησαν σε έρευνα στο τεμάχιο 7 που το έχει η γαλλική εταιρεία Total και η ιταλική ENI. Ακολούθησε έρευνα στο τεμάχιο 8 και αργότερα ερευνά το τεμάχιο 6 που ανήκει στις δύο προαναφερθείσες εταιρείες. Η

Τουρκία με αυτόν τον τρόπο δεν αμφισβητεί το οικόπεδο 10. Αυτό μόνο τυχαίο δεν μπορεί να θεωρηθεί, αφού το οικόπεδο 10 έχει δημοπρατηθεί στην αμερικανική εταιρία «Exxon Mobil». Η Exxon Mobil είναι μία εταιρία κολοσσός στο είδος της και χαίρει της υποστήριξης της αμερικανικής κυβέρνησης. Αξίζει να σημειωθεί πως η κάθε εταιρία έχει δικό της προσωπικό ασφαλείας που εξασφαλίζει την προστασία της σε επικίνδυνες περιοχές. Συνεπώς, γίνεται κατανοητό ότι οι ενέργειες της κυπριακής κυβέρνησης αναβαθμίζουν την ισχύ τους όταν λαμβάνουν υπόψιν τα γεωπολιτικά δεδομένα και τα συμφέροντα των ισχυρών δυνάμεων. Η στρατηγική της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι αυτή που θα κρίνει τη βιωσιμότητα του εγχειρήματος της εκμετάλλευσης των ενεργειακών πόρων της νήσου. Η στρατηγική αυτή φαίνεται ότι επιχειρεί να εμπλέξει εταιρείες κολοσσούς κρατών με ισχυρή ισχύ, ώστε να κερδίσει διπλωματικό όφελος κατά των τουρκικών διεκδικήσεων και της τουρκικής ισχύος.

Μία υψηλή στρατηγική πρέπει να λαμβάνει υπόψιν τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων της περιοχής. Πράγματι, φαίνεται ότι Ελλάδα και Κύπρος έχουν αντιληφθεί αυτήν την παράμετρο. Οι ΗΠΑ προστατεύουν τα συμφέροντα της Exxon Mobil στην περιοχή και η Total χαίρει της υποστήριξης της Γαλλίας και κατ' επέκταση της ΕΕ. Παρόλα αυτά, δεν σημαίνει ότι η Γαλλία και οι ΗΠΑ θα προστατέψουν αμυντικά τον ενιαίο αμυντικό χώρο Ελλάδας-Κύπρου. Περισσότερο πιθανόν είναι να προστατέψουν τα συμφέροντά τους στα οικόπεδα που δραστηριοποιούνται οι εταιρείες τους. Επιπλέον, η Ελλάδα και η Κύπρος πρέπει να συνυπολογίσουν τα συμφέροντα του Ηνωμένου Βασιλείου. Οι δύο χώρες πρέπει να δημιουργήσουν μία ισορροπία τέτοια ανάμεσα στα αμερικανικά και τα βρετανικά συμφέροντα που να αποκλείουν την τουρκική ανάμειξη στους αμερικανικούς και βρετανικούς σχεδιασμούς αντίστοιχα.

Η Τουρκία δεν δέχεται τις οριοθετήσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Η Κύπρος αποτελεί νησιωτικό κράτος, το οποίο είναι ενταγμένο στην ΕΕ και αποτελεί μέλος των Ηνωμένων Εθνών. Παρόλα αυτά, η Τουρκία υποστηρίζει ότι οποιαδήποτε προσπάθεια οριοθέτησης των κυριαρχικών της δικαιωμάτων δεν γίνεται σεβαστή από εκείνη, καθώς δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία. Αντί αυτής αναγνωρίζει την «Τουρκική Δημοκρατία της Βορείας Κύπρου» ως τη νόμιμη κυβέρνηση του νησιού με την οποία έχει υπογράψει «συμφωνία» που εντάσσει όλη τη θαλάσσια περιοχή από την Κρήτη ως την Κάρπαθο, τη Ρόδο και την Κύπρο στην τουρκική υφαλοκρηπίδα. Σε αυτό το πλαίσιο, καλεί τα κράτη της περιοχής: Λιβύη, Αίγυπτος, Ισραήλ, Λίβανος και Συρία να διαπραγματεύονται μαζί της για τις θαλάσσιες ζώνες αγνοώντας το κράτος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Συνεπώς, με νομικά επιχειρήματα αντίθετα με τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, καθώς αυτό αναγνωρίζει ως νόμιμη κυβέρνηση την κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας, καλεί τα άλλα κράτη της περιοχής να απομακρυνθούν από το Διεθνές Δίκαιο. Η περιοχή ανάμεσα στη Ρόδο και την Κύπρο, σύμφωνα με την τουρκική λογική, είναι και *de jure*, εκτός από *de facto*, ζωτικός χώρος της Τουρκίας και της «ΤΔΒΚ».

Συγκεκριμένα, η επίσημη θέση της Τουρκίας, όπως αυτή αποτυπώνεται σε άρθρο του τουρκικού Υπουργείου των Εξωτερικών με τίτλο “Greek Cypriot

Administration's unilateral activities in the Eastern Mediterranean"⁵¹ είναι πως η Κύπρος ακολουθεί μία περιπετειώδη πολιτική στην περιοχή, η οποία ξεκίνησε το 2003 με τις οριοθετήσεις που έκανε με την Αίγυπτο. Αρχικά, υποστηρίζουν ότι οι Ελληνοκύπριοι δεν εκπροσωπούν νομικά ή έμπρακτα τους Τουρκοκύπριους και συνεπώς ολόκληρη την Κύπρο. Σε αυτό το πλαίσιο υποβαθμίζει τη νόμιμα αναγνωρισμένη από τα Ηνωμένα Έθνη κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας σε ελληνοκυπριακή διοίκηση. Επιπλέον, θεωρεί ότι οι Τουρκοκύπριοι έχουν ίσα δικαιώματα σχετικά με τους φυσικούς πόρους του νησιού. Ως εκ τούτου, θεωρεί πως οποιαδήποτε εξέλιξη πρέπει να είναι μέρος μίας ευρύτερης διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος. Μάλιστα, θεωρεί ότι το ζήτημα θα είχε λυθεί εάν οι Ελληνοκύπριοι είχαν δεχθεί το σχέδιο των Ηνωμένων Εθνών του 2004 για τη συνολική διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος. Άρα, οι Ελληνοκύπριοι είναι αυτοί που δυναμιτίζουν το κλίμα με ανεδαφικές διεκδικήσεις. Τέλος, τονίζουν πως ανεξάρτητα με το ζήτημα της Κύπρου, η Τουρκία έχει νόμιμα δικαιώματα στην Ανατολική Μεσόγειο. Ιδιαίτερα, δυτικά του σημείου 32° 16' 18"Ε, όπως αυτά έχουν πρωτοκολληθεί στα Ηνωμένα Έθνη. Κατ' επέκταση των προαναφερθέντων, υποστηρίζεται πως η Τουρκία θα προστατεύσει δικαιώματά της σε αυτές τις θαλάσσιες ζώνες δικαιοδοσίας.

Το θέμα της αξιοποίησης των ενεργειακών πόρων της Κυπριακής Δημοκρατίας έχει λάβει ιδιαίτερη αντιπαράθεση και στο ανώτατο επίπεδο των Ηνωμένων Εθνών. Στις 13 Νοεμβρίου 2019 ο πρεσβευτής της Μόνιμης Αντιπροσωπείας της Κυπριακής Δημοκρατίας στα Ηνωμένα Έθνη Ανδρέας Δ. Μαυρογιάννης, απέστειλε επιστολή (η οποία ήταν συμπληρωματική της επιστολής της 11^{ης} Ιουλίου 2019 Α/73/944⁵²) στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών⁵³. Η πρώτη επιστολή περιείχε την έντονη δυσαρέσκεια και καταγγελία της Κυπριακής Δημοκρατίας για τις επιχειρήσεις του τουρκικού πλοίου Yanuz στα χωρικά ύδατα και στις θαλάσσιες ζώνες του νησιωτικού κράτους, οι οποίες αντίκεινται στο Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας. Η Τουρκία χαρακτηρίζεται ως κατοχική δύναμη και καταγγέλλεται η σχέση που έχει αναπτύξει με την «ΤΔΒΚ». Συνεπώς, οποιαδήποτε συμφωνία ανάμεσα στα δύο μέρη είναι άκυρη. Ακόμα, καταγγέλλονται οι επιχειρήσεις του πλοίου Fatih της κρατικής «Τουρκικής Εταιρείας Πετρελαίου» 36 ναυτικά μίλια δυτικά των ακτών της Κυπριακής Δημοκρατίας. Γίνεται αναφορά στα άρθρα 56, 60, 74 77, 80, 81 και 83 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας (1982), τα οποία παραβιάζει η Τουρκία. Ακόμα, τονίζεται πως οι επιχειρήσεις λαμβάνουν μέρος μόλις 9 μήνες μετά τις παράνομες ενέργειες του πλοίου Barbaros. Τέλος, υπογραμμίζεται η διεθνής ευθύνη που φέρει η Τουρκία για την παραβατική συμπεριφορά της στην

⁵¹ Republic of Turkey-Ministry of Foreign Affairs, "Greek Cypriot's unilateral Activities in the Eastern Mediterranean", last visits 28.12.2020

http://www.mfa.gov.tr/greek-cypriot_s-unilateral-activities-in-the-eastern-mediterranean.en.mfa

⁵² Ioannou P., "Letter dated 11 July 2019 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary General, United Nations.

<https://undocs.org/en/A/73/944>

⁵³ Mavrogiannis A. D., "Letter dated 13 November 2019 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General, United Nations

<https://undocs.org/A/74/549>

Ανατολική Μεσόγειο. Η δεύτερη επιστολή αναφέρεται στις νέες αναβαθμισμένες προκλητικές και έκνομες ενέργειες της Τουρκίας με την πραγματοποίηση γεωτρήσεων με το πλοίο Yavuz 44 ναυτικά μίλια από την ακτή της Κύπρου και εντός της θαλάσσιας ζώνης που οριοθετήθηκε με την Αίγυπτο το 2003. Μάλιστα, δίνεται έμφαση στο γεγονός πως είναι η τρίτη παράνομη γεώτρηση από το Μάιο του 2019.

Η Τουρκία απάντησε με την επιστολή A/74/557⁵⁴ στις 18 Μαρτίου 2020. Η τουρκική πλευρά απάντησε ότι ακολουθεί τη διάμεση γραμμή μεταξύ των τουρκικών και των αιγυπτιακών ακτών σε ένα σημείο που έχει καθορισθεί μέχρι τον 28^ο Μεσημβρινό. Η Τουρκία μάλιστα, χρησιμοποίησε το Μνημόνιο Κατανόησης Τουρκίας-Λιβύης για να υποστηρίξει ότι οι γεωγραφικές συντεταγμένες της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας της Τουρκίας είναι ανάμεσα στα σημεία του 34^{ου} και του 28^{ου} Μεσημβρινού. Μάλιστα δηλώνεται η θέση της Τουρκίας ότι α) τα νησιά δεν μπορούν να αποκόψουν την παράκτια προβολή της Τουρκίας, της χώρας με τη μεγαλύτερη ηπειρωτική ακτογραμμή στην Ανατολική Μεσόγειο, β) τα νησιά που βρίσκονται στη λάθος πλευρά της διαμέσου γραμμής μεταξύ δύο ηπειρωτικών χωρών δεν μπορούν να δημιουργήσουν περιοχές θαλάσσιας δικαιοδοσίας πέραν της αιγιαλίτιδας ζώνης και γ) πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν το μήκος και η κατεύθυνση των ακτών για τον καθορισμό της θαλάσσιας δικαιοδοσίας. Ακόμα, δεν αναγνωρίζεται η Ελληνοκυπριακή Δημοκρατία ως αρμόδια να εκπροσωπεί de jure και de facto τους Τουρκοκύπριους και ολόκληρη τη νήσο. Τονίζεται έτσι, ότι οι ενέργειες που έλαβαν χώρα βρίσκονται είτε μέσα στη δική της υφαλοκρηπίδα είτε μέσα στην υφαλοκρηπίδα της «ΤΔΒΚ». Τέλος, γίνεται αναφορά στη θέση της υπέρ της διεξαγωγής συνομιλιών για την εύρεση μίας ειρηνικής λύσης στο ζήτημα, προφανώς με τους όρους της. Η κυπροτουρκική αντιπαράθεση συνεχίζεται στα Ηνωμένα Έθνη μέχρι σήμερα. Η επιστολή A/74/832⁵⁵, κατήγγειλε τις νέες γεωτρήσεις τουρκικού Yavuz (η έκτη από το Μάιο του 2019) 51 ναυτικά μίλια νοτιοδυτικά της Κύπρου και 154 ναυτικά μίλια πλησιέστερα από τις τουρκικές ακτές και εντός της συμφωνίας για τον καθορισμό θαλασσιών ζωνών Κυπριακής Δημοκρατίας-Αιγύπτου.

Η Τουρκία απάντησε στην κυπριακή επιστολή με την επιστολή A/74/936⁵⁶. Η θέση της ήταν ότι είχε δηλώσει με την επιστολή A/74/757 για τα εξωτερικά όρια της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας της, ένα τμήμα των οποίων οριοθετήθηκε με το Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης. Ακόμα, υποστηρίζεται πως η Τουρκία κάνει χρήση της αρχής της ευθυδικίας στον καθορισμό των θαλασσιών ζωνών της και επαναλαμβάνει τις απόψεις της σχετικά με τον τρόπο που πρέπει να ορισθούν οι θαλάσσιες ζώνες στην Ανατολική

⁵⁴ Sinirlioglu F., H., "Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General", A/74/557, United Nations <https://undocs.org/en/a/74/757>

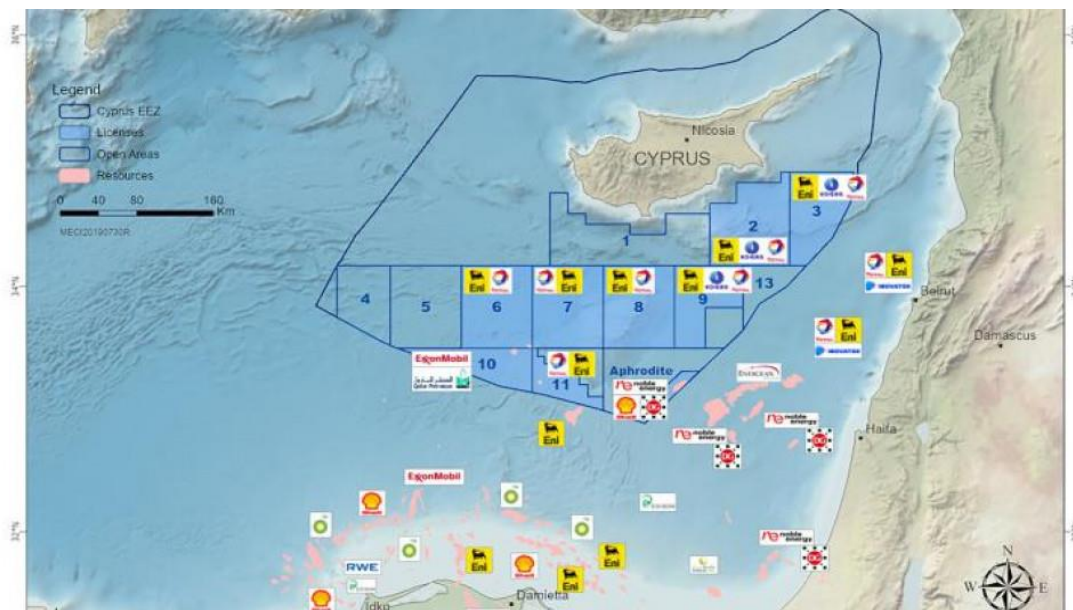
⁵⁵ Mavrogiannis A., D., "Letter dated 30 April 2020 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General", A/74/832, United Nations <https://undocs.org/en/a/74/832>

⁵⁶ Sinirlioglu F. H., "Letter dated 2 July 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General", A/74/936, United Nations <https://undocs.org/en/A/74/936>

Μεσόγειο, καθώς με βάση αυτές ασκεί τα νόμιμα κυριαρχικά δικαιώματά της. Η Κύπρος ανταπάντησε με την επιστολή A/74/962⁵⁷ με την οποία απορρίπτει τους τουρκικούς ισχυρισμούς τονίζοντας ότι τα δικαιώματα που επικαλείται η Τουρκία απλά δεν υφίστανται με βάση το Διεθνές Δίκαιο.

Η Τουρκία χρησιμοποιεί την στρατιωτική υπεροχή της για να επιβάλλει τις απόψεις της πραγματοποιώντας τετελεσμένα με γεωτρήσεις στην περιοχή. Αντίθετα, η Κυπριακή Δημοκρατία επικαλείται το Διεθνές Δίκαιο αλλά δεν μπορεί να αποτρέψει τις ενέργειες επιχειρησιακά. Επιδιώκει, όμως, να εμπλέξει το διεθνή παράγοντα επιλέγοντας μεγάλες εταιρείες των ισχυρών δυνάμεων της διεθνούς κοινωνίας προκειμένου να προχωρήσουν σε εκμετάλλευση των φυσικών πόρων που βρίσκονται στα οικόπεδά της. Αξίζει να σημειωθεί ότι άνοιξε νέο μέτωπο στις κυπροτουρκικές σχέσεις, όταν η Τουρκία αποφάσισε κατά παράβαση των ψηφισμάτων των Ηνωμένων Εθνών να ανοίξει τμήμα του παραλιακού μετώπου στο Βαρώσι στις 8.10.2020. Αυτή η επιλογή της κρίνεται ως μία προσπάθεια να τορπιλίσει το κλίμα, σε μία στιγμή μάλιστα που βρισκόταν σε ένταση με την Ελλάδα για τις θαλάσσιες ζώνες της Ανατολικής Μεσογείου. Η Τουρκία θέλει να περάσει το μήνυμα ότι θα πετύχει τις επιδιώξεις της ανεξαρτήτως κόστους. Η βασική θαλάσσια στρατηγική επιδίωξή της είναι η υλοποίηση του δόγματος της Γαλάζιας Πατρίδας.

Εικόνα 4. Τα θαλάσσια οικόπεδα της Κυπριακής Δημοκρατίας

Πηγή: Skai.gr, «Κύπρος: Η Τουρκία διαθέτει στοιχεία για το οικόπεδο «8». Το θρίλερ απόκτησής τους», 22.01.2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.

<https://www.skai.gr/news/world/kypros-i-tourkia-diathetei-stoixeia-gia-to-oikopedo-8-to-thriler-tis-apoktisis-tous>

⁵⁷ Mavrogiannis A., D., "Letter dated 20 July 2020 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General", A/74/962, United Nations, <https://undocs.org/en/A/74/962>

3.4 Η μη αναγνώριση κυριαρχικών δικαιωμάτων για τα ελληνικά νησιά από την Τουρκία

Η κατοχή του βορείου τμήματος της Κύπρου το 1974 και ο στρατηγικός έλεγχος ολόκληρης της νήσου με χαμηλό συνολικό κόστος για την Τουρκία επηρέασε την τουρκική εξωτερική πολιτική. Η Τουρκία θεώρησε ότι η χρήση βίας ή/και απειλή χρήση βίας αποτελεί αποτελεσματικό διαπραγματευτικό όπλο έναντι της Ελλάδος. Παράλληλα, η εισβολή επιβεβαίωσε την ανεξαρτητοποίηση της Τουρκίας από τους κανόνες που επέβαλε ο Ψυχρός Πόλεμος. Ως εκ τούτου, η Τουρκία αντιλήφθηκε πως ήταν ελεύθερη να υλοποιήσει τις γεωστρατηγικές της φιλοδοξίες παραμένοντας στο NATO και πραγματοποιώντας ταυτόχρονα αναθεωρητική εξωτερική πολιτική⁵⁸. Σε αυτό το πλαίσιο άρχισε η τουρκική αναθεωρητική ατζέντα να υλοποιείται στο Αιγαίο Πέλαγος και στην Ανατολική Μεσόγειο. Το *casus belli* που έθεσε το 1995 η Τουρκία σχετικά με την επέκταση της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ναυτικά μίλια έχει προκαλέσει καθεστώς φόβου στην ελληνική πλευρά. Ως εκ τούτου, δεν έχει κάνει χρήση αυτού του δικαιώματός της ούτε στο Αιγαίο ούτε στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, σε μία περιοχή δηλαδή που η Τουρκία έχει επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 ναυτικά μίλια. Στο Ιόνιο έχει τραβήξει γραμμές βάσεις και αναμένεται σύντομα να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 ναυτικά μίλια.

Ακόμα, διατηρείται το «ελληνικό παράδοξο». Το ελληνικό παράδοξο περιγράφει το γεγονός ότι η Ελλάδα έχει 6 ναυτικά μίλια κυριαρχία στη θάλασσα και το υπέδαφος, ενώ 10 ναυτικά μίλια στον αέρα. Μία επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας θα έλυσε το πρόβλημα. Στην πράξη όμως, η Ελλάδα αποτελεί μία εξαιρετική περίπτωση κράτους όπου δεν ταυτίζεται ο εθνικός εναέριος χώρος με το εύρος των χωρικών υδάτων, όπως προβλέπει και η Σύμβαση του Montego Bay. Η Τουρκία, δεν αποδέχεται τα 10 ναυτικά μίλια εθνικού εναερίου χώρου θεωρώντας ότι η Ελλάδα πρέπει να εναρμονιστεί με τη διεθνή πρακτική και να έχει ενιαίο εύρος χωρικών υδάτων στα 6 ναυτικά μίλια. Η Ελλάδα αντιπαραθέτει ότι δεν αφαιρείται το δικαίωμα της να έχει χωρικά ύδατα έως και 12 ναυτικά μίλια, κι ότι «ο δικαιούμενος το μείζον, δικαιούται και το έλασσον». Η Τουρκία από το 1931 και για πολλές δεκαετίες αποδεχόταν το εύρος των 10 ναυτικών μιλίων του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου⁵⁹. Το αποτέλεσμα αυτής της πτυχής αντιπαραθέσεως είναι να παραβιάζει συνεχώς τον εθνικό εναέριο χώρο της Ελλάδας από τα 10 έως τα 6 ναυτικά μίλια. Τα ελληνικά αεροσκάφη της πολεμικής αεροπορίας τα απωθούν και δαπανώνται τεράστια κεφάλαια από τις δύο χώρες για στρατιωτικούς εξοπλισμούς. Αξίζει να σημειωθεί ότι για τις ανάγκες του NATO, η Συμμαχία αναγνωρίζει ενιαία χωρικά ύδατα στα μέλη της. Σε αυτό το πλέγμα, θεωρεί πως η Ελλάδα έχει 6 ναυτικά μίλια αιγιαλίτιδας ζώνης χωρίς να εμπλέκεται περαιτέρω στην ουσία της διαμάχης⁶⁰.

⁵⁸ Βερέμης Θ., «Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων: 1453-2005», στ' έκδοση, εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2013, σελ. 181.

⁵⁹ Ελληνικό Υπουργείο των Εξωτερικών, «Εθνικός εναέριος χώρος», τελευταία επίσκεψη 11/6/2020. <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikoteria-keimena/ethnikos-enaerios-horos.html>

⁶⁰ Συρίγος Α., «NATO στο Αιγαίο: οκτώ δεδομένα με ειδική σημασία», Καθημερινή, 14/2/2016, τελευταία επίσκεψη 11/6/2020.

Επιπρόσθετα, η Τουρκία δεν αναγνωρίζει τη δικαιοδοσία του FIR Αθηνών ανατολικότερα του 25^{ου} Μεσημβρινού, καθώς θεωρεί πως η θαλάσσια περιοχή που σήμερα είναι ανοιχτή θάλασσα και ο υπερκείμενος εναέριος χώρος ανήκει επιχειρησιακά και πολιτικά στην Τουρκία. Η Τουρκία φαίνεται ότι προσπαθεί να αλλάξει το καθεστώς του Αιγαίου, όπως αυτό περιγράφεται στις διεθνείς συνθήκες: τη Συνθήκη της Λωζάνης (1923), τη Συμφωνία μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας (1932) και των Παρισίων (1947), η οποία οδήγησε στην κρίση σχετικά με την κυριαρχία των βραχονησίδων των Ιμίων το 1996⁶¹. Αυτή η αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας τακτικά είναι πολύ σημαντική. Μετά την κρίση των Ιμίων υπογράφηκε η Συμφωνία της Μαδρίτης, η οποία έκανε αναφορά σε «νόμιμα και ζωτικά» συμφέροντα της Τουρκίας στο Αιγαίο, θέσπιζε Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης, ενώ η Ελλάδα δεσμεύτηκε να μην προβεί σε «μονομερείς ενέργειες και η Τουρκία να μην ασκήσει βία». Στην ελληνική εσωτερική σκηνή έχει ασκηθεί κριτική πως «γκρίζαρε» το Αιγαίο μετά το τουρκικό *casus belli* το 1995 και την κρίση των Ιμίων το 1996⁶².

Επιπρόσθετα, η Τουρκία θέτει ζήτημα αποστρατιωτικοποίησης των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, το οποίο απορρίπτεται απόλυτα από την Ελλάδα. Ο ισχυρισμός αυτός έχει ιδιαίτερη σημασία για την Ανατολική Μεσόγειο, καθώς η Άγκυρα κατηγορεί την Ελλάδα πως έχει στρατιωτικοποιήσει το σύμπλεγμα της Μεγίστης κατά παράβαση της Συνθήκης των Παρισίων του 1947. Η Ελλάδα ανταπαντά πως: η Τουρκία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση, η Σύμβαση αντανακλά πολιτικές πτυχές του Ψυχρού Πολέμου, οι ενέργειες της είναι σύμφωνες με την αρχή νόμιμης άμυνας του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, η Τουρκία απειλεί την Ελλάδα με τη στρατιωτική της δύναμη απέναντι από τα ελληνικά νησιά και έχει εισβάλλει παράνομα στην Κύπρο το 1974 κατέχοντας τμήμα της νήσου μέχρι σήμερα και παραβιάζει τον ελληνικό εναέριο χώρο⁶³. Ως εκ τούτου, καθίσταται δύσκολη μία διμερής συμφωνία για την προσφυγή σε ένα δικαιοδοτικό όργανο λόγω των πολιτικών θεμάτων και των θεμάτων κυριαρχίας.

Ακόμα, η Τουρκία αξιοποιεί σε επικοινωνιακό επίπεδο την περιοχή ανατολικότερα του 28^{ου} μεσημβρινού, καθώς θεωρεί πως σε αυτήν την περιοχή παρουσιάζονται οι μαξιμαλιστικές θέσεις της Ελλάδας δικαιολογώντας παράλληλα τις δικές της μαξιμαλιστικές θέσεις. Υποστηρίζει ότι το Καστελόριζο δεν δικαιούται κυριαρχικά δικαιώματα. Στην πραγματικότητα ομιλεί για το σύμπλεγμα της Μεγίστης, το οποίο περιλαμβάνει 14 νησιά/νησίδες ελληνικής κυριαρχίας. Το Καστελόριζο το μεγαλύτερο εκ των νήσων έχει έκταση μόλις 9,1 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ενώ έχει μόλις 500 κατοίκους. Κατ' επέκταση υποστηρίζει πως δεν δύναται να αποκλείσει τις πελώριες τουρκικές ακτές από την υφαλοκρηπίδα της Ανατολικής Μεσογείου. Η ουσία

<https://www.kathimerini.gr/849460/article/epikairothta/politikh/nato-sto-aigaiio-oktw-dedomena-me-eidikh-shmasia>

⁶¹ Ντόκος Θ και Τσάκωνας Π., «Ελληνοτουρκικές σχέσεις στις αρχές του 21^{ου} αιώνα: η άποψη της Αθήνας» στο Καιρίδης Δ. και Martin L. (επιμ.), «Ρόλος και θέση της Τουρκίας στον Κόσμο», εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2006, σελ. 124-127.

⁶² Ιγνατίου Μ. και Μελέτης Ν., «Η Συμφωνία που «γκρίζαρε» το Αιγαίο: από τα Ίμια στο Αιγαίο», εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2020, σελ. 12-15.

⁶³ Ελληνικό Υπουργείο των Εξωτερικών, «Τουρκικοί ισχυρισμοί περί αποστρατιωτικοποίησης των νησιών του Αιγαίου», τελευταία επίσκεψη 31.12.2020 <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/tourkikoi-ishirismoi-apostratikopoiisis-nison-aigaiou.html>

της διαμάχης διατυπώνεται μέσα από τις Navtex και τις Notam που εκδίδουν Ελλάδα και Τουρκία, στις οποίες επαναλαμβάνουν τις θέσεις τους. Η Τουρκία φέρεται πιο απόλυτη για τη συγκεκριμένη περιοχή έχοντας τη βούληση να μην προβεί σε οποιαδήποτε υποχώρηση. Αντίθετα, για την περιοχή ανάμεσα του 25^{ου} με τον 28^ο Μεσημβρινό φαίνεται ότι θα μπορούσε να εμπλακεί σε διάλογο με τους όρους της.

Η Τουρκία κατηγορεί την Ελλάδα ότι ασκεί αναθεωρητική πολιτική και η Ελλάδα την Τουρκία. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις των δύο κρατών παρουσιάζονται και στο ζήτημα των κυριαρχικών δικαιωμάτων των ελληνικών νησιών. Η θέση της Τουρκίας για τη μη ύπαρξη δικαιωμάτων στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου είναι απόλυτα μη αποδεκτή για την ελληνική πλευρά. Οι τουρκικές θέσεις της συνοψίζονται στα τρία ακόλουθα επιχειρήματα: ότι α) τα νησιά δεν μπορούν να αποκόψουν την παράκτια προβολή της Τουρκίας, της χώρας με τη μεγαλύτερη ηπειρωτική ακτογραμμή στην Ανατολική Μεσόγειο, β) τα νησιά που βρίσκονται στη λάθος πλευρά της διαμέσου γραμμής μεταξύ δύο ηπειρωτικών χωρών δεν μπορεί να δημιουργήσει περιοχές θαλάσσιας δικαιοδοσίας πέρα της αιγιαλίτιδας ζώνης και γ) πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν το μήκος και η κατεύθυνση των ακτών για τον καθορισμό της θαλάσσιας δικαιοδοσίας. Ίσως, η επήρεια των ελληνικών νησιών να μπορούσε να γίνει προϊόν διαπραγμάτευσης ή απόφασης από αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο κατόπιν συνυποσχετικού των δύο πλευρών. Η αποδοχή από πλευράς Ελλάδας της θέσης ότι τα ελληνικά νησιά μετά τον 25^ο Μεσημβρινό δεν δικαιούνται καθόλου κυριαρχικά δικαιώματα θεωρείται μη ρεαλιστική οδηγώντας τα πράγματα σε αδιέξοδο.

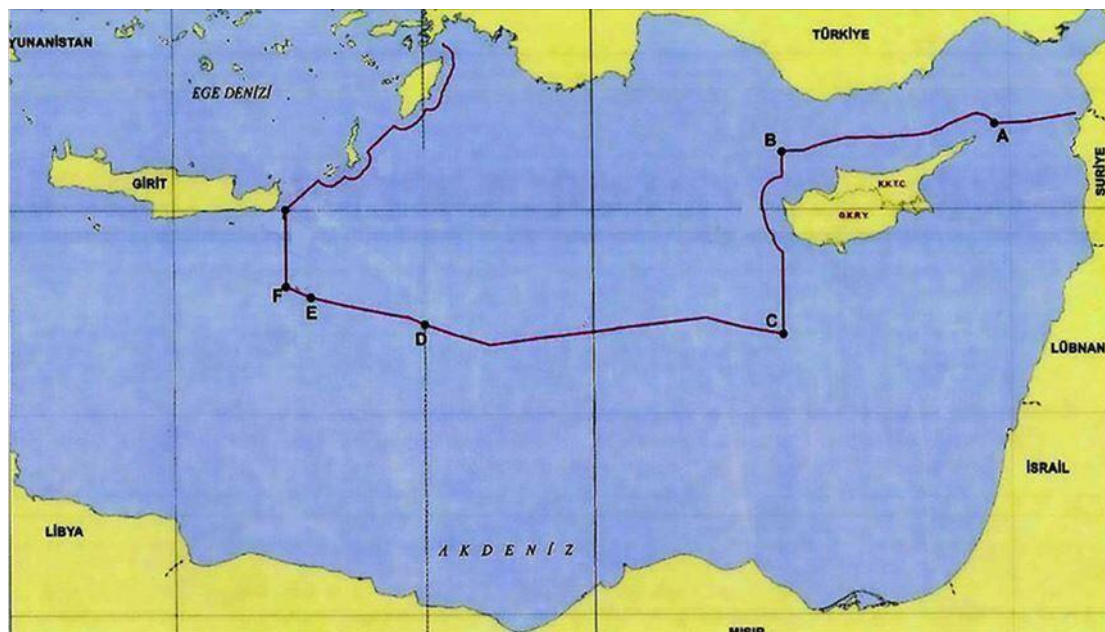
Άλλωστε, οι τουρκικές διεκδικήσεις του 2012 επανεπιβεβαιώθηκαν το Μάρτιο του 2020, όταν η Τουρκία κατέθεσε επίσημως ένα χάρτη στα Ηνωμένα Έθνη με τις συντεταγμένες της τουρκικής υφαλοκρηπίδας διεκδικώντας όλη την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου αφήνοντας στα ελληνικά νησιά της Κρήτης, της Κάσου, της Καρπάθου, της Ρόδου, του Καστελόριζου και της Κύπρου (δυτικά) μόνο τα χωρικά ύδατα. Η Τουρκία δεν αναγνωρίζει κυριαρχικά δικαιώματα των (κατοικημένων ή μη) νησιών στην περιοχή ανάμεσα στον 28^ο και τον 32^ο Μεσημβρινό, το ένα εκ των οποίων είναι το πέμπτο μεγαλύτερο της Μεσογείου με πληθυσμό άνω του μισού εκατομμυρίου κατοίκων, καθώς και στο τρίτο μεγαλύτερο νησί της Μεσογείου που αποτελεί νησιωτικό κράτος και που είναι μέλος στα Ηνωμένα Έθνη και την ΕΕ με πληθυσμό περίπου ενός εκατομμυρίου κατοίκων. Η Τουρκία υπέγραψε συμφωνία με τη Λιβύη, που βρίσκεται σε εμφύλιο πόλεμο, παραβλέποντας τα κυριαρχικά δικαιώματα της Κρήτης αγνοώντας ότι δεν είναι όμορες χώρες. Συνεπώς, φαίνεται ότι η κατάσταση τείνει να ξεφύγει από τις οδούς της διπλωματικής συνεννόησης και να προστεθεί η οδός της επίδειξης ή/και χρήσης σκληρής ισχύος από τα δύο κράτη. Η Τουρκία νιώθει ισχυρότερη, αλλά και παράλληλα πως το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας την αδικεί.

Στον αντίποδα, η Ελλάδα δεν αποδέχεται τους τουρκικούς ισχυρισμούς. Ενδεικτική είναι η επιστολή A/74/872⁶⁴ που απέστειλε πρεσβευτής της Μόνιμης Αντιπροσωπείας της Ελλάδας στα Ηνωμένα Έθνη, Μαρία Θεοφίλη, προς το Γενικό Γραμματέα με την οποία καταδίκασε τις σοβαρές πληροφορίες για αιτήσεις αδειών

⁶⁴ Theofili M., "Letter dated 1 June 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General", A/74/872, United Nations <https://undocs.org/en/A/74/872>

εξερεύνησης υδρογονανθράκων που κατέθεσε η κρατική Τουρκική Εταιρεία Πετρελαίου στην Επίσημη Εφημερίδα της Τουρκικής Δημοκρατίας. Οι εφαρμογές των αδειών αναφέρονται σε περιοχές εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας στην Ανατολική Μεσόγειο, νότια και νοτιοανατολικά της νήσου Ρόδου, νότια των νήσων της Καρπάθου και της Κάσου και νοτιοανατολικά της νήσου Κρήτης. Η Ελληνίδα διπλωμάτης ισχυρίστηκε ότι τέτοιες ενέργειες είναι παράνομες, καθώς βασίζονται στα υποτιθέμενα και παράνομα εξωτερικά όρια της τουρκικής υφαλοκρηπίδας, όπως αυτά ορίστηκαν από τις τουρκικές επιστολές της 13^{ης} Νοεμβρίου 2019⁶⁵ και της 18^{ης} Μαρτίου 2020⁶⁶. Οι επιστολές όριζαν ότι τα εξωτερικά όρια της τουρκικής υφαλοκρηπίδας εκτείνονται και δυτικά της Κύπρου έως τη Ρόδο. Με άλλα λόγια, η περιοχή ανάμεσα στον 32° και 28° Μεσημβρινό θεωρείται εξ ολοκλήρου τουρκική υφαλοκρηπίδα εξαφανίζοντας τα κυριαρχικά δικαιώματα των νησιών από την περιοχή. Ως εκ τούτου, η ελληνική αποστολή δεν αποδέχεται την οριοθέτηση Λιβύης-Τουρκίας, καθώς αυτή παραβιάζει την *ab initio* και *ipso facto* ελληνική υφαλοκρηπίδα και το άρθρο 121 της Σύμβασης για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας (1982), που απεικονίζει και εθιμικό δίκαιο, σύμφωνα με το οποίο τα νησιά έχουν κυριαρχικά δικαιώματα.

Εικόνα 5. Τα εξωτερικά όρια της τουρκικής υφαλοκρηπίδας, όπως κατατέθηκαν στα Ηνωμένα Έθνη

Πηγή: Hurriyetdailynews.com, “Map delineates Turke’s maritime frontiers in Med Sea, 3.12.2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.

<https://www.hurriyetdailynews.com/map-delineates-turkeys-maritime-frontiers-in-med-sea-149379>

⁶⁵ Sinirlioglu F. H., “Letter dated 13 November 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General”, A/74/550, United Nations <https://undocs.org/A/74/550>

⁶⁶ Sinirlioglu F., H., “Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General”, A/75/557, United Nations <https://undocs.org/en/a/74/75>

4 Οι διμερείς σχέσεις της Τουρκίας με τους δρώντες της Ανατολικής Μεσογείου

4.1 Η τουρκική προσπάθεια ανάμειξης και εργαλειοποίησης της Αραβικής Άνοιξης

Οι εξεγέρσεις που συγκλόνισαν τον αραβικό κόσμο από το 2011 κι έπειτα και οι επιπτώσεις που αυτές προκάλεσαν δεν είχαν παρόμοια πορεία εξέλιξη στις αραβικές χώρες. Άλλωστε οι χώρες αυτές έχουν διαφορετική ιστορία. Οι αγώνες των αραβικών κρατών δεν γίνονται πλέον εναντίον «ξένων αποικιοκρατών», αλλά «εναντίον της στρέβλωσης ολόκληρων κοινωνιών κάτω από αυταρχικά καθεστώτα που ζουν και επιβιώνουν μέσα από την καταστολή, τη διαφθορά, την ασυδοσία και τη στυγνή εκμετάλλευση του μεγαλύτερου μέρους των πολιτών τους, με τη δυτική υποστήριξη»⁶⁷. Οι «ταραχές του ψωμιού» που ξεκίνησαν από την Τυνησία το 2011 δεν έφεραν ραγδαίες αλλαγές μόνο στις αραβικές χώρες, αλλά και σε διεθνές επίπεδο.

Ο θανάσιμος αυτοτραυματισμός του Μοχάμεντ Μπουαζίζι, του Τυνησίου μικροπωλητή που αυτοπυρπολήθηκε στην Τύνιδα, υπήρξε η αφορμή για μαζικές διαδηλώσεις στον αραβικό κόσμο με κύριο αίτημα να βγουν οι κοινωνίες από μακροχρόνια αδιέξοδα και απαγορεύσεις. Μάλιστα, το καθεστώς του Μπεν Άλι δεν μπόρεσε να αντέξει και οδηγήθηκε σε κατάρρευση επιφέροντας την πρώτη σημαντική επίπτωση των εξεγέρσεων. Το αιγυπτιακό καθεστώς κατέρρευσε με μερικούς μήνες καθυστέρηση, ενώ ακολούθησε λίγο αργότερα και το καθεστώς του Καντάφι στη Λιβύη. Μάλιστα, σε αυτή την περίπτωση υπήρξε επίσημη κι εμφανής δράση εξωτερικών δυνάμεων. Αντίθετα, το καθεστώς της Συρίας δεν κατέρρευσε, αλλά μπήκε σε μία δεκαετία εμφυλίου πολέμου με ανάμειξη παρακρατικών οργανώσεων και διεξαγωγής στρατιωτικών επιχειρήσεων τρίτων κρατών στο εσωτερικό της χώρας. Το καθεστώς του Άσαντ στηρίζεται εν πολλοίς στη στήριξη της Ρωσίας, η οποία επιδιώκει με αυτόν τον τρόπο να κερδίσει τη γεωστρατηγική αξιοποίηση της Συρίας προς όφελος των συμφερόντων της. Η έξοδος του ρωσικού στόλου στις θερμές θάλασσες από μία βάση στη Μεσόγειο έχει διαχρονικά κομβική σημασία για τη ρωσική στρατηγική.

Η Τουρκία θέλει να αποκτήσει πρωταρχικό ρόλο ανάμεσα σε αυτές τις χώρες, καθώς θέλει να γίνει η μεγαλύτερη περιφερειακή δύναμη της Ανατολικής Μεσογείου, όπως υπαγορεύει το όραμα του νέο-οθωμανισμού. Άλλωστε, αυτές οι χώρες αποτελούσαν την οθωμανική επικράτεια μέχρι τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ιστορική συγκυρία, αλλά κυρίως, το στρατηγικό μέλλον της Τουρκίας στην περιοχή οδήγησαν την τουρκική διακυβέρνηση να ασχοληθεί ενεργά με την κατάσταση στην περιοχή. Σε

⁶⁷ Κεφαλά Β., «Οι εξεγέρσεις στον αραβικό κόσμο ή πώς οι ίδιες αιτίες δεν έχουν τα ίδια αποτελέσματα», στην τετραμηνιαία πολιτική και οικονομική επιθεώρηση «Η Μεσόγειος και ο κόσμος χθες και σήμερα» Τεύχος 24, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2012, σελ. 157-166.

αυτό το πλαίσιο, η τουρκική ηγεσία ανέπτυξε ιδιαίτερη σχέση με τη «Μουσουλμανική Αδελφότητα». Η «Μουσουλμανική Αδελφότητα» ή «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» είναι ένα από τα πιο παλιά μουσουλμανικά κοινωνικοθρησκευτικά κινήματα του αραβικού κόσμου. Ιδρύθηκε το 1928 στην Αίγυπτο, ενώ έχει υποστηρίξει την καθιέρωση ενός δημοκρατικού συστήματος στα αραβικά κράτη υπό την εποπτεία του Ισλάμ⁶⁸. Το κίνημα της Μουσουλμανικής Αδελφότητας αποτέλεσε τη μεγαλύτερη επαναστατική δύναμη της Αραβικής Άνοιξης και εκλέχθηκε δημοκρατικά στην Αίγυπτο και την Τυνησία. Τελικά, έχει επιβιώσει μόνο στην Τυνησία, καθώς η κυβέρνηση Μόρσι στην Αίγυπτο ανατράπηκε από τη στρατιωτική ηγεσία της χώρας.

Η Τουρκία προσπάθησε να εκμεταλλευτεί το εκρηκτικό σκηνικό επιδιώκοντας να καταστεί το παράδειγμα του εκδημοκρατισμού και του εκσυγχρονισμού των παραγκωνισμένων μουσουλμανικών αραβικών κοινωνιών. Αυτή η επιδίωξη έχει βρει πρόσφορο έδαφος στις αναλύσεις πολλών σχολιαστών στην Ευρώπη, στην Τουρκία και στις αραβικές χώρες. Σε αυτές τις αναλύσεις το ΑΚΡ γίνεται αντιληπτό ως μετα-ισλαμική πολιτική δύναμη. Άλλωστε, η Τουρκία έχει γίνει ιδιαίτερα δημοφιλής στα αραβικά κράτη από το 2002 κι έπειτα. Αντίθετα, οι Αιγύπτιοι στρατηγοί δεν επιθυμούν αυτό το μοντέλο διακυβέρνησης, αλλά προτιμούν το μοντέλο που εφαρμόστηκε στην Τουρκία πριν το 2002. Συγκεκριμένα, το μοντέλο διακυβέρνησης που βασίστηκε στη συνταγματική υπεροχή του στρατού έναντι των πολιτικών κομμάτων. Παρόλα αυτά, η αυξημένη δημοκρατικότητα και η οικονομική ανάπτυξη της χώρας λειτουργούν θετικά για την εικόνα της Τουρκίας στον αραβικό πληθυσμό. Μία εξωγενής αυστηρή εκκοσμίκευση όμως, μπορεί να θεωρηθεί απαράδεκτη για τον ίδιο πληθυσμό⁶⁹.

Συνεπώς, η ισορροπία είναι απαραίτητη για να καταστεί η Τουρκία το πρότυπο εκσυγχρονισμού των κοινωνιών αυτών. Η στρατηγική της Τουρκίας φαίνεται ότι έχει αλλάξει τουλάχιστον την τελευταία δεκαετία στρεφόμενη από τη Δύση προς την Ανατολή. Αυτή η αλλαγή πλεύσης στην αντίληψη των συμφερόντων της έχει ονομαστεί «νεο-οθωμανισμός». Ο νεο-οθωμανισμός όμως, έχει αρνητική χροιά για πολλά κράτη που βλέπουν αυτήν την προσέγγιση της χώρας ως απειλή. Ακόμα, σε πρακτικό επίπεδο θα ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να αποκατασταθεί οποιοδήποτε μόρφωμα προσομοιάζει με την Οθωμανική Αυτοκρατορία που επεκτεινόταν από την Αδριατική Θάλασσα έως την Υεμένη. Επιπλέον, η σημερινή Τουρκία έχει εκσυγχρονιστεί σε σχέση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία που ήταν χαλιφάτο με νόμο του κράτους τη Σαρία που εκπροσωπείτο από τη θρησκευτική τάξη των “Ulema”.

Η αχίλλειος πτέρνα της Τουρκίας σε αυτήν τη διαδικασία είναι το κουρδικό ζήτημα. Η εμβάθυνση της δημοκρατίας στην Τουρκία περνάει μέσα από τη διεύρυνση και την εμβάθυνση των δικαιωμάτων των Κούρδων πολιτών που ζουν στην τουρκική

⁶⁸ Μαόζ Μ., «Οι στρατηγικές επιπτώσεις της «Αραβικής Άνοιξης» στη Μέση Ανατολή», στο Στεργίου Α. και Ulusoy K. και Blondheim M. (επιμ.), «Σύγκρουση και Ευημερία: γεωπολιτική και ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο», εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα 2019, σελ. 21-24.

⁶⁹ Balcer A. “Turkey as a source of Inspiration for the Arab Spring: Opportunities and Challenges” in Calleya S. and Wohlfeld M. (ed.) “Change and opportunities in the emerging Mediterranean”, Medac University of Malta, Gutenberg Press, p. 370-372.

επικράτεια. Ακόμα, οι τεράστιες κουρδικές κοινότητες που ζουν στο Ιράκ, στο Ιράν και στη Συρία δημιουργούν ανάλογο πρόβλημα για τις ηγεσίες των συγκεκριμένων κρατών. Η Τουρκία επιδιώκει να καταστεί αξιότιμη διαμεσολαβητής μεταξύ ανταγωνιστικών εθνοτικών και θρησκευτικών συμφερόντων. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Τουρκία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα σε αυτό το εγχείρημα. Ένα βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει είναι ότι δεν είναι αραβική χώρα. Υπό αυτόν τον όρο η Αίγυπτος είχε το προβάδισμα να γίνει το παράδειγμα εκδημοκρατισμού του αραβικού κόσμου. Το στρατιωτικό πραξικόπημα όμως, έβαλε τέλος σε αυτήν την προοπτική. Μάλιστα, η άνοδος του στρατιωτικού καθεστώτος στην εξουσία λειτούργησε ανασταλτικά στην άριστη σχέση της χώρας με την Τουρκία επί εποχής διακυβέρνησης της Μουσουλμανικής Αδελφότητας υπό την προεδρία του Μόρσι (2012-2013).

Η ιστορική συγκυρία ακόμα, δημιουργεί προβληματισμούς στον αραβικό κόσμο. Η τουρκική υπεροχή στην περιοχή μέχρι το 1918 αυξάνει την ανησυχία των κοινωνιών για το ρόλο της σύγχρονης Τουρκίας στην περιοχή. Η δυσπιστία και καχυποψία των Αράβων δεν έχει εκλείψει. Άλλωστε, οι ίδιες οι τουρκικές κυβερνήσεις έδιναν προτεραιότητα στο δυτικό προσανατολισμό της χώρας κατά την περίοδο 1923-2002. Σε αυτό το πλαίσιο η χώρα συμμετείχε σε θεσμούς και διεθνείς οργανισμούς, όπως το ΝΑΤΟ, ο ΟΟΣΑ, ενώ «ανοίχθηκε» η ενταξιακή πορεία της Τουρκίας. Η σταδιακή ψυχρότητα στις σχέσεις Τουρκίας-ΕΕ έγινε παράλληλα με την χάραξη μίας διαφορετικής πολιτικής στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Η αλλαγή προσανατολισμού στην τουρκική εξωτερική πολιτική ξεκίνησε από το 2007. Ο Davutoglu στο πλαίσιο των «μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες είχε οραματιστεί αυτή τη στροφή. Συγκεκριμένα, πρότεινε τη διαμεσολάβηση της Τουρκίας για να λύσει διμερή προβλήματα στην περιοχή προκειμένου να καταστεί ήπια δύναμη. Κατόπιν, ως δεύτερο βήμα πρότεινε τη δημιουργία μίας ζώνης ελευθέρων συναλλαγών -χωρίς περιορισμούς θεώρησης- που θα επέτρεπε την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και υπηρεσιών. Ο τούρκος διανοητής οραματιζόταν τη σύσφιξη των οικονομικών και διπλωματικών σχέσεων της Τουρκίας στην περιφέρεια της χώρας. Σε αυτό το πλαίσιο, επεδίωξε την οικονομική περιφερειακή ολοκλήρωση που θα αύξανε ταυτόχρονα και τη διαπραγματευτική της θέσης έναντι της ΕΕ⁷⁰.

Η Τουρκία προσπάθησε να αξιοποιήσει τις επιπτώσεις της Αραβικής Άνοιξης για να ισχυροποιήσει τη θέση της στο Μαγκρέμπ. Η ανατροπή του Μουμπάρακ και η άνοδος της Μουσουλμανικής Αδελφότητας και του Μόρσι στην εξουσία αύξησαν τις προσδοκίες ότι η μεγαλύτερη αραβική χώρα στον κόσμο θα ήταν υπό την «υψηλή εποπτεία» του ΑΚΡ. Εκείνη την περίοδο ασκήθηκαν πιέσεις στην κυβέρνηση Μόρσι για να προχωρήσει σε οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών με την Τουρκία, όπως παραδέχθηκε δημόσια ο Davutoglu το 2020⁷¹. Ο τούρκος πολιτικός και ακαδημαϊκός

⁷⁰ Yilmaz B., "Turkey and the Arab Spring: the Revolutions in Turkey's Near Abroad", in the Calleya S. and Wohlfeld M. (ed.) "Change and opportunities in the emerging Mediterranean", Medac University of Malta, Gutenberg Press, p. 349-362.

⁷¹ Έθνος, «Νταβούτογλου: Τουρκία και Αίγυπτος έφτασαν κοντά σε συμφωνία ΑΟΖ το 2012», 24.6.2020, τελευταία επίσκεψη 19.12.2020.

σκόπευε να υλοποιήσει το όραμα της Γαλάζιας Πατρίδας υπογράφοντας συμφωνίες με την Αίγυπτο και τη Συρία. Αυτή η τριμερής συμμαχία θα ενδυνάμωνε τις τουρκικές θέσεις. Ακόμα, υποστήριξε ότι παρόμοια συμφωνία ήταν έτοιμη να υπογραφεί με τη Λιβύη ήδη από το 2010 χωρίς όμως τελική επιτυχία. Δεν υπάρχει αμφισβήτηση ότι οι συμφωνίες που ονειρευόταν η Άγκυρα θα προσομοίαζαν με τη συμφωνία που υπέγραψε με τη Λιβύη το 2019. Με άλλα λόγια δεν θα αναγνώριζαν κυριαρχικά δικαιώματα στα ελληνικά νησιά, όπως προβλέπει ξεκάθαρα το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας. Μάλιστα, αυτή η λογική θα ίσχυε για όλα τα νησιά της Ελλάδος. Παρόλα αυτά, η πτώση του Μόρσι από την εξουσία ανέτρεψε τους τουρκικούς σχεδιασμούς.

Επιπρόσθετα, η στρατηγική του νεο-οθωμανισμού επέφερε σημαντικές αλλαγές στις σχέσεις Τουρκίας-Συρίας. Η Συρία έγινε μία χώρα κρίσιμη για τη νέα «αυτό-εικόνα» της Τουρκίας, καθώς σηματοδότησε την τροποποιημένη προσέγγιση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Οι σχέσεις των δύο κρατών πέρασαν από το μοντέλο «των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες» του Davutoglu στην περίοδο ανταγωνιστικών και συγκρουσιακών σχέσεων. Η μετατροπή των σχέσεων έλαβε χώρα όταν το καθεστώς Erdogan αποφάσισε να υποστηρίξει το πλευρό των ομάδων εντός της χώρας που επέβλεπαν στην ανατροπή του Άσαντ. Στην τουρκική προσέγγιση είχε ξεχωριστή θέση και η θρησκευτική διάσταση του ζητήματος, αφού η πλειοψηφία των αντιπολιτευόμενων ομάδων ήταν Σουνίτες, ενώ ο Άσαντ Αλεβίτης. Το γεγονός ότι ο Άσαντ είναι Αλεβίτης και υποστηρίζεται και από το Ιράν έδωσε στην Τουρκία την επικοινωνιακή ευκαιρία να παρουσιαστεί ως η μεγάλη δύναμη που προστατεύει το σουνιτικό πληθυσμό της περιοχής. Η επιδείνωση των σχέσεων της Τουρκίας ήρθε όχι μόνο με τη Συρία, αλλά και με το Ιράν, την ηγεσία του Ιράκ και με τη Χεζμπολάχ στο Λίβανο. Αυτή η αλλαγή σηματοδότησε οριστικά το τέλος της εποχής των μηδενικών προβλημάτων με τα κράτη της Μέσης Ανατολής⁷². Αξίζει να σημειωθεί πως η Τουρκία είχε ευρύτερα γεωπολιτικά συμφέροντα στο έδαφος της Συρίας, όπως απέδειξε η επιχείρηση «Κλάδος Ελαίας» στο Αφρίν και τη βορειοδυτική Συρία (2018) που έλαβε χώρα μετά την επιχείρηση «Ασπίδα του Ευφράτη». Ο επίσημος σκοπός της επιχείρησης ήταν η δημιουργία μίας ζώνης ασφαλείας (buffer zone) 30 χιλιομέτρων στο εσωτερικό της Συρίας που θα απέκοπτε τους κουρδικούς πληθυσμούς της Συρίας με τους κουρδικούς πληθυσμούς της Τουρκίας. Το κουρδικό ζήτημα παραμένει το μεγαλύτερο εσωτερικό πρόβλημα της Τουρκίας μέχρι σήμερα.

Ακόμα, η Τουρκία βρήκε κενό εξουσίας για να εισβάλλει στα δρώμενα στη Λιβύη και να υπογράψει μαζί της ανάλογη συμφωνία. Συγκεκριμένα, ο εμφύλιος πόλεμος που ξέσπασε στη χώρα μετά την κατάρρευση του καθεστώτος Καντάφι το 2011 προκάλεσε πολιτική αστάθεια στη χώρα. Η χώρα ταλανιζόταν από εμφύλιο πόλεμο με τις δυνάμεις του Σάρατζ από τη μία πλευρά και τις δυνάμεις του στρατηγού Χαφτάρ από την άλλη πλευρά. Η κυβέρνηση του Σάρατζ αναγνωρίζεται επίσημα από

https://www.ethnos.gr/politiki/112134_ntaboytogloy-toyrkia-kai-aigyptos-eftasan-konta-se-symfonia-gia-aoz-2012

⁷² Tuysuzoglu G., "Strategic Depth: A Neo-Ottomanist Interpretation of Turkish Eurasianism" in the "Mediterranean Quarterly: Spring 2014", Mediterranean Affairs Inc, p. 89-97.

τον ΟΗΕ ως η κυβέρνηση της Λιβύης, ενώ η διοίκηση Χαφτάρ ελέγχει de facto το κοινοβούλιο. Σε αυτή την περίπλοκη ισορροπία η κυβέρνηση του ΑΚΡ βρήκε την ευκαιρία να υπογράψει μνημόνιο οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών με το Σάρατζ υπό τους τουρκικούς όρους, που δεν λαμβάνουν υπόψιν το παραμικρό κυριαρχικό δικαίωμα στα ελληνικά νησιά (Γαύδο, Κρήτη, Κάρπαθο, Κάσο, Ρόδο). Το αντάλλαγμα που πήρε η Λιβύη για αυτή τη συμφωνία είναι τουρκική επιχειρησιακή και διπλωματική στήριξη στην πλευρά Σάρατζ. Πράγματι, φαίνεται πως οι συνθήκες ήταν δύσκολες για το Σάρατζ που έψαχνε μία χείρα βοήθειας με οποιοδήποτε αντάλλαγμα.

Διαφαίνεται έτσι, πως στην περίπτωση της Λιβύης η Τουρκία εκμεταλλεύτηκε το πολιτικό κενό και την αστάθεια που άφησε η Αραβική Άνοιξη. Το ίδιο επιχειρήσε να κάνει και στην περίπτωση της Αιγύπτου, όταν κυβερνούταν η χώρα από το Μόρσι. Μετά την αλλαγή εξουσίας άλλαξαν οι σχέσεις των δύο κρατών προς μία αρνητική πλευρά. Αντίθετα, στη Συρία εκμεταλλεύτηκε την κατάσταση για να εισβάλλει στη χώρα και να δημιουργήσει μία ζώνη ασφαλείας στο εσωτερικό της που παραβιάζει την εδαφική ακεραιότητα του κράτους. Ακόμα, και με τις τρεις αυτές χώρες προσπάθησε να υπογράψει συμφωνία οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών εκμεταλλευόμενη την πολιτική αστάθεια που θα έκανε τα αραβικά αυτά κράτη να υποκύψουν στους τουρκικούς στρατηγικούς σχεδιασμούς υλοποιώντας το θαλάσσιο όραμά της. Η προοπτική μίας τουρκικής βάσης στη Λιβύη δίνει νέο όραμα στη Γαλάζια Πατρίδα στην Ανατολική Μεσόγειο με δυνατότητα μετακίνησης σε Βόρεια Αφρική, Μικρά Ασία και Αδριατική Θάλασσα (βάση στην Αλβανία)⁷³.

Η Τουρκία προσπάθησε να εργαλειοποιήσει την Αραβική Άνοιξη για να υλοποιήσει τόσο το όραμα του νεο-οθωμανισμού όσο και το όραμα της Γαλάζιας Πατρίδας. Άλλωστε, και τα δύο αυτά οράματα έχουν ως προαπαιτούμενο να γίνουν αποδεκτοί οι μαξιμαλιστικοί στόχοι της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής που θα της δώσουν το ρόλο περιφερειακής δύναμης. Η πολιτική, οικονομική και στρατιωτική στήριξη στο Σάρατζ όμως, έχει επιδεινώσει περαιτέρω τη σχέση Τουρκίας κι Αιγύπτου. Η Αίγυπτος υποστηρίζει το Χαφτάρ και θεωρεί αδιανόητη την ανάμειξη της Τουρκίας στη Λιβύη, η οποία βρίσκεται στο μαλακό υπογάστριό της, καθώς μία ισχυρή Μουσουλμανική Αδελφότητα στη Λιβύη θεωρείται ζωτικός κίνδυνος για το καθεστώς.

Εν κατακλείδι, πρέπει να σημειωθεί ότι η Τουρκία προσπαθεί να αναπτύξει διμερείς σχέσεις και με τους άλλους δρώντες στην περιοχή. Ιδιαίτερη είναι η εμπλοκή της στο Παλαιστινιακό ζήτημα. Η επιδείνωση των σχέσεων της με το Ισραήλ έχει στρέψει τις διπλωματικές προσπάθειες της χώρας στην υποστήριξη των Παλαιστινίων. Με αυτήν τη στρατηγική επιδιώκει να καταστεί η ηγέτιδα δύναμη του μουσουλμανικού κόσμου. Αυτή η επιδίωξη της σχετίζεται με την προσέγγιση των αραβικών κρατών (Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, Αιγύπτου κτλ.) με το Ισραήλ. Ακόμα, διαπραγματεύεται τη σύναψη μνημονίου οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών με την

⁷³ Νέδος Β., «Ο κίνδυνος μιας «Ναυτικής» Τουρκίας», Καθημερινή, 1.7.2020, τελευταία επίσκεψη 20.12.2020
<https://www.kathimerini.gr/politics/1085372/analysisi-o-kindynos-mias-naytikis-toyrkias/>

Παλαιστίνη επιδιώκοντας για άλλη μια φορά να αποκομίσει πολιτικά οφέλη από τη στήριξη. Πάντως, μέχρι σήμερα δεν έχει υπογραφεί μία τέτοια συμφωνία, που θα έδινε στις τουρκικές διεκδικήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο νέα δυναμική⁷⁴. Ανάλογη συμφωνία επιδιώκει και με το Λίβανο που ταλανίζεται από πολιτική αστάθεια χωρίς επιτυχία. Ο απώτερος στόχος της είναι η οριοθέτηση ΑΟΖ Λιβάνου-«ΤΔΒΚ» ανατρέποντας τις οριοθετήσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας⁷⁵. Ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Cavusoglu και ο αντιπρόεδρος της τουρκικής κυβέρνησης Oktay ήταν από τους πρώτους ξένους πολιτικούς που επισκέφθηκαν τη Βηρυτό μετά την καταστροφική έκρηξη στο λιμάνι της πόλης δηλώνοντας την πρόθεση της Τουρκίας να συμβάλλει στην ανοικοδόμηση της πόλης. Η χώρα μάλιστα, δήλωσε πρόθυμη να χορηγήσει την τουρκική υπηκοότητα στους Τουρκομάνους της Λιβύης⁷⁶. Απομένει να φανεί αν η στήριξη του κράτους από μέρους της Τουρκίας θα μπορούσε να επιφέρει εξελίξεις στις διπλωματικές σχέσεις τους και στην οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών τους. Ακόμα, η Τουρκία διατηρεί σθεναρές σχέσεις με το Κατάρ. Τα δύο αυτά κράτη είναι οι μεγαλύτεροι υποστηρικτές της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στον αραβικό κόσμο. Τα κοινά τους συμφέροντα αποδεικνύονται και από τη χρηματοδοτική στήριξη που παρέχει το Κατάρ στην Τουρκία. Τέλος, οι σχέσεις Τουρκίας και Σαουδικής Αραβίας χαρακτηρίζονται από συνεργασία παρά τα επιμέρους ανταγωνιστικά συμφέροντα. Άλλωστε, αξίζει να σημειωθεί πως τα δύο κράτη αποτελούν βασικά κράτη για τη στρατηγική των ΗΠΑ στην περιοχή.

4.2 Το μέτωπο Ελλάδος-Κύπρου και η Τουρκία

Η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία αποτελούν τα δύο κράτη που απαρτίζουν τον ελληνισμό. Σήμερα, το νησί είναι de facto διχοτομημένο, ενώ η Ελλάδα παραμένει εγγυήτρια δύναμη του νησιωτικού κράτους μαζί με την Τουρκία και τη Βρετανία. Η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία έχουν κοινό συμφέρον την αποδόμηση των τουρκικών θέσεων περί Γαλάζιας Πατρίδας, καθώς αυτή εκτείνεται σε περιοχές που δυνητικά εμπίπτουν υπό τη δικαιοδοσία των δύο κρατών στο πλαίσιο άσκησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων τους. Η θαλάσσια περιοχή όμως, ανάμεσα στον 28° και τον 32° Μεσημβρινό δεν είναι οριοθετημένη. Συνεπώς, πρόκειται στην πράξη για αμφισβητούμενες περιοχές. Σε αυτό το πλαίσιο εξελίσσεται ένα διπλωματικό παιχνίδι από την τουρκική και την τουρκοκυπριακή πλευρά και από την ελληνική και την ελληνοκυπριακή πλευρά αντίστοιχα. Το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας ευνοεί τις

⁷⁴ Το Βήμα, «Τουρκία και Παλαιστίνη έτοιμες για οριοθέτηση ΑΟΖ», 22.06.2020, τελευταία επίσκεψη 20.12.2020

<https://www.tovima.gr/2020/06/22/world/tourkia-kai-palaistini-etoimes-gia-oriothetisi-aoz/>

⁷⁵ Γαβριήλ Χ., «Οι ευάλωτες σχέσεις Ελλάδας-Λιβάνου και οι επικοινωνιακές «παγίδες» της Τουρκίας», Το βήμα, 23.12.2019, τελευταία επίσκεψη 20.12.2020

<https://www.tovima.gr/2019/12/23/opinions/oi-eyalotes-sxeseis-elladas-livanou-kai-oi-epikoioniak-es-pagides-tis-tourkias/>

⁷⁶ Capital.gr, «Η Τουρκία έχει βλέψεις και για Λίβανο», 11.08.2020, τελευταία επίσκεψη 23.12.2020 <https://www.capital.gr/diethni/3473898/i-tourkia-exei-blepseis-kai-gia-ton-libano>

κυπριακές και ελληνικές θέσεις για τα κυριαρχικά δικαιώματα των νησιών. Σε αυτό το πλέγμα η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία δρουν συμμαχικά. Ο κοινός στόχος τους είναι να αποκρούσουν τους τουρκικούς στρατηγικούς σχεδιασμούς. Ως εκ τούτου, προσπαθούν να ενδυναμώσουν τις θέσεις τους εμβαθύνοντας τις σχέσεις τους με άλλους δρώντες της περιοχής, κυρίως με την Αίγυπτο και το Ισραήλ.

Η στρατηγική της Ελλάδας και της Κύπρου για τριμερείς συνεργασίες με Ισραήλ και Αίγυπτο φαίνεται πως έχει ευοδώσει σε αυτό το αρχικό στάδιο. Η υπογραφή συμφωνίας από Ελλάδα-Κύπρο-Ισραήλ για την κατασκευή του East Med κρίνεται ως επιτυχία των δύο μερών. Παράλληλα, η αστοχία της τουρκικής πολιτικής σε διπλωματικό επίπεδο είναι εμφανής. Η Τουρκία προωθεί μία πολιτική αναθεωρητισμού στην περιφέρειά της. Συγκεκριμένα, εκμεταλλεύεται το γεγονός ότι η Συρία και το Ιράκ έχουν μετατραπεί σε «αποτυχημένα κράτη» με ουσιαστική αδυναμία να ελέγξουν την επικράτεια και τα σύνορά τους (Μοσούλη, Αφρίν κ.τ.λ.). Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την κατοχή της Βορείου Κύπρου ήδη από το 1974 αποδεικνύει πως η Τουρκία κατέχει παράνομα έδαφος σε τρεις γειτονικές της χώρες, ενώ απειλεί την πρωτοκαθεδρία παραδοσιακών δυνάμεων της περιοχής (Ιράν και Ισραήλ). Αυτή η στρατηγική της Τουρκίας είναι ιδιαίτερα ρισοκίνδυνη. Ο Erdogan βλέπει τον εαυτό του ως εκπρόσωπο της μουσουλμανικής κοινότητας με αποτέλεσμα να οδηγεί τις σχέσεις του με τους παραδοσιακούς δρώντες σε οριακό επίπεδο. Αυτό το κενό φαίνεται ότι εκμεταλλεύεται η Ελλάδα και η Κύπρος με σκοπό να εδραιώσουν συμμαχίες που αλλάζουν το status quo της περιοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η σημαντική συμφωνία που σύνηψε το 2020 η Ελλάδα με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η οποία περιλαμβάνει ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής⁷⁷.

Επιπλέον, η κοινή αμυντική πολιτική Ελλάδος και Κυπριακής Δημοκρατίας έχει γίνει αντικείμενο διαλόγου. Ο Μάζης έχει προτείνει τη σύνταξη (στην πράξη) του ενιαίου αμυντικού δόγματος Ελλάδος-Κύπρου ήδη από το 2004⁷⁸. Ο Έλληνας καθηγητής θεωρεί ότι το ενιαίο αμυντικό δόγμα έχει άμεση συνάφεια με την Πολιτική Εθνική Ασφαλείας. Μάλιστα, προτείνει τη σύσταση ενός «Όργάνου Διαρκούς Στρατηγικού Ελέγχου» και ενός «Όργάνου Προλήψεως και Αντιμετώπισης Συμβατικών και Ασύμμετρων Απειλών». Ο καθηγητής χρησιμοποιεί το γεωπολιτικό παράδειγμα του Spykman για να τονίσει ότι η Ελλάδα αποτελεί τμήμα της Rimland, η οποία λειτουργεί ως ανάχωμα των καθοδικών προς τη Μεσόγειο τάσεων της Ευρασιατικής Χερσαίας Δυνάμεως. Αυτή η πρόταση συνεπάγεται ότι η Ελλάδα παραμένει χρήσιμη για τα συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών στον ευρύτερο Μεσογειακό χώρο. Ακόμα, υποστηρίζει ότι ανάλογη σημασία για τις ΗΠΑ έχει η Κύπρος. Συνεπώς, πρέπει η Ελλάδα και η Κύπρος να επανεξετάσουν τη στρατηγική τους στην περιοχή. Η Ελλάδα και η Κύπρος πρέπει να συνδιαμορφώσουν μία ενιαία

⁷⁷ Νέδος Β., «Ισχυρή συμμαχία Ελλάδας-ΗΑΕ», Καθημερινή, 23.11.2020, τελευταία επίσκεψη 24.12.2020

<https://www.kathimerini.gr/politics/561168922/ischyri-symmachia-elladas-iae/>

⁷⁸ Μάζης Ι., «Νέο Εθνικό Αμυντικό Δόγμα: θεωρητική βάση και πρόταση πλαίσιο», Αθήνα 2004 http://old.turkmas.uoa.gr/mazissite/sygggrammata/dogma_net_gr.pdf

στρατηγική και αμυντική πολιτική, ενώ πρέπει παράλληλα να προσεγγίσουν τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου.

Ο Τσιριγώτης αναλύοντας τη νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία παρατηρεί ότι η Ελλάδα αντιμετωπίζει ένα εσωτερικό πρόβλημα στη διαμόρφωση στρατηγικής. Οι εσωτερικές διαμάχες που έχει αντιμετωπίσει ο ελληνισμός (Βενιζελικοί-αντιβενιζελικοί, εμφύλιος πόλεμος κ.τ.λ.) έχουν επηρεάσει τη διαδικασία χάραξης στρατηγικής. Επιπλέον, προσθέτει ότι ο ελληνικός χώρος αποτελεί το συγκριτικό πλεονέκτημα της ελληνικής στρατηγικής. Αυτό το συγκριτικό πλεονέκτημα η Ελλάδα πολλές φορές αδυνατεί να το προωθήσει με τα μέγιστα οφέλη στο διεθνές στερέωμα. Αυτό το γεγονός το ονομάζει «ανορθολογική πολιτικοστρατηγική διαχείριση». Η ανορθολογική πολιτικοστρατηγική διαχείριση αποδεικνύεται στην ευαισθησία τρωτότητας του ελληνικού συμφέροντος επιβίωσης στην εισβολή και κατοχή της Κυπριακής Δημοκρατίας όσο και στην αδυναμία άσκησης των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων στο Αιγαίο. Αυτή η αδυναμία αντιμετώπισης των αναθεωρητικών «προκλήσεων και διαμφισβητήσεων» οδηγεί στην ποιοτική αναβάθμιση και επαύξησή τους⁷⁹.

Ο Ντόκος και ο Τσάκωνας θεωρούν ότι οι συνθήκες είναι κατάλληλες για να αναδειχθεί η Ελλάδα ως ένας πόλος σταθερότητας στην περιοχή και να αξιοποιήσει την πολιτική της «ειρηνικής πίεσης» που προτείνει ο καθηγητής Ροζάκης χωρίς να προσμένουν την πλήρη διαχείριση των ελληνοτουρκικών σχέσεων μέσω αυτής πολιτικής⁸⁰. Η Τουρκία προσπαθεί να δημιουργήσει συνθήκες θερμού επεισοδίου στην κυπριακή ΑΟΖ με στόχο να σύρει την ελληνοκυπριακή πλευρά στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Οι δύο χώρες όμως, πρέπει να αποφύγουν αυτή την προοπτική. Η Κύπρος είναι αυτή που ευνοείται από το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας και κατ' επέκταση κρίνεται ορθότερο αν θελήσει να πάει σε ένα διεθνές όργανο δικαιοδοσίας να πάει με τους δικούς της όρους. Θα πρέπει να συνεχίσει η Κύπρος να χρησιμοποιεί διπλωματικά και οικονομικά μέσα για να εκπληρώσει την πολιτική της συνυπολογίζοντας τα συμφέροντα των ισχυρών παικτών της περιοχής.

Ο Τσακίρης παρατηρεί ότι οι παράλληλες τριγωνικές σχέσεις Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ και Ελλάδος-Κύπρου-Αιγύπτου αποτελούν κοινή προσπάθεια των κρατών αυτών να βάλουν ανάχωμα στην (κατά την αίσθησή τους) κοινή απειλή που αντιπροσωπεύει η Τουρκία. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι οι ρήξεις στη σχέση της Τουρκίας με το Ισραήλ (2010) και την Αίγυπτο (2013) συμπίπτουν χρονικά με την εντατικοποίηση - ιδιαίτερα μετά το 2011 - «των τουρκικών επιθετικών και παράνομων διεκδικήσεων σε μία τεράστια ζώνη που ξεκινάει από την κυπροϊσραηλινή ΑΟΖ στα ανατολικά για να καταλήξει στην «ΑΟΖ» έξι ναυτικών μιλίων που

⁷⁹ Τσιριγώτης Δ., «Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία: διεθνείς σχέσεις και διπλωματία», εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2013, σελ. 795-827.

⁸⁰ Ντόκος Θ. Τσάκωνας Π (2019), «Στρατηγική Σταθερότητας και ειρηνικής πίεσης», Καθημερινή, 04/02/2019, www.kathimerini.gr/1008068/article/epikairothta/politikh/panagiwths-tsakwnas-8anos-p-ntokos-strathgikh-sta8erothtas-kai-eirhnikhs-pieshs

«αναγνωρίζει» η Τουρκία ότι έχουν τα νησιά της Κάσου, της Καρπάθου και της Ρόδου»⁸¹. Φαίνεται λοιπόν, ότι η υλοποίηση της Γαλάζιας Πατρίδας δεν είναι μία αυθαίρετη επιλογή που πραγματοποιεί η Άγκυρα, αλλά είναι μία επιλογή υλοποίησης του νέο-οθωμανικού μεγαλοϊδεατισμού που τρέφει η Τουρκία για την περιφέρειά της.

Ο Συρίγος προτείνει τρεις εθνικούς στόχους που πρέπει να διαπνέουν την ελληνική υψηλή στρατηγική⁸². Αρχικά, θεωρεί πως η Ελλάδα πρέπει να καταστεί οικονομικά ισχυρή μέσω της εκμεταλλεύσεως των ενεργειακών πόρων Ελλάδος-Κύπρου στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο. Δεύτερον, θεωρεί ότι η Ελλάδα πρέπει να ανατρέψει την τουρκική πολιτική, καθώς πιστεύει πως αυτή κινείται αντίθετα με τα ελληνικά συμφέροντα στην περιοχή. Τρίτον, προτείνει τη διαμόρφωση στόχων για τις περιοχές ελληνικού γεωπολιτικού ενδιαφέροντος «(ΕΕ, Βαλκάνια, Ανατολική Μεσόγειο, παρευξείνιες περιοχές)» χωρίς όμως, να έρθει σε «ενεργό αντιπαλότητα» με την Τουρκία. Ο καθηγητής μάλιστα θεωρεί απαραίτητη τη διατήρηση της αμυντικής αποτρεπτικής ικανότητας της Ελλάδος, καθώς υποστηρίζει ότι μόνο έτσι θα διατηρηθεί μία ασφαλής ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στα δύο κράτη. Επιπρόσθετα όμως, υποστηρίζει ότι η Ελλάδα θα πρέπει να αποφεύγει τις εντάσεις με την Τουρκία, όταν δεν προκύπτει υποχώρηση από τις ελληνικές θέσεις.

Φαίνεται λοιπόν, ότι η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία αντιμετωπίζουν κοινές προκλήσεις και διλήμματα. Η εξωτερική πολιτική των δύο κρατών χαρακτηρίζεται ως ανεξάρτητη η μία από την άλλη, αλλά στην πράξη σχεδόν πάντοτε συγκλίνουν κατόπιν συνεννοήσεως. Άλλωστε, αποτελούν τα δύο κράτη που εκπροσωπούν τον ελληνισμό στη διεθνή κοινωνία. Το μέτωπο Ελλάδος-Κύπρου συναντάται και εντός του πλαισίου της ΕΕ και των διεθνών θεσμών. Η Ελλάδα και η Κύπρος, κράτη-μέλη της ΕΕ από το 1981 και το 2004 αντίστοιχα, προσπαθούν να εκμεταλλευτούν την οικονομική και διπλωματική ισχύ της Ένωσης, ώστε να καταδικάζονται έκνομες τουρκικές ενέργειες στην Ανατολική Μεσόγειο με την ελπίδα πως κερδίζουν πολύτιμο διαπραγματευτικό κεφάλαιο στη διεκυστίνδα τους με την Τουρκία. Στον αντίποδα η Τουρκία κατηγορεί την ΕΕ ότι παρέχει άδικη στήριξη στην Ελλάδα και την Κύπρο στηρίζοντας τις μαξιμαλιστικές θέσεις των δύο κρατών-μελών.

Διαφαίνεται λοιπόν, πως η Τουρκία αποτελεί τη βασική απειλή για τα δύο κράτη. Η Τουρκία αποτελεί σημαντική περιφερειακή δύναμη της περιοχής και η κακή σχέση της με την Αίγυπτο και το Ισραήλ οφείλεται περισσότερο στην κακή σχέση που διατηρεί ο Erdogan με την κυβέρνηση Σίσι και την κυβέρνηση Νετανιάχου. Οι αποφάσεις του Erdogan να έρθει σε ρήξη με το Ισραήλ το 2010 και με την Αίγυπτο το 2013 φαίνεται ότι ήταν συνειδητές και σχετίζονται με τις γεωπολιτικές βλέψεις της Τουρκίας στην Εγγύς Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Μία ενδεχόμενη αλλαγή κυβέρνησης είναι πιθανόν να αλλάξει τις ισορροπίες με απρόβλεπτες συνέπειες για την ελληνική και την κυπριακή εξωτερική πολιτική. Η Ελλάδα και η Κύπρος πρέπει να

⁸¹ Τσακίρης Θ. «Ενεργειακή Ασφάλεια και Διεθνής Πολιτική». εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 2018, σελ. 751-760.

⁸² Συρίγος Α. Μ., «Ελληνοτουρκικές σχέσεις», εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2015, σελ. 772-779.

στοχεύουν στην αξιοποίηση των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων που απορρέουν από το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας ενισχύοντας νομικά και πολιτικά τις θέσεις τους.

4.3 Ο στρατηγικός ρόλος του Ισραήλ

Το Ισραήλ αποτελεί κράτος της Εγγύς Ανατολής. Είναι ένα ισχυρό κράτος περίπου 9.000.000 κατοίκων με μεγάλη διασπορά. Κατέχει σημαντική στρατιωτική ισχύ, ενώ εκτιμάται ότι κατέχει πυρηνικά όπλα. Επίσημα το Ισραήλ ακολουθεί μία ρητορεία δημιουργικής ασάφειας για το ζήτημα, καθώς ούτε παραδέχεται ούτε αρνείται την κατοχή των εν λόγω όπλων. Το ισραηλινό κράτος έχει παραδοσιακά αντιπαράθεση με τον αραβικό κόσμο λόγω του Παλαιστινιακού ζητήματος. Παρόλα αυτά, το τελευταίο διάστημα ομαλοποιούνται οι σχέσεις του κράτους με ορισμένα σημαντικά αραβικά κράτη, όπως η Αίγυπτος και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Οι σχέσεις Ισραήλ και Τουρκίας ήταν καλές κατά την περίοδο 2002-2010. Το 2010 όμως, υπήρξε ρήξη στις σχέσεις τους, όταν η Άγκυρα, παρά τις προειδοποιήσεις του Τελ Αβίβ, προσπάθησε να σπάσει το ναυτικό αποκλεισμό της Παλαιστίνης και να προσφέρει ανθρωπιστική βοήθεια. Τότε οι ισραηλινές αρχές κατέλαβαν το τουρκικό πλοίο *Mavi Marmara* φτάνοντας τις διμερείς σχέσεις των δύο κρατών στο ναδίρ. Η Τουρκία πλέον, προσπαθεί στο πλαίσιο του νεο-οθωμανισμού να εκμεταλλευτεί την προσέγγιση του Ισραήλ με τα αραβικά κράτη, ώστε να εμφανιστεί ως η προστάτιδα δύναμη των Παλαιστινίων. Συνεπώς, φαίνεται ότι η κίνηση της Άγκυρας δεν ήταν τακτική, αλλά στρατηγική επιλογή στο πλαίσιο των νέων επιταγών της νέας τουρκικής στρατηγικής. Άλλωστε, η Παλαιστίνη ήταν έδαφος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι τη λήξη του Α Παγκοσμίου Πολέμου.

Επιπρόσθετα, το γεγονός ότι η ρήξη στις διπλωματικές σχέσεις των δύο κρατών ήρθε κατά την περίοδο της «έκρηξης» της Αραβικής Άνοιξης έχει τη σημασία του. Το Ισραήλ εκείνη την περίοδο κοίταζε προσεκτικά τα γεγονότα των αραβικών εξεγέρσεων, αντιμετώπιζε κρίση με το Ιράν για το πυρηνικό του πρόγραμμα και συνεπώς αντιμετώπιζε ανασφάλεια σχετικά με τη γεωπολιτική του θέση ανάμεσα σε εχθρικά αραβικά κράτη. Εκείνη την περίοδο το κράτος έψαχνε μία νέα ισορροπία δυνάμεων που θα το βοηθούσε να εξισορροπήσει στη νέα γεωπολιτική κατάσταση. Αυτή η γεωπολιτική πραγματικότητα σε συνδυασμό με την προοπτική αποκόμισης νέων οικονομικών ωφελειών από τη συνεργασία με την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία προέκριναν αυτήν την τριμερή συνεργασία. Μάλιστα, οι νέες ισορροπίες δεν αναπτύχθηκαν πάνω σε πρόσκαιρα βραχυπρόθεσμα οφέλη, αλλά σε ευρύτερα γεωπολιτικά δεδομένα, όπως αποδεικνύει το γεγονός ότι δεν αποκαταστάθηκαν οι σχέσεις Ισραήλ-Τουρκίας μετά τη συγγνώμη που ζήτησε το Ισραήλ στην Τουρκία το 2013. Ο διπλωματικός ελιγμός του Ισραήλ δεν επέφερε σημαντική βελτίωση στις διμερείς σχέσεις των δύο κρατών.

Ακόμα, η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην υφαλοκρηπίδα του Ισραήλ άλλαξε τις επιδιώξεις του στην περιοχή. Πλέον, έχει

ενδυναμώνει τη θέση του, ενώ είναι σε θέση να καλύψει βασικές ενεργειακές του ανάγκες, αλλά και να εξάγει μέρος των ενεργειακών πόρων του προς την ΕΕ. Με αυτόν τον τρόπο θα ισχυροποιήσει τη σημασία του για την ΕΕ, ενώ η ενέργεια λειτουργεί υποστηρικτικά για την ανάπτυξη νέων διπλωματικών σχέσεων με τα κράτη της περιοχής, όπως η Ελλάδα, η Κύπρος και η Αίγυπτος. Οι στρατηγικές του επιλογές πλέον, κρίνονται και από την ανάγκη μεταφοράς (άρα και πώλησης) των ενεργειακών του πόρων. Ο αγωγός East Med αποτελεί στρατηγική επιλογή του Ισραήλ, καθώς η δημιουργία του αγωγού έχει λάβει γεωστρατηγικά χαρακτηριστικά για τα κράτη που θα συμμετέχουν. Κύριο γεωπολιτικό όφελος πρέπει να θεωρείται η ισχυροποίηση της θέσης τους έναντι της Τουρκίας και η αποτροπή ενδεχόμενης απόκτησης ηγεμονικής θέσης από εκείνη. Η ηγεμονική αυτή θέση κρίνεται εν πολλοίς και στο θαλάσσιο επίπεδο, αφού η επίτευξη των στόχων της Γαλάζιας Πατρίδας θα προσδώσει τόσο γεωοικονομική όσο και γεωπολιτική ισχύ στο τουρκικό κράτος.

Η ρήξη στις σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ έχει ως αποτέλεσμα το Τελ Αβίβ να αναπτύξει σχέσεις με την Ελλάδα και την Κύπρο. Η νέα σχέση ξεκίνησε από μία τριμερή συνεργασία για τα ενεργειακά ζητήματα της Ανατολικής Μεσογείου, ενώ σήμερα έχει αποκτήσει χαρακτηριστικά βαθύτερης εμβάθυνσης λαμβάνοντας μέρος τα τρία κράτη σε κοινές στρατιωτικές ασκήσεις στην περιοχή. Ο αγωγός East Med φαίνεται ότι λειτουργεί ενωτικά για τα κράτη, που όμως έχουν βαθύτερους λόγους συνεργασίας με συμμαχικές προοπτικές. Συνεπώς, οι σχέσεις των τριών μερών φαίνεται ότι είναι βαθύτεροι και σχετίζονται με την κοινή απειλή που αισθάνονται από το πολιτικό όραμα του νεο-οθωμανισμού και του παντουρκισμού στην κοινή τους περιφέρεια. Η απόκτηση ηγεμονικής θέσης από την Τουρκία στην περιφέρεια είναι μη αποδεκτή. Παρόλα αυτά, ο Τζιάρρας υπογραμμίζει ότι οι σχέσεις Ισραήλ-Τουρκίας έχουν διαφορετικό πολιτικό υπόβαθρο από τις σχέσεις της Τουρκίας με την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία, καθώς η Τουρκία δεν είχε παραδοσιακά εχθρικές σχέσεις με το εβραϊκό κράτος. Οι νέες επιταγές της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής ήταν αυτές που αύξησαν το αίσθημα απειλής του Ισραήλ, κι όχι οι ιστορικά συγκρουσιακές σχέσεις των δύο κρατών⁸³.

Στον αντίποδα, οι σχέσεις του Ισραήλ με την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία έχουν σταδιακή εμβάθυνση. Η αρχή έγινε το 2009 όταν το Ισραήλ και η Ελλάδα υπέγραψαν στρατιωτικές και άλλες συμφωνίες. Έπειτα, συστάθηκε μία κοινή επιτροπή στρατηγικής συνεργασίας σε ζητήματα τρομοκρατίας και μια συμφωνία συνεργασίας σε θέματα ασφάλειας το 2011. Ακόμα, επήλθε μία συμφωνία συνεργασία σε θέματα ασφάλειας με στρατιωτική χροιά το 2015. Παράλληλα, το 2012 η Κυπριακή Δημοκρατία και το Ισραήλ υπέγραψαν μια στρατιωτική και αμυντική συμφωνία, ενώ το 2015 δεσμεύτηκαν να δημιουργήσουν μία νέα Επιτροπή Συνεργασίας σχετικά με την άμυνα και την ασφάλεια. Σε αυτήν την περίπτωση η στρατιωτική συνεργασία ήλθε ως επακόλουθο της ενεργειακής συνεργασίας, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί από τις

⁸³ Τζιάρρας Ζ., «Η «χαλαρή» οιονειή συμμαχία Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδας» στο Στεργίου Α. και Ulusoy K. και Blondheim M. (επιμ.), «Σύγκρουση και Ευημερία: γεωπολιτική και ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο», εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα 2019, σελ. 142-145.

οριοθετήσεις των θαλασσιών ζωνών των δύο κρατών. Η κορύφωση των καλών σχέσεων των μερών ήλθε στις 2 Ιανουαρίου 2020 όταν τα τρία κράτη υπέγραψαν στην Αθήνα τη συμφωνία κατασκευής του East Med.

Ακόμα, η σχέση Ισραήλ-Αιγύπτου μπορεί να δράσει πολλαπλασιαστικά στην εξίσωση της ισορροπίας δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο. Η αυξανόμενη συνεργασία του Ισραήλ με το πολυπληθέστερο αραβικό κράτος διαφαίνεται και στον ενεργειακό τομέα. Η ίδρυση Ρυθμιστικής Αρχής στην Αίγυπτο και ο νόμος 196/2017 της αιγυπτιακής νομοθεσίας επιτρέπει τη συνεργασία Αιγύπτου-Ισραήλ και τη μεταφορά φυσικών πόρων από το Ισραήλ για την ενεργειακή ασφάλεια της Αιγύπτου⁸⁴. Ακόμα, η δυνατότητα συμμετοχής της Αιγύπτου στην κατασκευή και τη χρήση του East Med θα ενδυναμώνει το εγχείρημα. Το Ισραήλ κατέχει στρατηγικό ρόλο για τις εξελίξεις, καθώς κατέχει ισχυρή στρατιωτική ισχύ, διατηρεί άριστες σχέσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες, διαμορφώνει σταδιακά καλύτερες σχέσεις με σημαντικό μέρος του αραβικού κόσμου, ενώ δρα ανασταλτικά στις γεωπολιτικές επιδιώξεις της Τουρκίας με την οιονεί συμμαχική σχέση που έχει διαμορφώσει με την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία. Το Ισραήλ φαίνεται όμως, ότι δεν επιθυμεί την οριστική ρήξη στις σχέσεις του με την Τουρκία και πως η επιδείνωση στις σχέσεις τους αποτελεί περισσότερο μία στρατηγική επιλογή της Άγκυρας, κι όχι του Τελ Αβίβ. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ελλάδα και η Κύπρος πρέπει να οικοδομήσουν τη σχέση τους με το Ισραήλ σε μακροπρόθεσμα, και όχι σε βραχυπρόθεσμα συμφέροντα που εύκολα ανατρέπονται.

4.4 Ο κομβικός ρόλος της Αιγύπτου

Η Αίγυπτος αποτελεί το πολυπληθέστερο αραβικό κράτος με πληθυσμό που ξεπερνάει τους 100.000.000 κατοίκους. Η καθαίρεση του προέδρου Μουμπάρακ στις 11 Φεβρουαρίου 2011 έχει δημιουργήσει ποικίλα προβλήματα στη χώρα. Η άνοδος στην εξουσία της Μουσουλμανικής Αδελφότητας ήταν πρόσκαιρη. Ως εκ τούτου, οι καλές σχέσεις που διατηρούσε το καθεστώς Μόρσι με το καθεστώς Erdogan έλαβαν τέλος αμέσως, μετά την άνοδο του Σίσι στην εξουσία. Ακόμα, ο αιγυπτιακός στρατός εκτιμάται ότι είναι ένας από τους καλύτερους και μεγαλύτερους στην περιοχή. Συνεπώς, η σκληρή ισχύς της Αιγύπτου, όπως και του Ισραήλ, δεν υποτιμάται εύκολα από τα υπόλοιπα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου. Η χώρα σήμερα, εκτιμάται ότι βιώνει σοβαρή ενεργειακή κρίση λόγω της αύξησης του πληθυσμού, της αύξησης του εισοδήματος των νοικοκυριών και της αναπτυσσόμενης οικονομίας σε συνδυασμό με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου των δεικτών ανθρώπινης ανάπτυξης (human development indicators)⁸⁵.

⁸⁴ Μάζης Ι. και Σγουρός Α. Γ., «Γεωπολιτική Ανάλυση στο Ενεργειακό Σύμπλοκο της Ανατολικής Μεσογείου», ΕΚΠΑ, Ιανουάριος 2020, σελ. 20-23.

⁸⁵ Καρμπούζ Σ., «Η Αίγυπτος μπορεί να ανατρέψει τη ζοφερή ενεργειακή της εικόνα», στο Στεργίου Α. και Ulusoy K. και Blondheim M. (επιμ.), «Σύγκρουση και Ευημερία: γεωπολιτική και ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο», εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα 2019, σελ. 142-145.

Η ανακάλυψη του γιγαντιαίου κοιτάσματος Zohr έχει αυξήσει τις προσδοκίες ότι το κράτος θα καλύψει τις βασικές του ενεργειακές του ανάγκες από την εγχώρια παραγωγή. Επιπρόσθετα, το αιγυπτιακό κράτος επιθυμεί να συνεχίσει τις έρευνες σε νέες θαλάσσιες περιοχές. Η έρευνα σε νέα πεδία όμως, περνάει μέσα από το «παιχνίδι» των οριοθετήσεων στην Ανατολική Μεσόγειο. Το αιγυπτιακό καθεστώς διατηρεί κάκιστες σχέσεις με το καθεστώς Σάρατζ στη Λιβύη. Ως εκ τούτου, το μνημόνιο για τις θαλάσσιες οριοθετήσεις ανάμεσα στη Λιβύη και την Τουρκία αύξησε την επαγρύπνηση της Αιγύπτου για τις ενεργειακές εξελίξεις. Το αραβικό κράτος απάντησε με συμφωνία μερικής οριοθέτησης με την Ελλάδα. Μάλιστα, κατόρθωσε να επιτύχει μερική επήρεια της Κρήτης, κι όχι πλήρη. Παρόλα αυτά, η οριοθέτηση σταμάτησε στον 28^ο Μεσημβρινό. Φαίνεται έτσι, πως η Αίγυπτος δεν επιθυμεί να διαρρήξει πλήρως τις σχέσεις της με την Τουρκία, αλλά αφήνει ανοιχτό έναν διάυλο επικοινωνίας. Με αυτόν τον τρόπο κατέχει κομβικό ρόλο στις εξελίξεις, καθώς παραμένει σημαντική τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Τουρκία. Η Αίγυπτος εκτιμάται ότι θα συνεχίσει αυτή τη στάση μέχρι να υποχρεωθεί ή να θελήσει να διαλέξει πλευρά. Η οριοθέτηση ή της Ελλάδας ή της Τουρκίας με την Αίγυπτο για τη θαλάσσια περιοχή ανατολικά του 28^{ου} Μεσημβρινού μέχρι την ΑΟΖ της Κύπρου θα ενδυνάμωνε τη θέση του εκάστοτε κράτους. Ως εκ τούτου, η επιλογή του Καΐρου έχει μεγάλη αξία για τις δύο πλευρές.

Η Αίγυπτος γνωρίζει ότι είναι σε θέση να επηρεάσει τις εξελίξεις και εκμεταλλεύεται αυτή τη γεωπολιτική συγκυρία. Άλλωστε από γεωπολιτικής σκοπιάς, η ενεργειακή συνεργασία Αιγύπτου-Ισραήλ είναι «σταθμός-ορόσημο» για την ανάπτυξη της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο⁸⁶. Η Αίγυπτος όμως, δεν έχει υπογράψει τη συμφωνία κατασκευής του East Med. Τα κοιτάσματα της Αιγύπτου κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικά, ώστε να καλύψουν τη συνολική πληρότητα του αγωγού. Το εναλλακτικό σχέδιο να περάσει ο East Med από τη λεκάνη της Ηροδότου και να ενώνεται με τα αιγυπτιακά κοιτάσματα αποτελεί έναν ακόμα λόγο που αυξάνεται η γεωοικονομική θέση της χώρας. Εκτιμάται ότι αυτή η διαδρομή θα μείωνε το συνολικό κόστος της επένδυσης, καθώς θα αντιμετώπιζε λιγότερα τεχνικά εμπόδια. Σε κάθε περίπτωση η Αίγυπτος θα αποφασίσει εάν θα κρατήσει τα ενεργειακά της προϊόντα για την εγχώρια κατανάλωση ή εάν θα τα εξάγει προς την ΕΕ. Στη δεύτερη περίπτωση δύναται να επιλέξει μεταξύ διαφορετικών επιλογών μεταφοράς των ενεργειακών πόρων προς τα ευρωπαϊκά κράτη ανάλογα με τη στάθμιση των συμφερόντων της. Διαφαίνεται έτσι, πως ο κομβικός ρόλος της Αιγύπτου για την εξέλιξη των ενεργειακών ζητημάτων στην Ανατολική Μεσόγειο συμπορεύεται με την αύξηση της γεωοικονομικής και γεωπολιτικής σημασίας της χώρας.

⁸⁶ Μάζης Ι. και Σγουρός Α. Γ., «Γεωπολιτική Ανάλυση στο Ενεργειακό Σύμπλοκο της Ανατολικής Μεσογείου», ΕΚΠΑ, Ιανουάριος 2020, σελ. 24- 26.

5. Το τουρκολιβυκό μνημόνιο: καταλύτης εξελίξεων

5.1 Ο αιφνιδιασμός της τουρκολιβυκής πλευράς το 2019

Το 2019 η Τουρκία και η Λιβύη συνυπέγραψαν Μνημόνιο καθορισμού θαλασσιών ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο. Η συμφωνία έφερε προ εκπλήξεως την Ελλάδα και την Αίγυπτο, καθώς η Τουρκία και η Λιβύη δεν έχουν παρακείμενες ή/και αντικείμενες ακτές για να συνάψουν μία συμφωνία για τον καθορισμό θαλασσιών ζωνών, όπως προβλέπει το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας. Ως εκ τούτου, τα δύο κράτη δεν είχαν επικαλυπτόμενα ύδατα. Αντίθετα, η Συμφωνία «εξαφανίζει» τα ελληνικά νησιά θεωρώντας ότι τα νησιά της Ανατολικής Μεσογείου δεν δικαιούνται κυριαρχικών δικαιωμάτων. Η Τουρκία εκμεταλλεύτηκε το γεγονός ότι το καθεστώς Σάρατζ βρισκόταν σε οριακή κατάσταση λόγω των στρατιωτικών επιτυχιών της πλευράς Χαφτάρ. Τότε, προσέφερε διπλωματική και στρατιωτική στήριξη στο Σάρατζ. Ο Erdogan πήρε ως αντάλλαγμα την υπογραφή της συμφωνίας με τους δικούς του όρους που δίνει σάρκα και οστά στο γεωπολιτικό όραμα της Γαλάζιας Πατρίδας πέρα από άλλα οφέλη. Το Μνημόνιο Κατανόησης για τον καθορισμό των θαλασσιών ζωνών δικαιοδοσίας ανάμεσα στην Τουρκία και τη Λιβύη (αναφέρονται ως «αδελφικές χώρες» στον πρόλογο του Μνημονίου)⁸⁷ αποτελείται από έξι κύρια άρθρα:

Το πρώτο άρθρο παρέχει τις συντεταγμένες που τα δύο κράτη αποφάσισαν ότι θα είναι το εξωτερικό όριο της υφαλοκρηπίδας τους και της ΑΟΖ τους. Συγκεκριμένα, αναφέρονται τα όρια (34Q 16' 13.720"N - 026° 19' 11 .640"E) ως «Σημείο Α» και το όριο (34 ~ 09' ·07.9"N - 026° 39' 06 3"E) ως «Σημείο Β». Στην πράξη πρόκειται για μία συμφωνία που συνάφθηκε με βάση τη μέθοδο οριοθέτησης της μέσης γραμμής ανάμεσα στις ηπειρωτικές ακτές των δύο κρατών, που δεν λαμβάνει υπόψιν ότι παρεμβάλλονται ελληνικά νησιά που καθιστούν έκνομη τη συγκεκριμένη οριοθέτηση.

Το δεύτερο άρθρο αναφέρει ότι τα παραρτήματα που δηλώνονται στη δεύτερη και τρίτη παράγραφο του πρώτου άρθρου αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του Μνημονίου.

Το τρίτο άρθρο κάνει αναφορά στην ανάγκη να εγγραφεί η Συμφωνία στη Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών σύμφωνα με το άρθρο 102 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

⁸⁷ "Memorandum of Understanding between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean", Ηνωμένα Έθνη
https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf

Το τέταρτο άρθρο αναφέρεται στις βασικές αρχές που διέπουν τη διευθέτηση των διαφορών που ενδέχεται να προκύψουν από την εφαρμογή της συμφωνίας. Αρχικά, γίνεται αποδεκτό ότι οποιαδήποτε διαφορά προκύψει θα πρέπει να επιλύεται με διπλωματικές μεθόδους σύμφωνα με το άρθρο 33 των Ηνωμένων Εθνών. Επιπρόσθετα, γίνεται λόγος ότι οι φυσικοί πόροι που εκτείνονται από την ΑΟΖ του ενός κράτους στην ΑΟΖ του άλλου κράτους θα μπορούσαν να μοιραστούν κατόπιν συμφωνίας των δύο κρατών για την εκμετάλλευσή τους. Τέλος, ιδιαίτερα σημαντική είναι η παράγραφος 3, η οποία αναφέρει ότι σε περίπτωση που το ένα κράτος συμμετέχει σε διαπραγματεύσεις για τον καθορισμό ΑΟΖ με ένα τρίτο κράτος, το πρώτο κράτος θα πρέπει να γνωστοποιήσει τις διαπραγματεύσεις και να συμβουλευτεί το άλλο συμβαλλόμενο μέρος της παρούσας σύμβασης σχετικά με το πλαίσιο της οριοθέτησης προτού υπογράψει τη νέα συμφωνία. Η παράγραφος αυτή έχει ένα ιδιαίτερο αποτέλεσμα δεδομένου των πολλών οριοθετήσεων που χρειάζεται να πραγματοποιήσουν τα δύο κράτη για να καλύψουν το σύνολο των επικαλυπτόμενων υδάτων τους. Επί παραδείγματι, η Λιβύη δεν θα μπορούσε να διαπραγματευτεί νέο όριο με την Αίγυπτο ή την Ελλάδα χωρίς την ειδοποίηση της Τουρκίας. Το ίδιο και η Τουρκία. Συνεπώς, αυτή η διμερής σύμβαση ενώνει τα δύο μέρη με έναν στενό δεσμό συνεργασίας για τη διευθέτηση των διαφορών στην Ανατολική Μεσόγειο. Άλλωστε, στον πρόλογο της συμφωνίας γίνεται νύξη για δύο «αδελφικές χώρες». Ως εκ τούτου, οι δύο χώρες επιχειρούν να διαμορφώσουν ένα γεωπολιτικό δίδυμο που θα εξυπηρετεί τα κοινά τους συμφέροντά.

Το πέμπτο άρθρο αναφέρει τον τρόπο αναθεώρησης του Μνημονίου Κατανόησης. Αξίζει να σημειωθεί ότι αναγράφεται ρητά ότι το άρθρο 1 και 2 δεν μπορούν να αναθεωρηθούν. Αντίθετα, τα άλλα άρθρα δύνανται να αναθεωρηθούν μέσω των διπλωματικών διαύλων κατόπιν συμφωνίας των δύο μερών. Συνεπώς, τα άρθρα που δηλώνουν τα όρια της οριοθέτησης δεν αναθεωρούνται. Φαίνεται έτσι, ότι η συμφωνία αυτή είναι πλήρης και οριστική και πως μπορούν να τροποποιηθούν μόνο επιμέρους ζητήματα, κι όχι να αλλάξει η ουσία της οριοθέτησης.

Το έκτο άρθρο αναφέρει την ημερομηνία υπογραφής της συμφωνίας και την ημερομηνία έναρξής της. Το Μνημόνιο υπογράφηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 27 Νοεμβρίου 2019 από τον Τούρκο Υπουργό των Εξωτερικών Mevlut Cavusoglu και τον Λίβυο Υπουργό των Εξωτερικών Mohamed Taher Siyala. Έπειτα, ορίστηκε ότι θα αρχίσει να ισχύει από την ημέρα που τα δύο μέρη θα ενημερώσουν μέσω της διπλωματίας ότι τελείωσαν οι εσωτερικές νόμιμες διαδικασίες που θέτουν εν ισχύ το Μνημόνιο. Οι εσωτερικές διαδικασίες επικύρωσης των δύο κρατών ολοκληρώθηκαν το Δεκέμβριο του 2019 σύμφωνα με την ενημέρωση των δύο κρατών αρχίζοντας έτσι, η περίοδος εφαρμογής της από τα δύο κράτη. Το Μνημόνιο πρωτοκολλήθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη έπειτα από δέκα μήνες (Οκτώβριος 2020).

Το Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης είναι κομβικής σημασίας για την υλοποίηση της Γαλάζιας Πατρίδας στην Ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία για πρώτη φορά κατόρθωσε να έρθει σε συμφωνία με ένα γειτονικό της κράτος που κάνει αποδεκτές τις απόψεις της για τον καθορισμό των θαλασσιών ζωνών στην περιοχή (εξαιρείται η

συμφωνία με την «ΤΔΒΚ» για ευνόητους λόγους). Επιπλέον, κατόρθωσε να αμφισβητήσει έμπρακτα τα κυριαρχικά δικαιώματα των ελληνικών νησιών, συμπεριλαμβανομένης ακόμα και της Κρήτης, ενώ παράλληλα ενεπλάκη στην περιοχή της Βόρειας Αφρικής. Η Συμφωνία λοιπόν, όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό προκάλεσε ραγδαίες εξελίξεις στο γεωπολιτικό χώρο της Ανατολικής Μεσογείου.

Εικόνα 6. Η οριοθέτηση Τουρκίας-Λιβύης (2019)

Πηγή: Lifo.gr, «Συμφωνία Τουρκίας-Λιβύης-Ο επίμαχος Χάρτης- Στον ΟΗΕ οι συντεταγμένες», 12.12.2019, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020
<https://www.lifo.gr/now/world/262647/symfonia-toyrkias-livyis-o-epimaxos-xartis-ston-oie-oi-syntetagmenes>

5.2 Η καταγγελία του Μνημονίου από Ελλάδα και Αίγυπτο

Το Μνημόνιο Τουρκίας Λιβύης είναι μια συμφωνία, η οποία δεν σέβεται το εθνικό και συμβατικό Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας σχετικά με το κυριαρχικό δικαίωμα των νησιών να δικαιούνται θαλασσιών ζωνών υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ. Η Συμφωνία αποτέλεσε προϊόν συγκυριακών πολιτικών σκοπιμοτήτων. Στην πράξη η κυβέρνηση Σάρατζ και η κυβέρνηση Erdogan προχώρησαν σε μία συμφωνία που παραβιάζει το Διεθνές Δίκαιο ισχυροποιώντας τους δεσμούς ανάμεσα τους και δημιουργώντας ένα κοινό μέτωπο στην Ανατολική Μεσόγειο. Η ανάμειξη της Τουρκίας στη Λιβύη αποτελεί συνέχεια του οράματος Davutoglu για παρουσία της χώρας στη Βόρεια Αφρική και της προσπάθειας εργαλειοποίησης εκ μέρους της Τουρκίας της Αραβικής Άνοιξης. Ακόμα, το Μνημόνιο υπήρξε η τουρκική απάντηση στις τριμερείς συνεργασίες Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ και Ελλάδος-Κύπρου-Αιγύπτου και στο όραμα του East Med που άφηνε εκτός από τις ενεργειακές εξελίξεις στην Τουρκία.

Η Ελλάδα και η Αίγυπτος αντέδρασαν θεσμικά με επιστολές που απέστειλαν στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών δηλώνοντας ότι απορρίπτουν και δεν αναγνωρίζουν το Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης. Ο πρέσβης της Μόνιμης Αντιπροσωπείας της Αιγύπτου, Mohamed Edrees, απέστειλε επιστολή στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών στις 23 Δεκεμβρίου 2019 με την οποία διαμαρτυρόταν για την υπογραφή του Μνημονίου Κατανόησης Τουρκίας-Λιβύης⁸⁸. Η Αίγυπτος δήλωσε ότι απορρίπτει και δεν αναγνωρίζει τη συμφωνία. Αρχικά, ισχυρίστηκε πως δεν επικυρώθηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων της Λιβύης, καθώς αυτή ελέγχεται από το Χαφτάρ. Επιπρόσθετα, υποστήριξε ότι το Μνημόνιο Κατανόησης για τη στρατιωτική συνεργασία επιτρέπει ποικίλες μορφές στρατιωτικής συνεργασίας και μεταφοράς όπλων και πυρομαχικών στην πλευρά Σάρατζ. Αυτό το γεγονός παραβιάζει τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για τη Λιβύη, και συγκεκριμένα, την παράγραφο 9 του ψηφίσματος 1970 (2011). Επιπλέον, δηλώνει ότι απορρίπτει και δεν αναγνωρίζει κανένα μέτρο, καμιά συμπεριφορά και κανένα νόμιμο αποτέλεσμα που πιθανόν θα εγερθεί από το Μνημόνιο Κατανόησης. Τέλος, η αιγυπτιακή κυβέρνηση κάλεσε τη Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών να απορρίψει οποιοδήποτε αίτημα δημοσίευσης της Συμφωνίας σύμφωνα με το άρθρο 102 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, συμπεριλαμβανομένου οποιουδήποτε αιτήματος υπάρξει από τον ορισμό των συντεταγμένων του Μνημονίου Κατανόησης σχετικά με τον καθορισμό των θαλασσίων δικαιωμάτων στη Μεσόγειο που αιτηθεί να δημοσιευθεί με οποιοδήποτε τρόπο στη Διεύθυνση Ωκεάνιων Υποθέσεων και του Δικαίου της Θάλασσας.

Η πρέσβης της Μόνιμης Αντιπροσωπείας της Ελλάδας στα Ηνωμένα Έθνη, Μαρία Θεοφίλη, απέστειλε επιστολή στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών στις 9 Δεκεμβρίου 2019, την οποία ζήτησε να κυκλοφορήσει ως έγγραφο (μαζί με τα παραρτήματα) στην ημερήσια διάταξη της Γενικής Συνέλευσης στις 14 Φεβρουαρίου 2020⁸⁹. Η Ελλάδα ισχυρίστηκε ότι το Μνημόνιο Κατανόησης Τουρκίας-Λιβύης παραβιάζει κατάφωρα τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας για τις θαλάσσιες οριοθετήσεις. Κι αυτό διότι, πρωτίστως, οι τουρκικές και οι λιβυκές θαλάσσιες ζώνες ή κοινά σύνορα δεν επικαλύπτονται και κατά συνέπεια δεν υπάρχει νομική βάση για να συναφθεί μία συμφωνία οριοθέτησης. Ομοίως, η συμφωνία αγνοεί την παρουσία των ελληνικών νησιών σε αυτήν τη θαλάσσια περιοχή, συμπεριλαμβανομένου του νησιού της Κρήτης, και παραβιάζει το δικαίωμά τους να δημιουργούν θαλάσσιες ζώνες, όπως οποιαδήποτε χερσαία επικράτεια, όπως ορίζει σαφώς το άρθρο 121 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας. Επιπρόσθετα, κρούει τον κώδωνα του κινδύνου για την περιφερειακή σταθερότητα και την ειρήνη στην περιοχή. Κι αυτό διότι τα όρια των συντεταγμένων

⁸⁸ Edrees M., "Note verbal dated 23 December 2019 from the Permanent Mission of Egypt of the United Nations addressed to the Secretary-General", A/74/628, United Nations.

<https://undocs.org/en/a/74/628>

⁸⁹ Theofili M., "Letter dated 14 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary General", A/74/706, United Nations.

<https://undocs.org/en/A/74/706>

της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ, όπως ορίζονται από το Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης, είναι φανταστικά, παράνομα, αυθαίρετα και προκλητικά. Η ελληνική πλευρά δεν διστάζει επίσης, να επιστεί την προσοχή στο οξύμωρο ότι ενώ υποστηρίζεται ότι τα νησιά της Ανατολικής Μεσογείου δεν δικαιούνται θαλασσιών ζωνών, χρησιμοποιούνται τουρκικά νησιά και βράχοι ως γραμμές βάσεις για τη συμφωνία. Συνάγεται, δηλαδή, η αντιφατικότητα και η υποκρισία της Τουρκίας για τη θέση της επί του καθορισμού των θαλασσιών ζωνών. Επιπρόσθετα, γίνεται αναφορά για το γεγονός ότι δεν εγκρίθηκε η συμφωνία από το λιβυκό κοινοβούλιο των αντιπροσώπων και ότι παραβιάζεται το ψήφισμα 2259 (2015) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Συνεπώς, η Συμφωνία πρέπει να μην κατοχυρωθεί σύμφωνα με το άρθρο 102 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, αλλά αντί αυτού να οδηγηθεί στο Συμβούλιο Ασφαλείας, καθώς παραβιάζει ψήφισμά του. Επιπλέον, τονίζεται η έντονη αντίθεση της ελληνικής κυβέρνησης για τον παράνομο καθορισμό των θαλασσιών ζωνών, όπως προκύπτει από τη συμφωνία και η οποία επικαλύπτει παράνομα τις νόμιμες ελληνικές ζώνες και τα αποκλειστικά ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα. Συνεπώς, η Ελλάδα απορρίπτει στο σύνολό του το Μνημόνιο ως μηδενικό και άκυρο και χωρίς καμία επίπτωση για την άσκηση των δικών της νόμιμων κυριαρχικών δικαιωμάτων. Τέλος, τονίζεται η πάγια θέση της Ελλάδας για τη διευθέτηση των θαλάσσιων οριοθετήσεων με βάση τα μέσα ειρηνικής επίλυσης των διαφορών με καλή πίστη και σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας. Σε αυτό το πλαίσιο, γίνεται λόγος πως το ελληνικό κράτος διαπραγματεύεται με άλλα γειτονικά του κράτη για τον καθορισμό των θαλασσιών ζωνών και των θαλασσιών συνόρων.

5.3 Η Συμφωνία Οριοθέτησης Θαλασσιών Ζωνών Ελλάδος-Αιγύπτου

Η Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου για την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης υπογράφηκε στις 6 Αυγούστου 2020 στο Κάιρο από τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών Νίκο Δένδια και τον Αιγύπτιο Υπουργό των Εξωτερικών Sameh Shoukry⁹⁰. Η Ελλάδα και η Αίγυπτος εκτός από τη δήλωση ότι επιθυμούν να δράσουν με καλή πίστη υπέρ της σταθερότητας στην περιοχή και την επιθυμία να ενισχύσουν τους δεσμούς καλής γειτονίας και συνεργασίας μεταξύ τους, δηλώνουν ότι έχουν επίγνωση της αναγκαιότητας του καθενός από τα δύο μέρη να οριοθετήσει ΑΟΖ. Η αναγκαιότητα δεν είναι άσχετη με το Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης που δημιούργησε πρόσθετη πίεση στα δύο μέρη. Επιπλέον, σε αντίθεση με το τουρκολιβυκό μνημόνιο γίνεται νύξη για τα την αναγνώριση από τα δύο μέρη της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, καθώς και τα δύο κράτη είναι συμβαλλόμενα μέρη σε εκείνη. Αντίθετα, δεν γίνεται λόγος για «αδελφικές χώρες», όπως στην περίπτωση του Μνημονίου Τουρκίας-Λιβύης. Η Συμφωνία αποτελείται από 5 άρθρα. Αξίζει να

⁹⁰ «Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου για την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ των δύο κρατών», Ηνωμένα Έθνη. <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GRCEGY.pdf>

σημειωθεί ότι η Σύμβαση αναρτήθηκε έξι μήνες μετά, ενώ το μνημόνιο Λιβύης-Τουρκίας αναρτήθηκε μετά από δέκα μήνες, από το Νομικό Γραφείο της Διεύθυνσης των Ωκεάνιων Υποθέσεων και το Δίκαιο της Θάλασσας των Ηνωμένων Εθνών σύμφωνα με το άρθρο 102 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Το πρώτο άρθρο αναφέρει ότι η παρούσα Συμφωνία αποτελεί μερική οριοθέτηση μεταξύ των δυο μερών και ότι η ολοκλήρωση της Συμφωνίας θα λάβει χώρα μέσω διαβουλεύσεων των δύο μερών πέραν του σημεία Α (γεωγραφικό πλάτος: 33-53-05.00 και γεωγραφικό μήκος: 027-59-02.00 Ε) και του σημείου Ε (γεωγραφικό πλάτος: 33-24-56.14 Ν και γεωγραφικό μήκος: 026-00-00 Ε), σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Έπειτα γίνεται αναφορά ότι τα σημεία Α έως Ε είναι δεσμευτικά και οριστικά, ενώ το παράρτημα που τα απεικονίζει είναι αναπόσπαστο μέρος της Συμφωνίας. Ακόμα, ιδιαίτερη σημαντική είναι η παράγραφος Δ η οποία ορίζει ρητά ότι το σημείο Α δύναται να αναθεωρηθεί προς τα Δυτικά (και μόνο) και το σημείο Ε προς Ανατολικά (και μόνο) μετά από μία ενδεχόμενη συμφωνία με άλλα ενδιαφερόμενα γειτονικά κράτη. Συνεπώς, φαίνεται πάλι η δεσμευτικότητα της Συμφωνίας από το σημείο Α έως το σημείο Ε, αλλά αφήνεται περιθώριο για τη συμμετοχή των άλλων γειτονικών κρατών δυτικά και ανατολικά αυτών. Στην πράξη φαίνεται ότι τα κράτη μερίμνησαν για ενδιαφέρον της Λιβύης, της Τουρκίας και της Κυπριακής Δημοκρατίας για τη σύναψη νέας Συμφωνίας Ανατολικά ή/και Δυτικά της γραμμής οριοθέτησης της παρούσας Συμφωνίας. Ακόμα, προβλέπεται η ενημέρωση και η διαβούλευση του ενός μέρους με το δεύτερο, εάν αυτό διεξάγει διαπραγματεύσεις με ένα τρίτο κράτος. Ως εκ τούτου, φαίνεται ότι τα δύο κράτη προσδοκούν να διαμορφώσουν ένα κοινό μέτωπο για τις εξελίξεις των διευθετήσεων των θαλασσιών ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο.

Το άρθρο 2 αναφέρει ότι σε περίπτωση ύπαρξης φυσικών πόρων, συμπεριλαμβανομένης της λεκάνης των υδρογονανθράκων, οι οποίοι εκτείνονται από την ΑΟΖ του ενός μέρους στην ΑΟΖ του άλλου μέρους, τα δύο κράτη θα συνεργασθούν προκειμένου να επιτύχουν συμφωνία ως προς τους τρόπους εκμετάλλευσής τους.

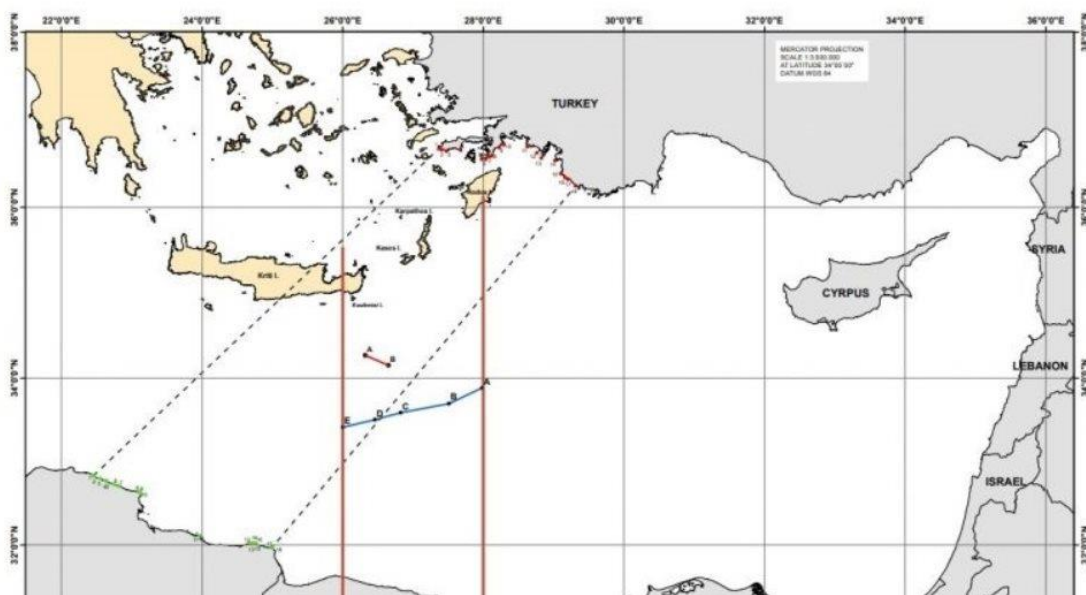
Το άρθρο 3 προβλέπει ότι κάθε διαφορά που θα προκύπτει από την ερμηνεία ή εφαρμογή της παρούσας Συμφωνίας θα επιλύεται μέσω της διπλωματικής οδού σε πνεύμα κατανόησης και συνεργασίας. Συνεπώς, αφήνεται ένα ευρύ πεδίο επιλογών που περιορίζεται (θεωρητικά) όμως, από το πνεύμα που θα πρέπει να τις διαπνέει.

Το άρθρο 4 εξασφαλίζει τη συνέχεια της εφαρμογής των συμφωνηθέντων, καθώς δηλώνεται ρητά ότι η παρούσα Συμφωνία δεν υπόκειται σε καταγγελία, απόσυρση ή αναστολή για κανένα λόγο. Παρόλα αυτά, προβλέπεται δυνατότητα τροποποίησής της μόνο με συμφωνία των δύο μερών.

Το άρθρο 5 προβλέπει ότι η παρούσα Συμφωνία υπόκειται σε επικύρωση σύμφωνα με τις συνταγματικές διαδικασίες καθενός από τα δύο Μέρη και ότι η Συμφωνία τίθεται σε ισχύ από την ημερομηνία ανταλλαγής των οργάνων επικυρώσεως από τα δύο μέρη.

Το Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης φαίνεται ότι λειτούργησε ως καταλύτης για να μπορέσουν η Ελλάδα και η Αίγυπτος να παραμερίσουν τις διαφορές τους και να προχωρήσουν σε συμφωνία. Η μερική οριοθέτηση υποδηλώνει ότι δεν υπήρξε πλήρης ταύτιση απόψεων για την οριοθέτηση στο σύνολο της θαλάσσιας περιοχής. Η Ελλάδα αποδέχθηκε μερική, κι όχι πλήρη, επήρεια της Κρήτης, ενώ η Αίγυπτος ήρθε ένα βήμα πιο κοντά προς τη γραμμή της Ελλάδος. Παρόλα αυτά, η περιοχή ανατολικά του 28^{ου} Μεσημβρινού παραμένει ανοιχτή προς μία νέα συμφωνία, που δεν αποκλείεται να είναι πολυμερής. Συνεπώς, φαίνεται πως η Συμφωνία Ελλάδος-Αιγύπτου ήταν εν πολλοίς αποτέλεσμα της ανάγκης των δύο κρατών να αμφισβητήσουν τη Γαλάζια Πατρίδα.

Εικόνα 7. Η οριοθέτηση ΑΟΖ Ελλάδας και Αιγύπτου (2020)

Πηγή: Protothema.gr, «Συμφωνία Ελλάδας-Αιγύπτου για ΑΟΖ: δείτε το επίσημο κείμενο», 07.08.2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020
<https://www.protothema.gr/politics/article/1033293/sumfonia-elladas-aiguptou-gia-aoz-deite-to-episimo-keimeno/>

5.4 Η de jure και de facto αμφισβήτηση της «Γαλάζιας Πατρίδας» από τα δύο κράτη

Το 2019 αποτελεί έτος που σηματοδότησε ραγδαίες εξελίξεις για την εφαρμογή του στρατηγικού σχεδίου της «Γαλάζιας Πατρίδας» στην Ανατολική Μεσόγειο. Εκείνο το έτος πραγματοποιήθηκε ένας στρατηγικός στόχος που είχε λάβει η Τουρκία από την εποχή τουλάχιστον, της Αραβικής Άνοιξης. Ο στόχος αυτός δεν ήταν άλλος από τη σύναψη συμφωνίας οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών με ένα κράτος της Ανατολικής Μεσογείου (εκτός της «ΤΔΒΚ»). Ασφαλώς, το σχέδιο προέβλεπε ότι θα έπρεπε να γίνονται αποδεκτοί οι τουρκικοί όροι για τη δίκαιη οριοθέτηση των ζωνών αυτών. Με άλλα λόγια, η οριοθέτηση της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας των δύο κρατών με τη μέση γραμμή χωρίς να λαμβάνονται υπόψιν τα κυριαρχικά δικαιώματα της ΑΟΖ και της υφαλοκρηπίδας των (ελληνικών) νησιών. Με αυτή τη συμφωνία η Τουρκία στόχευε να

ισχυροποιήσει τα νομικά της επιχειρήματα, ενώ σε περίπτωση ενός θερμού επεισοδίου θα υποστήριζε ότι «προστατεύει» τα κυριαρχικά της δικαιώματα.

Το συγκεκριμένο έτος η Τουρκία βρήκε τη γεωπολιτική συγκυρία που ανέμενε, ώστε να συνάψει Μνημόνιο για τον καθορισμό θαλασσίων ζωνών με τη Λιβύη σύμφωνα με τους όρους της. Η Τουρκία εκμεταλλεύτηκε ότι η νόμιμα αναγνωρισμένη κυβέρνηση Σάρατζ (αναγνωρισμένη από τα Ηνωμένα Έθνη) ήταν προ του χείλους της κατάρρευσης ύστερα από την εμφύλια διαμάχη που είχε με τις δυνάμεις του στρατάρχη Χαφτάρ. Η εμφανής αδυναμία της κυβέρνησης της Λιβύης την καθιστούσε υποχείριο της κυβέρνησης του ΑΚΡ, καθώς με τη στρατιωτική, οικονομική και διπλωματική αρωγή εκείνης ευελπιστούσε ότι θα ανατρέψει τα δυσοίωνα για αυτήν δεδομένα. Η Τουρκία πράγματι, αξιοποίησε την κατάσταση προσφέροντας την υποστήριξη. Σε αντιστάθμισμα, μαζί με άλλα οφέλη (ενεργειακή εκμετάλλευση ενός μέρους των ενεργειακών πηγών της χώρας, έλεγχος περιοχών στο Μαγκρέμπ, όφελος από την ανοικοδόμηση των πόλεων κ.τ.λ.), η Τουρκία κατόρθωσε να επιβάλλει για πρώτη φορά πλήρως τη νομική της αντίληψη για την οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο και να φέρει την ελληνική πλευρά προ δυσάρεστης εκπλήξεως, καθώς η γεωπολιτική πραγματικότητα υπερίσχυσε της νομικής επιστήμης.

Η Τουρκία και η Λιβύη δεν έχουν αντικείμενες ή/και παρακείμενες ακτές, όπως προβλέπει το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας ότι πρέπει να έχουν δύο κράτη που έρχονται σε συμφωνία για την οριοθέτηση μίας θαλάσσιας περιοχής. Συνεπώς, δεν υπάρχει στην πραγματικότητα επικάλυψη ζωνών της Τουρκίας με τη Λιβύη, καθώς στη γεωγραφική πραγματικότητα παρεμβάλλονται τα ελληνικά νησιά που αποκλείουν αυτή τη διαφορά. Φαίνεται έτσι, ότι η Ελλάδα και η Αίγυπτος δεν αποδέχθηκαν τη συμφωνία για τους δικούς τους λόγους. Η Ελλάδα δεν την αποδέχεται, καθώς παραβιάζει φανερά τα κυριαρχικά δικαιώματα των ελληνικών νησιών. Η Αίγυπτος δεν την αποδέχεται για γεωπολιτικούς λόγους, εκτός του γεγονότος πως παραβιάζει φανερά το Διεθνές Δίκαιο. Άλλωστε, είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας (1982). Επιπλέον όμως, το αιγυπτιακό κράτος δεν ήθελε να δει την τουρκική παρουσία στα δυτικά σύνορά της. Ιδιαίτερα από τη στιγμή που υποστηρίζει τη Μουσουλμανική Αδελφότητα που αποτελεί αντίπαλη δύναμη του καθεστώτος Σίσι. Ως εκ τούτου, τα δύο κράτη έχουν τους δικούς τους λόγους και τα δικά τους συμφέροντα, ώστε να θέλουν να διεμβολίσουν το τουρκολιβυκό σύμφωνο.

Έπειτα από μακροχρόνιες διπλωματικές επαφές η Ελλάδα και η Αίγυπτος κατόρθωσαν να έρθουν σε συμφωνία για τη μερική οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών τους στις αρχές του 2020. Φαίνεται έτσι, ότι το τουρκολιβυκό μνημόνιο λειτούργησε ως καταλύτης για να ξεπεράσουν τα δύο μέρη τις διαφορές τους. Η ανάγκη να ακυρωθεί το μνημόνιο που θίγει τα ζωτικά τους συμφέροντα παραβιάζοντας το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας ανάγκασε τα δύο κράτη να παραμερίσουν τις διαφορές τους και να έρθουν σε συμβιβασμό. Η Ελλάδα αποδέχθηκε να έχει η Κρήτη μειωμένη επήρεια (45%), ενώ η Αίγυπτος αποδέχθηκε να μην ακολουθήσει τις τουρκικές προτάσεις για οριοθέτηση μαζί της λαμβάνοντας αρκετά μεγαλύτερη ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδα από ό,τι πέτυχε με την οριοθέτηση με την Ελλάδα. Το γεγονός πως η οριοθέτηση είναι

μερική υποδηλώνει την ανάγκη να διεμβολιστεί το Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης αφήνοντας τη διευθέτηση των διαφορών των δύο κρατών δυτικά του σημείου Α και ανατολικά του σημείου Ε για ένα επόμενο στάδιο. Ιδιαίτερα, σημαντικό είναι πως το σημείο Ε δεν βρίσκεται ανατολικότερα του 28^{ου} Μεσημβρινού. Με αυτόν τον τρόπο η Ελλάδα και η Αίγυπτος θέλησαν να πετύχουν το διεμβολισμό του τουρκολιβυκού Μνημονίου αφήνοντας παράλληλα περιθώριο στα άλλα κράτη να συμμετέχουν στις διαπραγματεύσεις για τον καθορισμό των θαλασσιών ζωνών ανάμεσα στον 28^ο και τον 32^ο Μεσημβρινό.

Ο πρεσβευτής της μόνιμης Αντιπροσωπείας της Τουρκίας στα Ηνωμένα Έθνη, Feridun H. Sinirlioglu απέστειλε επιστολή στο Γενικό Γραμματέα με την οποία παρουσιάζει τη θέση της Τουρκίας έναντι του ελληνοαιγυπτιακού συμφώνου⁹¹. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι η νέα Συμφωνία παραβιάζει τα δικαιώματα της Λιβύης, όπως προκύπτουν από τη Συμφωνία Λιβύης-Τουρκίας και συνεπώς, το θεωρεί άκυρο. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στην πάγια θέση της Τουρκίας ότι τα νησιά που βρίσκονται στη «λάθος πλευρά» της μέσης γραμμής μεταξύ δύο ηπειρωτικών εδαφών δεν μπορούν να έχουν θαλάσσια κυριαρχικά δικαιώματα, εκτός από αιγιαλίτιδα ζώνη. Μάλιστα, αναφέρει ότι αυτή η άποψη έχει διατυπωθεί σε σειρά δικαστικών αποφάσεων. Ακόμα, υποστηρίζει ότι η Τουρκία ασκεί *ab initio* και *ipso facto* κυριαρχικά δικαιώματα στο βόρειο τμήμα του υποτιθέμενου θαλασσιού ορίου Ελλάδος και Αιγύπτου. Τέλος, γίνεται λόγος για την επίμονη έκκληση της Τουρκίας για διάλογο για την ειρηνική διευθέτηση των τρεχόντων θεμάτων. Έπειτα από μία εβδομάδα, ο Sinirlioglu απέστειλε νέα επιστολή, με την οποία ανέφερε την έναρξη ερευνών για την εύρεση υδρογονανθράκων από σεισμικό σκάφος Oğuz Reis στην περιοχή⁹². Αναδιατυπώνεται μάλιστα, η γνωστή θέση της Τουρκίας για τα (μη) κυριαρχικά δικαιώματα των ελληνικών νησιών, γίνεται λόγος για το μικρό μέγεθος του Καστελόριζου και το παράλογο να διεκδικεί υφαλοκρηπίδα, ενώ υποστηρίζεται πως η Ελλάδα αναγνώρισε με τη συμφωνία που σύνηψε με την Ιταλία ότι δεν έχουν όλα τα νησιά αυτόματα υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ. Τέλος, στάλθηκε μία τρίτη επιστολή το Νοέμβριο του 2020 που διατυπώνει τις τουρκικές θέσεις ότι το Καστελόριζο δικαιούται μόνο αιγιαλίτιδας ζώνης και πως η Τουρκία έχει κάθε νόμιμο δικαίωμα να προβαίνει σε έρευνες⁹³.

Η νέα επιστολή έδωσε τη νομική επιχειρηματολογία για τη νέα κλιμάκωση στην Ανατολική Μεσόγειο. Η «διαλλακτικότητα» που επιχείρησαν να δείξουν η Ελλάδα και η Αίγυπτος με το να μην οριοθετήσουν πέρα του 28^{ου} Μεσημβρινού δεν κατόρθωσε να αμβλύνει την αντίδραση της Τουρκίας. Η Τουρκία μπροστά στο ενδεχόμενο να

⁹¹ Sinirlioglu F. H., “Note verbal dated 14 August 2020 from the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary General”, A/74/990, United Nations.
<https://undocs.org/en/A/74/990>

⁹² Sinirlioglu F. H., “Letter dated 21 August 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary General”, A/74/997, United Nations.
<https://undocs.org/en/A/74/997>

⁹³ Sinirlioglu F. H., “Letter dated 13 November 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General”, A/75/598, United Nations.
<https://undocs.org/en/A/75/598>

ανατραπούν οι σχεδιασμοί της στην Ανατολική Μεσόγειο αποφάσισε να αυξήσει τους τόνους κάνοντας χρήση παράλληλα της σκληρής ισχύος. Με συνεχείς πανtex που εξέδιδε δέσμευσε τη θαλάσσια περιοχή ανάμεσα στη Ρόδο και στην Κύπρο για τη διεξαγωγή ερευνών. Η Ελλάδα ανταπαντούσε με συνεχείς anti-pantex. Μάλιστα, η κρίση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις κορυφώθηκε, όταν η ελληνική φρεγάτα «Λήμνος» επακούμβησε την τουρκική φρεγάτα «Kemal Reis» δημιουργώντας της σημαντικές ζημιές. Η Ελλάδα επιχείρησε να αποφύγει το θερμό επεισόδιο. Σε αυτό το πλαίσιο, όρισε την κόκκινη γραμμή της στην αιγιαλίτιδα ζώνη. Αυτή η πολιτική επέτρεψε στην Τουρκία να διεξάγει έρευνες μέχρι τα 6 ναυτικά μίλα από το Καστελόριζο. Παρόλα αυτά, στα δυτικά δεν ξεπέρασε τα όρια του 28^{ου} Μεσημβρινού δείχνοντας ότι ούτε η Τουρκία, προς το παρόν, ήθελε να φτάσει τα πράγματα στα άκρα.

Σε κάθε περίπτωση η κρίση που ξεκίνησε τον Αύγουστο του 2020 αποτελεί την μεγαλύτερη χρονικά κρίση μετά το 1974. Διαφαίνεται έτσι, πως ο ζωτικός χώρος και τα γεωοικονομικά συμφέροντα είναι αυτά που καθιστούν τα δύο κράτη απρόθυμα να υποχωρήσουν από τις θέσεις τους, ώστε να επιτευχθεί πολιτική λύση. Άλλωστε, και το πολιτικό κόστος θα είναι βαρύ σε περίπτωση άτακτων υποχωρήσεων και για τις δύο πλευρές. Η υλοποίηση τα Γαλάζιας Πατρίδας συσπειρώνει τα κράτη της περιοχής που αισθάνονται απειλή από την τουρκική ηγεσία. Η Συμφωνία Ελλάδος-Αιγύπτου στόχευσε στην de jure και de facto αμφισβήτηση της Γαλάζιας Πατρίδας δυτικά του 28^{ου} Μεσημβρινού. Η άτυπη υποχώρηση των τουρκικών ερευνών ανατολικά αυτού του ορίου φαίνεται ότι προσέδωσε κάποια επιτυχία σε αυτό το εγχείρημα.

Εικόνα 8. Ο διεμβολισμός του τουρκολιβυκού μνημονίου από την ελληνοαιγυπτιακή συμφωνία

Πηγή: Ert.gr, «Ανάλυση του ελληνο-αιγυπτιακού συμφώνου: «Δημιουργεί νόμιμα και έγκυρα συμφέροντα στην περιοχή»», 7.8.2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020
<https://www.ert.gr/eidiseis/ellada/politiki/apta-ta-apotelesmata-toy-ellino-aigyptiakoy-symfonoy-nomima-kai-egkyra-dikaiomata-tis-elladas-stin-periochi/>

6 Η «Γαλάζια Πατρίδα» και οι μεγάλοι διεθνείς δρώντες

6.1 Το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» και ο νόμος “East Med Act” των ΗΠΑ

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αποτελούν την ηγέτιδα δύναμη στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, της Εγγύς και Μέσης Ανατολής και του Περσικού Κόλπου μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η εμπλοκή της χώρας στους δύο «Πολέμους του Κόλπου» δείχνει τη σπουδαιότητα της περιοχής για τα αμερικανικά συμφέροντα. Παρόλα αυτά, την τελευταία δεκαετία έχουν αλλάξει πολλά στον τρόπο που αντιλαμβάνεται η χώρα τα συμφέροντά της σε αυτήν την περιφέρεια. Οι ΗΠΑ έχουν προσπαθήσει να απεμπλακούν στρατιωτικά και να κρατήσουν απλά την υψηλή εποπτεία για τα δρώμενα σε αυτήν την έκρυθμη περιοχή. Η αποτυχία της Αραβικής Άνοιξης να ανοίξει ένα νέο δρόμο εμπέδωσης των δημοκρατικών θεσμών και της δυτικής κουλτούρας για τα αραβικά κράτη οδήγησαν στη συγκεκριμένη επιλογή. Ο αμερικανικός απομονωτισμός φαίνεται ότι επανέρχεται στο τραπέζι. Οι ΗΠΑ πλέον, στρέφουν την προσοχή τους προς τις αμερικανοσινωϊκές σχέσεις, καθώς η Κίνα απειλεί την πρωτοκαθεδρία τους στο διεθνές σύστημα. Η περιοχή όμως, παραμένει σημαντική τόσο για την «πολιτική περικύκλωση» της Ρωσίας όσο και για την ασφάλεια της ΕΕ. Αντίθετα, η δυνατότητα παραγωγής ορυκτών καυσίμων από σχιστόλιθο έχει εξασφαλίσει στο αμερικανικό κράτος ενεργειακή ασφάλεια και κατ' επέκταση έχει μειώσει την εξάρτησή του από τους φυσικούς πόρους της περιοχής. Αυτό όμως, δεν σημαίνει πως δεν επιθυμούν να εμπλέκονται επιχειρηματικά στις οικονομικές εξελίξεις της περιφέρειας. Άλλωστε, συνεχίζει να κατέχει μεγάλο γεωοικονομικό ενδιαφέρον.

Η περίοδος Ομπάμα φαίνεται ότι ήταν η αρχή της σταδιακής αποδοχής της πολυπολικότητας του διεθνούς συστήματος από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι βασικοί πυλώνες της πολιτικής των ΗΠΑ παρέμεναν οι ίδιοι στη Μέση Ανατολή και στην Ανατολική Μεσόγειο. Με άλλα λόγια, η ομαλή παραγωγή και μεταφορά των φυσικών πόρων, η προστασία του κράτους του Ισραήλ και η διατήρηση της αμερικανικής επιρροής ήταν οι βασικοί άξονες της πολιτικής του. Παράλληλα, η θητεία του Αμερικανού προέδρου έλαβε χώρα σε μία περίπλοκη περίοδο για την περιφέρεια. Η έκρηξη της Αραβικής Άνοιξης και η ραγδαία εξάπλωσή της έφερε εξεγέρσεις και αστάθεια στα κράτη της περιοχής. Ο Ομπάμα μετά από μία περίοδο αμφιταλάντευσης σχετικά με τη δυνατότητα να δημιουργηθούν δημοκρατικοί θεσμοί κατά το δυτικό πρότυπο στις χώρες αυτές φαίνεται ότι έλαβε θέση υπέρ της ενίσχυσης των φιλοαμερικανικών καθεστώτων. Επί παραδείγματι, στήριξε τη Σαουδική Αραβία το 2015 παρέχοντας τεχνική υποστήριξη στη στρατιωτική της επέμβαση στην Υεμένη.

Στον αντίποδα, η πολιτική Trump φαίνεται ότι λάμβανε περισσότερο σοβαρά τη ραγδαία οικονομική ανάπτυξη της Κίνας. Σήμερα, αποτελεί ύψιστο δόγμα των ΗΠΑ

να διατηρήσουν την πρωτοκαθεδρία έναντι της Κίνας, αν και λαμβάνεται υπόψιν ότι το διεθνές σύστημα είναι πολυπολικό και ότι δεν μπορεί η χώρα να ασκήσει ηγεμονική σταθερότητα. Ο Allison⁹⁴ υποστηρίζει ότι όταν μία ανερχόμενη δύναμη απειλεί την πρωτοκαθεδρία μίας κορυφαίας δύναμης, οι δύο χώρες έχουν ροπή προς μία πολεμική αναμέτρηση. Ακόμα, επέβαλε κυρώσεις στην Τουρκία για τη συμπεριφορά της, αν και αποτελεί ένα διαχρονικά σύμμαχο για τη χώρα του, καθώς αποτελεί μαζί με την Ελλάδα την νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO, ενώ συνορεύει με χώρες της Μέσης Ανατολής διαθέτοντας σημαντικά στρατεύματα. Επίσης, ακύρωσε την πώληση στρατιωτικών αεροσκαφών τύπου F-35 στην Τουρκία, εξαιτίας της τουρκικής αγοράς των ρωσικών S-400. Παρόλα αυτά, άλλες φορές παίνευε τον Τούρκο πρόεδρο Erdogan και προσεταιριζόταν την Τουρκία, όπως όταν έδωσε το πράσινο φως για να δημιουργήσει ζώνη ασφαλείας 30 χιλιομέτρων στο συριακό έδαφος. Ακόμα, οι σχέσεις της κυβέρνησης με το Ισραήλ παρέμειναν εξαιρετικές.

Επιπρόσθετα, στο μέτωπο της Ανατολικής Μεσογείου η Τουρκία προσπαθεί να μείνει εντός των εξελίξεων. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν έχει διστάσει να εφαρμόσει αναθεωρητική πολιτική. Συγκεκριμένα, επιδιώκει να γίνει σεβαστή η άποψή της και να γίνει παραγωγός ενεργειακών προϊόντων, ακόμα και εάν χρειαστεί να διαστρεβλώσει το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας για αυτό το σκοπό. Το ιδανικό σενάριο θα ήταν να γίνει συμπαραγωγός ενεργειακών πόρων και να δημιουργήσει έναν αγωγό που θα συνδέει τα κοιτάσματα του Ισραήλ με το Ceyhan. Σε αντίθετη περίπτωση, δηλαδή αν προκριθεί ο αγωγός East Med, η Τουρκία θέλει να έχει και πάλι κυρίαρχο ρόλο. Φαίνεται λοιπόν, ότι ο κύριος λόγος που αντιδρά η Τουρκία δυναμικά δεν είναι μόνο γεωοικονομικός, αλλά κυρίως γεωστρατηγικός. Ο γεωστρατηγικός λόγος είναι ότι επιθυμεί να καταστεί η μεγαλύτερη περιφερειακή δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες ενδιαφέρονται άμεσα για την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου τόσο για γεωοικονομικούς όσο για γεωπολιτικούς λόγους, καθώς στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα η περιοχή συνδέεται άμεσα με την περιοχή της Μέσης Ανατολής και του Περσικού Κόλπου. Τα κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου μπορούν να λειτουργήσουν εναλλακτικά για τα κοιτάσματα των άλλων δύο περιοχών. Ακόμα, φαίνεται ότι ενδιαφέρει το αμερικανικό κράτος να μην βρει «παράθυρο ευκαιρίας» η Ρωσία και η Κίνα, ώστε να εμπλακούν στα ενεργειακά δρώμενα επιφέροντας τριγμούς ανάμεσα σε κράτη που είναι χρήσιμα για την υψηλή στρατηγική των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα. Ως εκ τούτου, οι εξελίξεις στην περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου είναι κρίσιμες για την παγκόσμια πολιτική της. Οι ΗΠΑ επιδιώκουν πλέον, να διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην περιοχή, αλλά όχι ηγεμονικό. Ως εκ τούτου, καλούνται τα επιλέγουν τα κομβικά κράτη για τα συμφέροντά τους, ώστε να τα επηρεάζουν εξοικονομώντας πόρους, αλλά και περιορίζοντας τις ανθρώπινες απώλειες. Σύμφωνα με τον Nye⁹⁵ η αντιμετώπιση των νέων απειλών απαιτεί τη χρήση της έξυπνης ισχύος, δηλαδή της ικανότητας να

⁹⁴ Allison, G., "Destined for War", editor Scribe Publications 2008

⁹⁵ Nye J., «Εξουσίες που πρωτοπορούν», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2009.

συνδυάζεται η ήπια με τη σκληρή ισχύ. Υπό αυτό το πρίσμα, η αποτελεσματική χρήση της έξυπνης ισχύος μπορεί να καταστεί ζωτικής σημασίας.

Η σύγκρουση συμφερόντων της Τουρκίας με την Ελλάδα, την Κυπριακή Δημοκρατία, το Ισραήλ και την Αίγυπτο ενδιαφέρει άμεσα την ηγέτιδα δύναμη του ΝΑΤΟ. Μία πολεμική αναμέτρηση Ελλάδος και Τουρκίας θα έφερε τη Βορειοατλαντική Συμμαχία σε μία κρίσιμη γεωστρατηγική καμπή. Σε αυτό το πλέγμα οι ΗΠΑ έχουν επιλέξει αρχικά, να ευνοήσουν την προοπτική δημιουργίας του East Med στηρίζοντας τις τριμερείς συνεργασίες των κρατών. Παρόλα αυτά, δεν σημαίνει ότι επιθυμούν να αφήσουν εκτός των ενεργειακών εξελίξεων την Τουρκία. Άλλωστε, η Τουρκία παραμένει εξαιρετικής σημασίας για την πολιτική ασφάλεια της χώρας λόγω του ελέγχου των στενών, των συνόρων της με τα κράτη της Μέσης Ανατολής (Συρία, Ιράκ, Ιράν), του μεγάλου στρατού της και της γενικότερης επιρροής της στα κράτη της Ευρασίας που βρίσκονται στο μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας. Η σύμπραξη συμφερόντων Ρωσίας και Τουρκίας όμως, φαίνεται ότι έχει ενοχλήσει τη δυτική υπερδύναμη. Ο νεοεκλεγείς Πρόεδρος Biden φέρεται ότι θα προσπαθήσει να επαναπροσεγγίσει την Τουρκία, καθώς παραμένει πολύ σημαντική για να χαθεί.

Παρόλα αυτά, οι ΗΠΑ έχουν λάβει επίσημα θέση στη διεκυστίδα της Ανατολικής Μεσογείου με το νόμο «S.1102 - Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019»⁹⁶. Η αμερικανική νομοθεσία έχει δημιουργήσει μεγάλες προσδοκίες στην Ελλάδα, στο Ισραήλ και στην Κυπριακή Δημοκρατία. Ο τελικός στόχος ορίζεται η προώθηση των συνεταιρισμών ασφάλειας και ενέργειας στην Ανατολική Μεσόγειο. Η προσδοκία των υποστηρικτών του είναι να μετατραπεί η τριμερής αυτή συνεργασία σε μία πραγματική 3+1 συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας με τη συμμετοχή των ΗΠΑ. Η αμερικανική νομοθεσία περιλαμβάνει μία σειρά από πάγια αιτήματα του ελληνοαμερικανικού και του ελληνοκυπριακού λόμπι, όπως η άρση του εμπάργκο όπλων στην Κύπρο και η οικονομική αρωγή για αμυντικές δαπάνες σε έρευνα και υποστήριξη σύμφωνα με τους στόχους του ΝΑΤΟ. Η Σώκου⁹⁷ υποστηρίζει ότι το νομοσχέδιο δεν στρέφεται κατά της Τουρκίας. Αντίθετα, ο στρατηγικός ανταγωνισμός των ΗΠΑ με τη Ρωσία είναι αυτός που γεννά τη στρατηγική επιθυμία να περιορίσουν το ρόλο της. Αυτό είναι σαφές και για το ενεργειακό επίπεδο, καθώς προωθείται ξεκάθαρα το πεδίο συνεργασίας της τριμερούς Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ. Στο πλαίσιο αυτό, υποστηρίζεται η υλοποίηση του αγωγού East Med, ώστε να μειωθεί η εξάρτηση των κρατών της περιοχής από τους ρωσικούς φυσικούς πόρους. Βέβαια, παραμένουν εμπόδια, όπως η εξεύρεση των απαραίτητων κεφαλαίων που εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα του έργου. Η νομοθεσία σχετίζεται με τα συμφέροντα των αμερικανικών εταιριών που δραστηριοποιούνται στην περιοχή.

⁹⁶ Congress.gov, "All information (Except Text) for 2. 1102 – Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019"

<https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1102/all-info>

⁹⁷ Σώκου Κ., «East Med Act: Νομοθεσία και εφαρμογή της», 25.12.2019, τελευταία επίσκεψη 30.12.2020

<https://www.kathimerini.gr/opinion/1057762/east-med-act-nomothesia-kai-efarmogi-tis/>

Ο Μάζης και ο Σγουρός⁹⁸ αναδεικνύουν τη γεωπολιτική διάσταση του αγωγού. Συγκεκριμένα, αναφέρουν ότι ο East Med ευνοεί τη δύση εις τον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας, διότι ο προγραμματισμένος διάδρομος του East Med δεν επηρεάζεται από τη ρωσική προβολή ισχύος, αλλά ούτε από ανάλογη ιρανική. Ακόμα, θεωρούν πως ανατρέπει τους κινδύνους που προκύπτουν «από την εργώδη προσπάθεια της ισλαμο-εθνικοσοσιαλιστικής Άγκυρας να διασυνδέσει το διασπασθέν σουνιτικό ριζοσπαστικό κίνημα (DAESH, Al Nusra, Jamaat al Islamiya, Hamas κ.τ.λ.) με το αντίστοιχον τεχερανικό σηιτικό (Hezb' allah) και του Ιρανούς Φρουρούς της Επανάστασης». Διαφαίνεται από την ανάλυσή τους πως οι Έλληνες ακαδημαϊκοί στέκονται στο σταθεροποιητικό ρόλο που θα έχει η συνεργασία που κινείται υπέρ των συμφερόντων της Δύσεως. Επιπλέον, σχολιάζουν ότι η τουρκική κυβέρνηση αντιμετωπίζεται ως υπαρξιακός κίνδυνος δια την ισραηλινή και την αιγυπτιακή εθνική ασφάλεια, την ασφάλεια των πετρωμοναρχιών του Κόλπου και για την ενεργειακή ασφάλεια των ευρωπαϊκών οικονομιών από τους ρωσικούς και τους ιρανικούς φυσικούς πόρους. Η νομοθεσία των ΗΠΑ προηγήθηκε χρονικά της συμφωνίας των τριών κρατών για τη δημιουργία του αγωγού. Φαίνεται έτσι, η ενεργής στήριξη των ΗΠΑ στο εγχείρημα.

Συμπερασματικά, η πολιτική των ΗΠΑ έχει αλλάξει τα τελευταία χρόνια. Η περιοχή παραμένει σημαντική για αυτές, αλλά θέλουν παράλληλα να απεμπλακούν στρατιωτικά. Προσπαθούν έτσι, να έχουν την υψηλή εποπτεία των εξελίξεων, ενώ έχουν ταχθεί επίσημα υπέρ της τριμερούς συνεργασίας Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ και του αγωγού East Med. Ως εκ τούτου, η νομοθεσία του East Med Act τίθεται ενάντια στα τουρκικά συμφέροντα, καθώς υποστηρίζεται η ανταγωνιστική προς αυτήν πλευρά. Οι ΗΠΑ δεν επιθυμούν να χάσουν την Τουρκία από το ΝΑΤΟ. Παρόλα αυτά, η έντονη συνεργασία της με τη Ρωσία κρίνεται αρνητικά από το αμερικανικό κατεστημένο. Σε αυτό το πλέγμα η νέα ηγεσία Biden καλείται να βρει τη χρυσή τομή, ώστε να επαναφέρει την Τουρκία εντός του επιτρεπτού αμερικανικού πλαισίου δράσεως. Μία τέτοια προσέγγιση ίσως, να είχε θετικές εξελίξεις για αυτήν, καθώς πιθανότητα θα έπαιρνε ανταλλάγματα. Σε διαφορετική περίπτωση κινδυνεύει να ενισχύσει περαιτέρω την πλευρά Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ με την αμερικανική υποστήριξη. Αυτή η εξέλιξη θα ήταν αρνητική για το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας, καθώς οι ΗΠΑ παραμένουν μία δύναμη που μπορεί να μεταβάλλει την ισορροπία δυνάμεων κατά το δοκούν.

6.2 Η στάση της ΕΕ και των κρατών-μελών στη διεγκυστίδα της Ανατολικής Μεσογείου

Η ΕΕ ιδρύθηκε την 1^η Νοεμβρίου 1993 με τη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992) αντικαθιστώντας τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Η Ένωση τότε, αριθμούσε 12 κράτη-μέλη, ενώ σήμερα 27 όντας το πιο προωθημένο μοντέλο

⁹⁸ Μάζης Ι. και Σγουρός Α. Γ., «Γεωπολιτική Ανάλυση στο Ενεργειακό Σύμπλοκο της Ανατολικής Μεσογείου», ΕΚΠΑ, Ιανουάριος 2020, σελ. 33-42.

περιφερειακής ολοκλήρωσης παγκοσμίως. Έχει πληθυσμό περίπου 447.000.000 κατοίκους, ενώ το συνολικό ονομαστικό ΑΕΠ (2019 μαζί με Βρετανία) φτάνει στα 18,750 τρισεκατομμύρια δολάρια αποτελώντας τη μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο. Μετά την αποχώρηση της Βρετανίας παραμένει ανάμεσα στους τρεις μεγαλύτερους εμπορικούς εταίρους του πλανήτη μαζί με τις ΗΠΑ και την Κίνα. Ένα ζήτημα που απασχολεί την ευρωπαϊκή ατζέντα είναι ότι δεν έχει κατορθωθεί να κεφαλαιοποιηθεί η οικονομική ισχύς της σε πολιτική επιρροή. Η απάντηση βρίσκεται μάλλον στο γεγονός ότι δεν διαθέτει δικό της στρατό με αποτέλεσμα να είναι η σύναψη εμπορικών και οικονομικών συμφωνιών ο κύριος μηχανισμός που χρησιμοποιεί για την άσκηση αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής.

Η ΕΕ χαρακτηρίζεται συχνά ως ήπια δύναμη. Το 2009 τέθηκε σε εφαρμογή η Συνθήκη της Λισαβόνας (υπογραφή 2007), η οποία συγχώνευσε τους Τρεις Πυλώνες σε μία ενιαία νομική οντότητα. Η ΕΕ έκτοτε έχει διεθνή νομική προσωπικότητα που της επιτρέπει να υπογράφει διεθνείς συμβάσεις με τρίτα μέρη. Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (:ΚΕΠΠΑ) έχει ενισχυθεί προοδευτικά από τις μετέπειτα συνθήκες και ιδιαίτερα από τη συνθήκη της Λισαβόνας⁹⁹. Παρόλα αυτά, Ο Ντάλης¹⁰⁰ χαρακτήριζε την ΕΕ ως «ημιεπεξεργασμένη», καθώς βρίσκεται αντιμέτωπη με μια κρίση ενότητας στόχων και προσανατολισμών, ενώ υπολείπεται σε φιλοδοξία για το μέλλον. Αναφέρει επίσης, πως πρέπει να αναζητήσει και να βρει έναν κοινό, αλλά όχι ελάχιστο, κοινό παρονομαστή θεωρώντας ως κομβικό να αναζητήσει ποιο είναι το ευρωπαϊκό συμφέρον πέρα από εθνικές διαιρέσεις.

Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι η ΕΕ δεν είναι ενεργειακά ανεξάρτητη, καθώς εισάγει το 82% του πετρελαίου, το 57% του φυσικού αερίου και το 97,5% σε ουράνιο. Σε αυτό το πλαίσιο η ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ εξαρτάται από τρίτα κράτη και κυρίως από τη Ρωσία και το Ιράν. Οι ευρωρωσικές σχέσεις επηρεάζονται σε σημαντικό βαθμό από την ενεργειακή κάλυψη που παρέχει η Ρωσία στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Συγκεκριμένα, η Ρωσία αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους προμηθευτές πετρελαίου και φυσικού αερίου των κρατών-μελών. Μέχρι σήμερα έχει κατασκευαστεί ένα πλήθος αγωγών από τη Ρωσία προς την ΕΕ, ενώ στο μέλλον υπάρχουν σχέδια για τη δημιουργία νέων αγωγών. Σήμερα, πάνω από το 20% των ενεργειακών αναγκών της ΕΕ σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο παρέχεται από τη Ρωσία. Η εξάρτηση αυτή αποτελεί αναμφισβήτητα ένα μοχλό πίεσης στα χέρια της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής προς τις ευρωπαϊκές δυτικές χώρες που δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει όποτε κρίνει. Μάλιστα, μετά τη διεύρυνση της ΕΕ με τις χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ τα σύνορα Ρωσίας και ΕΕ έγιναν περισσότερο εκτεταμένα, ενώ και οι δύο πλευρές δίνουν

⁹⁹ Eur-lex Europa, «Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας», 07/01/2020.
https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/foreign_security_policy.html?locale=el

¹⁰⁰ Ντάλης Σ., «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η πολυμερής διαχείριση της παγκοσμιοποίησης», δ' έκδοση, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2015, σελ. 47-53.

βάση στις σχέσεις τους με τις ΗΠΑ, αν και πολλά ευρωπαϊκά κράτη, και πολύ περισσότερο η Ρωσία, ανησυχούν για τις ηγεμονικές διαθέσεις που αυτές έχουν¹⁰¹.

Η ΕΕ παρακολουθεί στενά τις εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο αφενός επειδή η Ελλάδα και η Κύπρος αποτελούν κράτη μέλη της και αφετέρου επειδή θεωρείται ότι οι νέες πλουτοπαραγωγικές πηγές της περιοχής θα μπορούσαν να μειώσουν την εξάρτησή της από τη Ρωσία και τα κράτη του Κόλπου. Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΕ παρέχει σταθερά στήριξη στην Κυπριακή Δημοκρατία και την Ελλάδα, όταν καταπατώνται τα κυριαρχικά τους δικαιώματα από την Τουρκία. Η στήριξη συνίσταται στην παροχή διπλωματικής αρωγής στα δύο κράτη μέλη που ενδέχεται να συνδυάζεται με τη λήψη οικονομικών κυρώσεων.

Στις 14 Οκτωβρίου 2019 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο¹⁰² ενέκρινε τα συμπεράσματα της 15^{ης} Ιουλίου 2019 με τα οποία καταδίκασε την Τουρκία για τις παράνομες ενέργειές της στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς εκείνη την περίοδο υλοποίησε γεωτρήσεις δυτικά της Κύπρου, ενώ ξεκίνησε δεύτερη δραστηριότητα γεώτρησης στα βορειοανατολικά της νήσου. Το Συμβούλιο τόνισε πως οι ενέργειες θα επηρεάσουν όλο το φάσμα των ευρωτουρκικών σχέσεων. Παράλληλα, υποστηρίχθηκε η πρόταση της Κύπρου, ώστε να καθίσει στο τραπέζι του διαλόγου για να βρεθεί μία λύση για την οριοθέτηση ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδας με καλή πίστη και σεβασμό του διεθνούς δικαίου χωρίς από αποτέλεσμα. Ακόμα, τονίστηκε η ανάγκη να βρεθεί μία λύση στο κυπριακό πρόβλημα υπό την αιγίδα του ΟΗΕ ζητώντας από την Τουρκία να συμβάλει σε μία τέτοια προσπάθεια. Το κρίσιμο σημείο είναι όμως, ότι πάρθηκαν οικονομικά μέτρα εις βάρος της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, αναστάλησαν οι διαπραγματεύσεις μαζί της για τη συνολική Συμφωνία Αεροπορικών Μεταφορών, ενώ ακυρώθηκε ο προγραμματισμός του Συμβουλίου Σύνδεσης και γενικώς οι περαιτέρω συνεδριάσεις υψηλού επιπέδου διαλόγου ΕΕ-Τουρκίας. Επιπρόσθετα, το συμβούλιο συμφώνησε για τη μείωση της προενταξιακής βοήθειας προς την Τουρκία για το 2020 και κάλεσε την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων να επανεξετάσει τις δανειοδοτικές της δραστηριότητες στη χώρα, ιδίως όσο αφορά τον δανεισμό με κρατικούς τίτλους. Τέλος, το Συμβούλιο επιφυλάχθηκε για την υιοθέτηση νέων στοχευμένων μέτρων, εάν η Τουρκία εξακολουθήσει την ίδια συμπεριφορά.

Στις 11 Νοεμβρίου 2019 το Συμβούλιο¹⁰³ επανήλθε υιοθετώντας ένα πλαίσιο για περιοριστικά μέτρα αντιδρώντας στη συνέχιση των παράνομων δραστηριοτήτων γεώτρησης της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Σε αυτό το πλαίσιο,

¹⁰¹ Τσαρδανίδης Χ., «ΕΕ και Ρωσία: παράδοση σχέση στο πλαίσιο μιας στρατηγικής σύμπραξης», στο Ξενάκης Δ. Κ., Τσινιζέλης Μ. Ι., (επιμέλεια), «Παγκόσμια Ευρώπη; Οι διεθνείς διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2012, σελ. 355-356.

¹⁰² Consilium, «Δραστηριότητες γεώτρησης της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο: Το Συμβούλιο εγκρίνει τα συμπεράσματα», 16.07.2019, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020.
<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2019/07/15/turkish-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-conclusions/>

¹⁰³ Consilium, «Παράνομες δραστηριότητες γεώτρησης της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο: Το Συμβούλιο υιοθετεί πλαίσιο για κυρώσεις», 11.11.2019, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020
<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2019/11/11/turkey-s-illegal-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-framework-for-sanctions/#>

αποφασίστηκε πως δύνανται να επιβληθούν κυρώσεις σε πρόσωπα ή οντότητες που ευθύνονται για δραστηριότητες γεώτρησης σχετιζόμενες με δραστηριότητες έρευνας και παραγωγής υδρογονανθράκων για τις οποίες δεν έχει δοθεί άδεια από την Κύπρο εντός των χωρικών υδάτων, της ΑΟΖ ή της υφαλοκρηπίδας της. Στις εν λόγω δραστηριότητες γεώτρησης περιλαμβάνονται, όπου η ΑΟΖ ή η υφαλοκρηπίδα δεν έχουν οριοθετηθεί σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, δραστηριότητες που ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο ή να εμποδίσουν την επίτευξη σχετικής συμφωνίας οριοθέτησης. Επιπλέον, προβλέφθηκε να μπορούν να τεθούν κυρώσεις σε πρόσωπα ή οντότητες που παρέχουν οικονομική, τεχνική ή υλική στήριξη στις προαναφερόμενες δραστηριότητες γεώτρησης, καθώς και σε συνδεδεμένα με τα ανωτέρω πρόσωπα ή οντότητες. Τέλος, εκφράζεται η πλήρης αλληλεγγύη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου προς την Κύπρο όσον αφορά το σεβασμό της κυριαρχίας και των κυριαρχικών δικαιωμάτων της σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, ενώ κάλεσε την Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης να υποβάλουν προτάσεις σχετικά με το πλαίσιο για περιοριστικά μέτρα.

Επιπρόσθετα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο¹⁰⁴ έλαβε θέση για την πρόσφατη κρίση που δημιουργήθηκε μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο στα συμπεράσματα της 1^{ης} Οκτωβρίου 2020. Αρχικά, ανέφερε ότι το στρατηγικό συμφέρον της ΕΕ είναι ένα σταθερό και ασφαλές περιβάλλον στην Ανατολική Μεσόγειο. Σε αυτό το πλέγμα, κάλεσε τα μέρη να ξεκινήσουν διάλογο και να απέχουν από ενέργειες που αντίκεινται στα συμφέροντά της και που παραβιάζουν το διεθνές δίκαιο και τα κυριαρχικά δικαιώματα των κρατών-μελών της. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαίωσε πλήρως την αλληλεγγύη του στην Ελλάδα και την Κύπρο υποστηρίζοντας ταυτόχρονα ότι πρέπει να γίνονται σεβαστά η κυριαρχία και τα κυριαρχικά δικαιώματά τους. Επιπρόσθετα, εξέφρασε ικανοποίηση για τα πρόσφατα βήματα οικοδόμησης εμπιστοσύνης Ελλάδας και Τουρκίας, ενώ ανέμενε την έναρξη διερευνητικών συνομιλιών με στόχο την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ των δύο χωρών. Σε αυτό το σημείο φέρεται ότι συντάχθηκε πλήρως με τη θέση της Ελλάδας που θέλει διάλογο μόνο για τις οριοθετήσεις των θαλασσιών ζωνών, κι όχι εφ' όλης της ύλης. Επίσης, καταδικάστηκε η παραβίαση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία. Επιπρόσθετα, δεσμεύτηκε να υιοθετήσει μία θετική ατζέντα στις ευρωτουρκικές σχέσεις σε περίπτωση αποκλιμάκωσης. Υπό αυτόν τον όρο συμφωνεί να αρχίσουν διαπραγματεύσεις με ιδιαίτερη έμφαση στον εκσυγχρονισμό της τελωνειακής ένωσης και τη διευκόλυνση του εμπορίου, τις διαπροσωπικές επαφές, τους διαλόγους υψηλού επιπέδου και τη συνεχή συνεργασία σε ζητήματα μετανάστευσης σύμφωνα με τη δήλωση ΕΕ-Τουρκίας του 2016. Επιπλέον, έκανε έμμεση αναφορά σε νέες κυρώσεις αναφέροντας ότι θα εφαρμόσει το άρθρο 29 της ΣΕΕ και το 215 της ΣΛΕΕ σε περίπτωση ανανεωμένων μονομερών ενεργειών ή προκλήσεων. Εν κατακλείδι, ιδιαίτερη σημαντική είναι η έκκληση που κατέθεσε προκειμένου να συγκληθεί πολυμερής διάσκεψη για την Ανατολική Μεσόγειο

¹⁰⁴ Consilium, «Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τις εξωτερικές σχέσεις, 1^η Οκτωβρίου 2020, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020.

<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2020/10/01/european-council-conclusions-on-external-relations-1-october-2020/>

καλώντας τον Ύπατο Εκπρόσωπο να συμμετάσχει στις συνομιλίες για τη διοργάνωσή της. Μάλιστα, θέτει ένα πλαίσιο για την ατζέντα προτείνοντας να περιλαμβάνει θέματα που απαιτούνται πολυμερείς λύσεις, όπως η θαλάσσια οριοθέτηση, η ασφάλεια, η μετανάστευση και η οικονομική συνεργασία.

Παρόλα αυτά, η Τουρκία παραμένει σημαντική χώρα για την ΕΕ τόσο για γεωοικονομικούς όσο για γεωπολιτικούς λόγους. Επιπλέον, η συγκράτηση των μεταναστευτικών ροών αποτελεί ένα όπλο που εκμεταλλεύεται η Τουρκία για να αυξήσει τη σημασία της για τη Δύση. Οι κυβερνήσεις των δυτικών κρατών εκφράζουν ιδιαίτερη ανησυχία για τις μεταναστευτικές ροές δίδοντας έμφαση στην κοινωνικοπολιτική-πολιτισμική διάσταση των νεο-εισερχόμενων. Η διαφορετική εθνική και θρησκευτική προέλευση δημιουργεί φοβικά σύνδρομα στα δυτικά κράτη, ενώ υπάρχει άνοδος της Δεξιάς¹⁰⁵. Το ζήτημα της ανθρώπινης ασφάλειας είναι πολύ σημαντικό για την ΕΕ. Τέλος, οι πρόσφατες επιθέσεις σε δυτικές πόλεις από εξτρεμιστές δημιουργούν αντανάκλαστικά στην ΕΕ με τις κυβερνήσεις να εισπράττουν πολιτικό κόστος εξαιτίας αποδοχής επαυξημένων μεταναστευτικών ροών. Άλλωστε, ο Foucher ισχυρίζεται η μετανάστευση οδήγησε σε «επανανακάλυψη» των συνόρων, δηλαδή, επιστροφή του Πολιτικού στη συλλογική και εδαφική διάσταση¹⁰⁶.

Η Τουρκία αποτελεί σημαντική χώρα για την ΕΕ για τη διαχείριση του μεταναστευτικού/προσφυγικού ζητήματος. Η Ύπατη Αρμοστεία ανακοινώνει ότι το 2016 βρισκόταν στην Τουρκία 3.116.156 πρόσφυγες/μετανάστες, το 2017 3.789.320 και το 2018 3.993.522¹⁰⁷. Η Τουρκία δεν αποτελεί τον προορισμό των μεταναστών/προσφύγων, αλλά διέρχονται από την επικράτειά της για να προσεγγίσουν τα κράτη της ΕΕ με την ελπίδα να τους δοθεί το πολυπόθητο άσυλο. Το γεγονός ότι το 2018 βρισκόταν περίπου 4.000.000 άνθρωποι στην Τουρκία που επιθυμούσαν να έρθουν στην ΕΕ καταδεικνύει τη σπουδαιότητα της Τουρκίας για τη διαχείριση του ζητήματος. Ακόμα, η συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων επιλέγουν την Ελλάδα για να εισέλθουν στην ΕΕ έναντι της Βουλγαρίας.

Αρχικά, η ΕΕ υπέγραψε στην Άγκυρα «Συμφωνία Επανεισδοχής» με την Τουρκία στις 16.12.2013. Στο πεδίο εφαρμογής της εμπίπτουν τα πρόσωπα που δεν πληρούν τους όρους εισόδου, παρουσίας και διαμονής στην επικράτεια των συμβαλλομένων μερών¹⁰⁸. Στις 18 Μαρτίου 2016 υπογράφηκε η «Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας» ως συνέπεια της ραγδαίας αύξησης των προσφυγικών/μεταναστευτικών ροών το 2015. Κύρια σημεία της συμφωνίας είναι τα εξής: όλοι παράτυποι μετανάστες που φθάνουν στα ελληνικά νησιά από τις 20 Μαρτίου 2016 και έπειτα θα επιστρέφονται σε αυτήν. Ακόμα, για την επιστροφή κάθε Σύριου στην Τουρκία από τα

¹⁰⁵ Μπόση Μ., «Οι όψεις της διεθνούς ασφάλειας», εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2018, σελ. 391-392.

¹⁰⁶ Foucher M., «Η επιστροφή των συνόρων», εκδόσεις Στοά, Αθήνα 2019, σελ. 74-75.

¹⁰⁷ UNHCR, "Turkey" last visit 4/6/2020.

<http://reporting.unhcr.org/turkey>

¹⁰⁸ Νικολακοπούλου-Στεφάνου Η., «Οι πολιτικές μετανάστευσης και Ασύλου» στο Μαραβέγιας Ν. (επιμ.), «Ευρωπαϊκή Ένωση: δημιουργία, εξέλιξη, προοπτικές», εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2016, σελ. 469.

ελληνικά νησιά, ένας άλλος Σύριος θα επανεγκαθίσταται από την Τουρκία στην ΕΕ, λαμβανομένων υπόψιν των κριτηρίων τρωτότητας του ΟΗΕ. Επιπρόσθετα, η Τουρκία υποχρεούται να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα με σκοπό να αποτρέψει το άνοιγμα νέων θαλάσσιων ή χερσαίων οδών παράνομης μετανάστευσης από την Τουρκία προς την ΕΕ και να συνεργαστεί εν προκειμένω με τις γειτονικές της χώρες, καθώς και με την ΕΕ. Τέλος, προβλέφθηκε ότι θα αρχίσει εθελοντικό πρόγραμμα εισδοχής προσφύγων από τα κράτη-μέλη για ανθρωπιστικούς λόγους όταν οι ροές εξαφανιστούν ή μειωθούν σημαντικά¹⁰⁹.

Η Τουρκία άσκησε «πολιτική διασύνδεσης» της συμφωνίας με άλλα ζητήματα. Συγκεκριμένα, πέτυχε να επισπευσθεί η εφαρμογή του χάρτη πορείας για την ελευθέρωση του καθεστώτος θεωρήσεων σε όλα τα συμμετέχοντα κράτη-μέλη προκειμένου να αρθούν οι υποχρεώσεις θεωρήσεως για τους Τούρκους πολίτες. Παράλληλα, η ΕΕ συμφώνησε, σε στενή συνεργασία με την Τουρκία, να επισπεύσει περαιτέρω την εκταμίευση των 3 δισεκατομμυρίων ευρώ που είχαν αρχικά εγκριθεί στο πλαίσιο διευκόλυνσης για τους πρόσφυγες στην Τουρκία και να εξασφαλίσει περαιτέρω χρηματοδότηση έργων για πρόσωπα που τελούν υπό προσωρινή προστασία. Ακόμα, έχει κατηγορηθεί η ΕΕ ότι χρηματοδοτεί την Τουρκία, ενώ εκείνη χρησιμοποιεί τους πόρους για την αγορά πολεμικού υλικού που χρησιμοποιεί στη Συρία, τη Λιβύη και αλλού. Συνεπώς, σύμφωνα με αυτή τη λογική η ΕΕ καταλήγει να χρηματοδοτεί την τουρκική επεκτατική πολιτική διαιωνίζοντας το πρόβλημα. Στην πράξη η επανεισδοχή δεν λειτούργησε, καθώς κατά την περίοδο 2016-2019 μόλις 2.001 άνθρωποι επιστράφηκαν στην Τουρκία¹¹⁰.

Σήμερα, η Τουρκία φέρεται να υποβοηθά τους μετανάστες/πρόσφυγες να εισέλθουν παράνομα στην Ελλάδα από στεριά και θάλασσα. Ειδικά, κατά το τριήμερο της Καθαράς Δευτέρας 2020 η Ελλάδα δέχθηκε μαζική απόπειρα παραβίασης των συνόρων της στον Έβρο. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Erdogan συνέδεσε την απελευθέρωση των ροών, ήδη από το 2019, με τη μη εκταμίευση των 3 δισεκατομμυρίων ευρώ από την ΕΕ στην Τουρκία σύμφωνα με τη Συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας του 2016. Συγκεκριμένα, απείλησε ότι θα στείλει 3.600.000 ανθρώπους στην ΕΕ μέσω της Ελλάδας¹¹¹. Παράλληλα, κατηγορήσε την Ελλάδα ότι έδειξε δολοφονική συμπεριφορά απέναντι στους πρόσφυγες παραβιάζοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα¹¹².

¹⁰⁹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, «Συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016», τελευταία επίσκεψη 6/6/2020. <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

¹¹⁰ UNHCR, «Returns from Greece to Turkey (under EU-Turkey statement) as of 31 December 2019)» last visit 5/6/2020.

<https://data2.unhcr.org/en/documents/details/73295>

¹¹¹ Protothema.gr, «Ωμές απειλές Ερντογάν: Θα ανοίξουμε τα σύνορα, θα στείλουμε 3,6 εκατ. Μετανάστες στην Ευρώπη, 10/10/2019, τελευταία επίσκεψη 5/6/2020.

<https://www.protothema.gr/world/article/933958/alert-omes-apeiles-erdogan-tha-anoixoume-ta-sunora-tha-steiloume-36-ekat-metanastes-stin-europi/>

¹¹² Alphanews, «Ερντογάν: Θα δείξουμε στα Ηνωμένα Έθνη τη δολοφονική συμπεριφορά των Ελλήνων», 10/3/2020, τελευταία επίσκεψη 5/6/2020.

<https://www.alphanews.live/international/erntogan-tha-deixoume-sta-inomena-ethni-ti-dolofoniki-sympertifora-ton-ellinon>

Στην Ελλάδα το μεταναστευτικό γίνεται αντιληπτό ως υβριδική ή ασύμμετρη απειλή για την ασφάλεια των χώρας μετά τα γεγονότα του Έβρου το Μάρτιο του 2020.

Σε αυτό το πλαίσιο η ανάπτυξη στενών δεσμών της Τουρκίας με τη Λιβύη δίνει νέα έμφαση στη σημασία της Τουρκίας για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών. Η Λιβύη αποτελεί την κύρια χώρα από την οποία εισέρχονται μετανάστες από διάδρομο της Κεντρικής Μεσογείου. Η δυνατότητα να εκβιάζει ο Erdogan την ΕΕ ότι θα αφήσει πρόσφυγες να εισέλθουν σε αυτήν εάν δεν λάβει χρηματοδότηση αποκτά νέα διάσταση εάν ελέγχει τις μεταναστευτικές ροές και στο κράτος της Βόρεια Αφρικής. Συνεπώς, φαίνεται ότι η Τουρκία είναι πολύ σημαντική για την ΕΕ για ποικίλους λόγους. Σε αυτό το πλαίσιο η Ένωση μπορεί να μην υποστηρίζει το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας, αλλά παράλληλα δύσκολα θα θελήσει να διαρρήξει τις σχέσεις της μαζί της παίρνοντας πλήρως το μέρος της Ελλάδας. Άλλωστε, τα κράτη μέλη έχουν διαφορετικές προσεγγίσεις όσον αφορά τα θέματα της Ανατολικής Μεσογείου.

Επιπρόσθετα, σημαντική είναι η κοινή αλιευτική πολιτική της ΕΕ. Η Σύμβαση του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας (1982) δεν προβλέπει τη δημιουργία εθνικής αλιευτικής ζώνης. Βέβαια, στην αιγιαλίτιδα ζώνη και την ΑΟΖ υπάρχουν πλήρη δικαιώματα αλιείας. Παρόλα αυτά, η εθνική αλιευτική ζώνη έως τα 12 ναυτικά μίλια είναι πλήρως αναγνωρισμένη ως τμήμα του εθνικού δικαίου από τα διεθνή δικαστήρια. Ο Συρίγος¹¹³ θεωρεί ότι αυτή η ζώνη αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε περίπτωση που καθυστερήσει η κήρυξη ΑΟΖ, καθώς θα διευκόλυνε στην αντιμετώπιση άμεσων σοβαρών προβλημάτων. Τα θέματα αλιείας ανήκουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΕ. Από το 1992 η Επιτροπή έχει επιτρέψει στα κράτη μέλη να έχουν αλιευτική ζώνη έως 12 ναυτικά μίλια. Οι ελληνικές κυβερνήσεις έχουν αρνηθεί προτάσεις να επεκτείνουν αυτή τη ζώνη λόγω του τουρκικού casus belli, ώστε να μην δυναμιτιστεί το κλίμα στο Αιγαίο. Παρόλα αυτά, μπορεί να την θεσπίσει ακόμα λαμβάνοντας ευρωπαϊκή υποστήριξη προκειμένου να ασκήσει μία λειτουργική αρμοδιότητα έως τα 12 ναυτικά μίλια αντί των 6 που τελειώνει σήμερα η αιγιαλίτιδα ζώνη της. Στο ζήτημα έχει δοθεί νέα διάσταση με την Οδηγία 2014/89/ΕΕ¹¹⁴ της Επιτροπής σύμφωνα με την οποία μέχρι 31 Μαρτίου 2021 όλα τα κράτη μέλη έχουν υποχρέωση να εκδώσουν θαλάσσια χωροταξικά σχέδια στις θαλάσσιες ζώνες τους μετά από διαβούλευση με τις τοπικές κοινωνίες και αφού συνομιλήσουν με γειτονικά κράτη, με απώτερο σκοπό την αποτελεσματική περιβαλλοντική προστασία της θάλασσας. Συνεπώς, η Ελλάδα καλείται να αποφασίσει, ενώ εξελίσσεται μία περίοδος έντασης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις¹¹⁵.

Παράλληλα, τα μεσογειακά κράτη της ΕΕ (Γαλλία, Ελλάδα, Ιταλία, Μάλτα, Πορτογαλία, Ισπανία και Κύπρος) έχουν διαμορφώσει την ομάδα «EuroMed 7» με σκοπό τη δημιουργία κοινού μετώπου για τα θέματα κοινού ενδιαφέροντος της ΕΕ. Η έβδομη διάσκεψη πραγματοποιήθηκε στις 10 Σεπτεμβρίου 2020 στην Κορσική. Σε αυτήν οι ηγέτες καταδίκασαν τις μονομερείς ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική

¹¹³ Συρίγος Α., «Ελληνοτουρκικές σχέσεις», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2015, σελ. 747-749

¹¹⁴ Οδηγία/2014/89/ΕΕ της Επιτροπής, 23/7/2014.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0089>

¹¹⁵ Ελευθεριάδης Π., «Ο δρόμος του δικαίου για Ελλάδα και Τουρκία», Το βήμα, 06.03.2020, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020

<https://www.tovima.gr/2020/03/06/opinions/o-dromos-tou-dikaiou-sto-aigaio-gia-ellada-kai-tourkia/>

Μεσόγειο, ενώ τόνισαν την ανάγκη ανανέωσης της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας για το προσφυγικό/μεταναστευτικό. Παρόλα αυτά, η πολιτική διαχείριση των ζητημάτων δεν εμπνέεται πάντα από σύμπνοια απόψεων και συμφερόντων μεταξύ των κρατών μελών.

Αρχικά, η Γαλλία αποτελεί το ισχυρότερο στρατιωτικά κράτος της ΕΕ μετά την αποχώρηση της Βρετανίας αποτελώντας το μόνο κράτος που κατέχει πυρηνικά όπλα εντός αυτής, ενώ διαθέτει θέση μόνιμου μέλους στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Το κράτος ενδιαφέρεται άμεσα για τις εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο τόσο για γεωοικονομικούς όσο για γεωπολιτικούς λόγους. Θέλει επίσης, να υποστηρίξει τα συμφέροντα της Total και της Shell, να πουλήσει αμυντικούς εξοπλισμούς στην Ελλάδα (πώληση Rafale κ.τ.λ.) και στην Κυπριακή Δημοκρατία, ενώ ταυτόχρονα θέλει να μην επιτραπεί στην Τουρκία να καταστεί η ηγέτιδα δύναμη της Ανατολικής Μεσογείου. Μάλιστα, έχει έντονη αεροναυτική παρουσία στην περιοχή αυξάνοντας έτσι, το αίσθημα ασφάλειας των δύο κρατών μελών απέναντι στον αναθεωρητισμό που εκδηλώνει η τουρκική εξωτερική πολιτική. Συνεπώς, φαίνεται ότι η Γαλλία τάσσεται ξεκάθαρα υπέρ αυτών εκδηλώνοντας έμπρακτη αλληλεγγύη, διότι έτσι εξυπηρετούνται καλύτερα τα συμφέροντά της. Άλλωστε, η ανάμειξη της Τουρκίας στη Λιβύη και στις υποθέσεις της κεντρικής Μεσογείου αποτελεί κόκκινη γραμμή για τη Γαλλία.

Αντίθετα, η Γερμανία έχει διαφορετικά γεωπολιτικά και γεωοικονομικά δεδομένα από τη Γαλλία. Η Γερμανία είναι ο ισχυρότερος οικονομικός παράγοντας της ΕΕ, αλλά δεν έχει ισχυρή στρατιωτική ισχύ εξαιτίας των περιορισμών που της επιβλήθηκαν στους στρατιωτικούς εξοπλισμούς μετά την ήττα της στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ακόμα, διατηρεί στενές σχέσεις με την Τουρκία στην οποία έχει οικονομικά συμφέροντα, ενώ προσεταιρίζεται τη Ρωσία. Η Γερμανία έχει συμφωνία πώλησης υποβρυχίων στην Τουρκία που θα μπορούσε να μεταβάλλει τη ναυτική ισορροπία στο Αιγαίο, καθώς θα αντισταθμιζόταν το πλεονέκτημα της Ελλάδας που κατέχει ήδη σύγχρονα υποβρύχια. Η Ελλάδα επιζητεί να μην προχωρήσει η παράδοση των υποβρυχίων εξαιτίας της τουρκικής παραβατικής συμπεριφοράς. Ακόμα, η Γερμανία φέρεται ότι θέλει να κρατήσει πιο ουδέτερη στάση, διότι επιζητεί να διαδραματίσει ρόλο «έντιμου διαμεσολαβητή» ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία. Μάλιστα, η πρόσφατη κρίση μεταξύ των δύο κρατών ξέσπασε σε μία περίοδο που το ισχυρότερο οικονομικά κράτος της ΕΕ βρισκόταν στην προεδρία της Ένωσης. Η χώρα τάσσεται σταθερά υπέρ της επανέναρξης του ελληνοτουρκικού διαλόγου και μίας συλλογικής λύσης για τα προβλήματα που εξελίσσονται στην Ανατολική Μεσόγειο. Τέλος, ο αγωγός East Med δεν εξυπηρετεί άμεσα τα δικά της συμφέροντα, καθώς ασκεί τη δικιά της διπλωματία των αγωγών, ενώ παράλληλα θεωρεί αρκετά μεγάλο το κόστος του.

Εν κατακλείδι, όσο αφορά τις άλλες μεσογειακές δυνάμεις της ΕΕ, την Ιταλία και την Ισπανία, η θέση τους διαμορφώνεται ανάλογα με την αποτελεσματικότερη εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Η Ιταλία έχει συμφέρον να κατασκευαστεί ο αγωγός East Med, αφού θα καταλήγει το έδαφός της αυξάνοντας το γεωοικονομικό και γεωπολιτικό της ρόλο. Επιπλέον, η δραστηριοποίηση της ιταλικής εταιρείας Eni στα οικόπεδα της Κυπριακής Δημοκρατίας αυξάνει το ενδιαφέρον της για την ασφάλεια της Ανατολικής Μεσογείου. Ακόμα, η Λιβύη αποτελεί πρώην αποικία της Ιταλίας, με συνέπεια να δυσανεστείται από την ανάμειξη της Τουρκίας σε μία περιοχή που γίνεται αντιληπτός εν πολλοίς ως ζωτικός ιταλικός χώρος. Αντίθετα, η Ισπανία βρίσκεται πιο μακριά από τις εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς τα ζωτικά της συμφέροντα

βρίσκονται στη Δυτική Μεσόγειο. Σε αυτό το πλαίσιο δεν έχει από λόγο να αναμειχθεί ενεργά στην ουσία της διαμάχης σπαταλώντας πολύτιμο διαπραγματευτικό κεφάλαιο. Υπό αυτό το πρίσμα διατηρεί καλές σχέσεις με την Τουρκία, καθώς αυτή αποτελεί πολύτιμο πελάτη για την αμυντική της βιομηχανία, ενώ παράλληλα μπορεί να εκφράζει ρητορικά την υποστήριξή και την αλληλεγγύη της στην Ελλάδα και την Κύπρο.

6.3 Η θέση της Μεγάλης Βρετανίας και της Ρωσίας στην περιοχή

Η Μεγάλη Βρετανία αποτελεί το μεγαλύτερο νησί της Ευρώπης και το ένατο μεγαλύτερο του κόσμου, ενώ συγκροτεί μαζί με τα υπόλοιπα βρετανικά νησιά (με εξαίρεση τα πέντε έκτα της Ιρλανδίας) το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βορείου Ιρλανδίας. Η Μεγάλη Βρετανία υπήρξε η μεγαλύτερη αποικιοκρατική δύναμη κατέχοντας σταθερά θέση Μεγάλης Δύναμης στο διεθνές σύστημα. Αποτελούσε μέχρι το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο την ηγέτιδα δύναμη στη Μεσόγειο, καθώς ήταν η κυρίαρχη ναυτική δύναμη του πλανήτη. Παρόλα αυτά, μετά τις δραματικές συνέπειες του πολέμου έδωσε ατύπως την πρωτοκαθεδρία που κατείχε ανάμεσα στο δυτικό στρατόπεδο στις ΗΠΑ. Παρόλα αυτά, εξακολουθεί να έχει μεγάλη ισχύ, καθώς είναι πυρηνική δύναμη, ενώ κατέχει μία από τις πέντε μόνιμες θέσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας. Επίσης, διαθέτει ισχυρή οικονομία. Θα αποχωρήσει την 1^η Ιανουαρίου 2020 επισήμως από την ΕΕ, στην οποία υπήρξε μέλος από την 1^η Ιανουαρίου 1973. Η βρετανική έξοδος από την ΕΕ ήλθε μετά το θετικό δημοψήφισμα του 2016 υπέρ της αποχώρησης της χώρας από την Ένωση. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, εκτός των άλλων, αποτυπώνει τη βρετανική αντίληψη για την κυρίαρχη και ανεξάρτητη θέση που πρέπει να έχει στο διεθνές σύστημα. Σήμερα, μαζί με τη Ρωσία αποτελούν τις δύο ευρωπαϊκές πυρηνικές δυνάμεις που βρίσκονται εκτός της ΕΕ.

Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί διαχρονικά μία περιφερειακή ζώνη που εκδηλωνόταν έντονα το βρετανικό ενδιαφέρον. Ακόμα, η Κύπρος υπήρξε βρετανική αποικία από το 1878 μέχρι το 1959, όταν υπογράφηκαν οι συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου κι έγινε ανεξάρτητο κράτος με εγγυήτριες δυνάμεις τη Μεγάλη Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία. Το νησί είναι κρίσιμης γεωστρατηγικής σημασίας μέχρι σήμερα για τους Βρετανούς, καθώς έχουν διατηρήσει δύο βάσεις στο Ακρωτήριο-Επισκοπή και στη Δεκέλεια καλύπτοντας το 2,7% του συνολικού εδάφους της νήσου. Οι εκτάσεις αυτές προβλέπονται από την εποχή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου ως βρετανικές κυρίαρχες βάσεις στην Κύπρο για στρατιωτικούς σκοπούς. Μάλιστα, κατέχουν αιγιαλίτιδα ζώνη 3 ναυτικών μιλίων στην οποία ασκείται η βρετανική στρατιωτική κυριαρχία. Οι βάσεις επ' ουδενί δεν θεωρούνται αποικία και συνεπώς δεν δικαιούνται κυριαρχικών δικαιωμάτων. Η Βρετανία έχει πραγματοποιήσει μία «συγκεκριμένη» προσπάθεια στο σχέδιο Ανάν να λάβουν οι βάσεις της θαλάσσιες ζώνες χωρίς επιτυχία¹¹⁶.

Η ύπαρξη των βρετανικών κυρίαρχων βάσεων στο νησί αυξάνει το ενδιαφέρον της χώρας για τις εξελίξεις στο κυπριακό πρόβλημα και για την αντιπαράθεση που εκδηλώνεται στην Ανατολική Μεσόγειο. Η Βρετανία έχει επιλέξει να κρατήσει

¹¹⁶ Σιούσιουρας Π. και Χρυσόχου Γ., «Γεωγραφία της Ενέργειας: ενεργειακοί ανταγωνισμοί στην Ανατολική Μεσόγειο», εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2017, σελ. 397-400.

«χαμηλό» προφίλ στην διελκυστίνδα, καθώς βρίσκεται σε μία περίοδο που καλείται να αναπροσαρμόσει την εξωτερική της πολιτική εκτός του πλαισίου της ΕΕ. Σε αυτό το πλαίσιο τάσσεται υπέρ της Ελλάδος και της Κύπρου όταν καταπατώνται τα κυριαρχικά τους δικαιώματα, ενώ τονίζεται ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας¹¹⁷. Παρόλα αυτά, φαίνεται ότι έχει μακροπρόθεσμα συμφέροντα με την Τουρκία. Παράλληλα, μετά την αποχώρησή από την ΕΕ θα είναι κράτος μέλος του ΝΑΤΟ, όχι όμως και κράτος μέλος της Ένωσης, όπως, δηλαδή, είναι και η Τουρκία¹¹⁸. Συνεπώς, αναμένεται η Βρετανία να διατηρήσει αυτή τη διπλωματική της στάση μέχρι να αναδιαμορφώσει την εξωτερική της πολιτική. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η βρετανική εταιρεία ΒΡ έχει δραστηριοποιηθεί ενεργά στην αιγυπτιακή ΑΟΖ, όχι όμως στην κυπριακή επιβεβαιώνοντας την αναμονή και τη σχετική ουδετερότητα που επιδεικνύει η Βρετανία στην αντιπαράθεση.

Επιπρόσθετα, η Ρωσία σήμερα αποτελεί μία χώρα που βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Ευρασίας με συμφέροντα στην Ανατολική Μεσόγειο. Το πολίτευμά της είναι Ομοσπονδιακή Ημιπροεδρική Δημοκρατία, ενώ το κράτος αποτελείται από 83 ομόσπονδα κρατίδια. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ρωσικό καθεστώς κατηγορείται για συγκεντρωτισμό και ανελευθερία. Αποτελεί το μεγαλύτερο σε έκταση κράτος στον κόσμο, καθώς αυτή υπολογίζεται σε 17.098.246 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ενώ έχει πληθυσμό περίπου 147.000.000 κατοίκους. Το ρωσικό κράτος αν και εκτείνεται περισσότερο στην ασιατική ήπειρο, πολιτισμικά είναι περισσότερο κοντά στην ευρωπαϊκή. Η πρωτεύουσά της είναι η Μόσχα και το εθνικό της νόμισμα το ρούβλι. Η Ρωσία αποτελεί μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ αποτέλεσε το διάδοχό της κράτος κληρονομώντας τη νομική της προσωπικότητα. Οι φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις του Γκορμπατσόφ είχαν ως αποτέλεσμα να διαλυθεί η Σοβιετική Ένωση και να δημιουργηθεί ένα κενό ισχύος στον κόσμο, που το εκμεταλλεύτηκαν κυρίως οι Ηνωμένες Πολιτείες. Το αποτέλεσμα ήταν το διεθνές σύστημα από διπολικό να μετατραπεί σε μονοπολικό με κεντρικό του πόλο τις ΗΠΑ. Η Ρωσική Ομοσπονδία όμως, παρέμεινε μία πολύ ισχυρή στρατιωτική δύναμη αποτελώντας τη μεγαλύτερη πυρηνική δύναμη μαζί με τις ΗΠΑ. Η αυξημένη στρατιωτική και πυρηνική ισχύ της χώρας της επιτρέπουν να είναι υπολογίσιμη δύναμη στο διεθνές σύστημα παραμένοντας ένα κρίσιμο κράτος για την παγκόσμια ασφάλεια. Οι ευρωρωσικές σχέσεις επηρεάζονται σε σημαντικό βαθμό από την ενεργειακή κάλυψη που παρέχει η Ρωσία στην ΕΕ. Συγκεκριμένα, η Ρωσία αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους προμηθευτές πετρελαίου και φυσικού αερίου των κρατών-μελών. Μέχρι σήμερα έχει κατασκευαστεί ένα πλήθος αγωγών από τη Ρωσία προς την ΕΕ, ενώ στο μέλλον υπάρχουν σχέδια για τη δημιουργία νέων αγωγών. Σήμερα, πάνω από το 20% των ενεργειακών αναγκών της Ένωσης σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο παρέχεται από

¹¹⁷ Hellas Journal, «Βρετανία για Ανατολική Μεσόγειο: Να ληφθεί υπόψη το Δίκαιο της Θάλασσας» 10.9.2020, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020.

<https://hellasjournal.com/2020/09/vretania-gia-anatoliki-mesogio-na-lifthi-ipopsi-to-dikeo-tis-thalassas/>

¹¹⁸ Πούλλαδος Μ., «Ανατολική Μεσόγειος: Οι Βρετανοί ξανάρχονται;», 18.10.2020, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020

<https://simerini.sigmalive.com/article/2020/10/18/anatolike-mesogeios-oi-bretanoi-xanarkhontai/>

τη Ρωσία. Η εξάρτηση αυτή αποτελεί ένα σημαντικό μοχλό πίεσης στα χέρια της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής προς τα ευρωπαϊκά κράτη.

Η Ρωσία αποτελεί διαχρονικά την ισχυρότερη χερσαία δύναμη ψάχνοντας τρόπο να σπάσει το σκληρό ασφυκτικό κλοιό που της έχουν επιβάλλει οι ναυτικές δυνάμεις προκειμένου να μην βρει διέξοδο στις θερμές θάλασσες. Μία τέτοια εξέλιξη σύμφωνα με το Mackinder, το Spykman και το Mahan θα της επέτρεπε να κυριαρχήσει στο διεθνές σύστημα εις βάρος των ναυτικών δυνάμεων, καθώς έχει όλες τις άλλες προϋποθέσεις. Σήμερα, βασικός στόχος του NATO είναι η πολιτική συγκράτηση της Ρωσίας στο έδαφός της. Ακόμα, η στρατηγική σχέση που έχει αναπτύξει το τελευταίο διάστημα με την Τουρκία αποτυπώνει το κοινό ενδιαφέρον των δύο κρατών για επιρροή στις ίδιες περιφερειακές ζώνες. Παρόλα αυτά, η πολιτική που ασκούν είναι άλλοτε συνεργατική και άλλοτε συγκρουσιακή. Επιπλέον, η στρατηγική σημασία και ο κομβικός ρόλος που έχει η Τουρκία για τη Δύση αποτελεί δέλεαρ για τον προσεταιρισμό της από τη Ρωσία, καθώς αυτή γνωρίζει ότι σε περίπτωση αποχώρησής της από το NATO θα διαλυόταν η δυτική υψηλή στρατηγική. Ακόμα, γνωρίζει πως μία σύγκρουση Ελλάδος και Τουρκίας θα μπορούσε να έχει ανάλογο αποτέλεσμα. Συνεπώς, φαίνεται ότι η δραστηριότητά της στην περιοχή σχετίζεται άμεσα με τα άμεσα στρατηγικά συμφέροντά της και κυρίως, με το διαχρονικό πρόβλημά της να βρει έξοδο προς τις θερμές θάλασσες. Επιπρόσθετα, η δημιουργία εναλλακτικών διαδρομών ενεργειακής τροφοδοσίας της ΕΕ δεν είναι προς το συμφέρον της, επειδή θα μειωνόταν η εξάρτηση της Δύσης από εκείνη. Τέλος, φαίνεται πως η Ανατολική Μεσόγειος έχει αποκτήσει μεγάλη γεωστρατηγική σημασία για τη ρωσική εξωτερική πολιτική.

Ο Στεργίου¹¹⁹ χρησιμοποιεί θεωρητικά και αναλυτικά εργαλεία της Σχολής της Κοπεγχάγης για να ερμηνεύσει τη ρωσική πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο και συγκεκριμένα, του θεωρητικού πλέγματος της περιφερειακής ασφάλειας. Υποστηρίζει πως η ρωσική πολιτική διαμορφώνεται μέσα στο γενικότερο αίσθημα απειλής που έχει η Ρωσία για τις ΗΠΑ από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου. Ακόμα, αναφέρει ότι η Ρωσία χρησιμοποιεί τα ενεργειακά της κοιτάσματα για να εξασφαλίσει ηγεμονική θέση ως προμηθευτή ενέργειας της Δύσης. Ο αναλυτής καταλήγει στο συμπέρασμα πως η στρατηγική της Ρωσίας στην περιοχή διαμορφώνεται μέσα στο πλαίσιο του ανταγωνισμού της με την ΕΕ και το NATO. Σε αυτό το πλαίσιο, προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τα ρήγματα και τις διενέξεις ανάμεσα στους παράγοντες της περιοχής προσπαθώντας να καλύπτει τα οικονομικά κενά και τα κενά ασφάλειας προκειμένου να αυξήσει την επιρροή της. Τέλος, υποστηρίζει ότι υπάρχουν δύο στοιχεία που διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο στη στρατηγική της: η ενεργειακή και η στρατιωτική εμπλοκή. Ο παράγοντας της ενέργειας χρησιμοποιείται για να διατηρήσει την ηγεμονική της θέση έναντι της Δύσης. Αντίθετα, η στρατιωτική ισχύς έχει δύο διαστάσεις. Η πρώτη είναι η χρήση της για την απόκτηση ενισχυμένης αμυντικής

¹¹⁹ Στεργίου Α., «Η εξωτερική πολιτική της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην Ανατολική Μεσόγειο μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου: γεωοικονομικές και γεωπολιτικές παράμετροι» στο Στεργίου Α. και Ulusoy K. και Blondheim M. (επιμ.), «Σύγκρουση και Ευημερία: γεωπολιτική και ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο», εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα 2019, σελ. 95-132.

συνεργασίας με τις περισσότερες χώρες της περιοχής και για την εκστρατεία στη Συρία. Ο στόχος της εν προκειμένω είναι να σπάσει την εξωτερική πολιορκία της Δύσης επιδιώκοντας να ισχυροποιήσει τη θέση της ως Μεγάλη Δύναμη. Η δεύτερη είναι η δυσανάλογη ανάπτυξη όπλων με σκοπό να προβάλει τη στρατιωτική ισχύ της, ώστε να παρουσιαστεί ως εναλλακτικός προμηθευτής ασφάλειας στην περιφέρεια.

Επιπρόσθετα, ο Μάζης¹²⁰ σχολιάζει ότι η τήξη των πάγων επιφέρει μία αλλαγή στη γεωπολιτική πραγματικότητα που επηρεάζει την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, καθώς δημιουργείται ένας νέος εμπορικός διάυλος για την πώληση των ρωσικών προϊόντων. Υπό αυτό το πρίσμα μειώνεται ο ρόλος της Τουρκίας στο πλαίσιο του αναχωματικού δακτυλίου Λονδίνου-Ουάσιγκτον και φυσικά του NATO. Αυτός υποστηρίζεται πως είναι ένας κύριος λόγος που η Τουρκία δημιούργησε το όραμα του νεο-οθωμανισμού, καθώς σύμφωνα με το διανοητή έτσι, πίστευε ότι θα διατηρούσε τη μοναδικότητά της στους στρατηγικούς σχεδιασμούς της Δύσης. Η Ρωσία δεν φαίνεται πρόθυμη να επιτρέψει να υλοποιηθεί αυτός ο τουρκικός σχεδιασμός, καθώς ο τελευταίος εκδηλώνεται απέναντι σε κράτη στα οποία η Ρωσία έχει ζωτικά συμφέροντα. Ως εκ τούτου, φαίνεται ότι η συνεργασία Ρωσίας και Τουρκίας έχει δημιουργηθεί πάνω σε εύθραυστα βραχυπρόθεσμα συμφέροντα.

Συμπερασματικά, η Μεγάλη Βρετανία και η Ρωσία προσπαθούν να βρουν τη χαμένη αίγλη τους στο διεθνές σύστημα. Αυτή η προσπάθεια όμως, εξελίσσεται διαφορετικά από τα δύο κράτη στην περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου. Η μεν Μεγάλη Βρετανία προσπαθεί να βρει ένα *modus vivendi* μετά την αποχώρησή της από την ΕΕ με αποτέλεσμα να παρακολουθεί διακριτικά τις εξελίξεις χωρίς να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή των αντιπαραθέσεων. Παρόλα αυτά, διατηρεί αμείωτο το ενδιαφέρον για τις εξελίξεις σε μία περιοχή που παραδοσιακά ήταν η ηγετίδα δύναμη ως η κύρια ναυτική δύναμη. Αντιθέτως, η Ρωσία φέρεται ότι έχει βρει το βηματισμό της μετά την αποτυχημένη για αυτήν λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Σε αυτό το πλέγμα, προσπαθεί να εμφανιστεί ως μία Μεγάλη Δύναμη που μπορεί να καλύψει με επιτυχία το οικονομικό και το στρατιωτικό κενό που αφήνει η διακριτική αποχώρηση των ΗΠΑ από την περιοχή. Η προβολή της στρατιωτικής της ισχύος και η διατήρηση της ενεργειακής εξάρτησης της ΕΕ από τους ρωσικούς φυσικούς πόρους παραμένουν πρωταρχικοί πυλώνες της στρατηγικής της. Τέλος, η διάλυση του NATO και η έξοδος της στις θερμές θάλασσες παραμένει διαχρονικός στόχος της ισχυρότερης χερσαίας δύναμης του κόσμου παρά τα νέα γεωπολιτικά δεδομένα που διαμορφώνονται εξαιτίας των μεταβολών στη ζώνη του Αρκτικού Κύκλου.

6.4 Το ενδιαφέρον της Κίνας

Η Κίνα αποτελεί το πολυπληθέστερο κράτος του κόσμου. Η χώρα διοικείται από κομμουνιστικό καθεστώς, ενώ τα τελευταία χρόνια βιώνει ραγδαία οικονομική

¹²⁰ Μάζης Ι., «Γεωπολιτικά ζητήματα στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και τη Μεσόγειο», τόμος 2, εκδόσεις Λειμών, Αθήνα 2018, σελ. 976-980.

ανάπτυξη. Τα γεωοικονομικά και γεωπολιτικά δεδομένα είναι τέτοια που απειλούν την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα. Αυτή η εξέλιξη έχει δημιουργήσει έντονο ανταγωνισμό ανάμεσα στα δύο κράτη. Η Κίνα καλείται να βρει πόρους στις τεράστιες ενεργειακές ανάγκες που έχει τόσο λόγω του τεράστιου πληθυσμού όσο και της αυξανόμενης βιομηχανίας της. Το Ιράν αποτελεί το βασικό προμηθευτή ενέργειας της χώρας. Ακόμα, το κινεζικό κράτος προσπαθεί να δημιουργεί νέες διαδρομές μεταφοράς των προϊόντων του προς της Ευρώπη. Οι νέες διαδρομές μεταφοράς των κινεζικών προϊόντων προς τα νότια και τα δυτικά της Κίνας είναι ευρύτερες γνωστές ως «νέοι δρόμοι του μεταξιού». Σε αυτό το πλαίσιο, έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές επενδύσεις στη Μεσόγειο. Στην Ελλάδα η κινεζική πολυεθνική εταιρεία COSCO δραστηριοποιείται στο λιμάνι του Πειραιά επενδύοντας σημαντικά ποσά αποδεικνύοντας το επαυξημένο ενδιαφέρον των Κινέζων για την ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Ο Spykman διείδε τον ανταγωνισμό μεταξύ ΗΠΑ και Κίνας για τον έλεγχο του «ασιατικού αναχωματικού δακτυλίου» στο βιβλίο του «η γεωγραφία της ειρήνης»¹²¹. Προέβλεψε πως η Κίνα θα καταστεί ηπειρωτική δύναμη τεραστίων διαστάσεων που θα ελέγχει μεγάλο τμήμα των ακτών μιας ομάδας περιφερειακών θαλασσών που ονόμασε «Ασιατική Μεσόγειο». Αυτή θεώρησε ότι απαρτίζεται από έναν κατ' εξοχήν νησιωτικό χώρο που απαρτίζεται από τη Θάλασσα της Ιαπωνίας, τη Θάλασσα της Ανατολικής Κίνας και τη Θάλασσα της Νότιας Κίνας. Ο de facto έλεγχος των θαλασσιών οδών επικοινωνίας και μεταφοράς προϊόντων ως στρατηγικός στόχος παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με τη Realpolitik της Γαλάζιας Πατρίδας. Η αμερικανική οπισθοχώρηση από την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου έχει δημιουργήσει πολιτικό κενό. Παρόλα αυτά, οι περισσότερες χώρες της περιφέρειας εξακολουθούν να κινούνται μέσα στο γεωπολιτικό ανταγωνισμό ΗΠΑ, ΕΕ και Ρωσίας σε διεθνές επίπεδο.

Η Κίνα προσπαθεί να αυξήσει σταθερά την παρουσία της στην ίδια περιοχή μέσω χρηματοπιστωτικής βοήθειας στις εύθραυστες οικονομίες. Διαφαίνεται έτσι, ότι η Κίνα θέλει να προβληθεί ως εναλλακτικός πόλος χωρίς να εμπλέκεται στρατιωτικά, αλλά αξιοποιώντας την ήπια ισχύ της. Η Κίνα γνωρίζει πως η πρόσβαση στη Μεσόγειο ισοδυναμεί με οικονομικά και πολιτικά οφέλη. Επίσης, λόγω της ομοιότητας του τουρκικού αναθεωρητισμού με τον αναθεωρητισμό που ασκεί η ασιατική χώρα στην Νότια Σινική Θάλασσα το κράτος δεν λαμβάνει μέρος υπέρ της επίλυσης των διαφορών με βάση το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, όπως κωδικοποιείται στη Σύμβαση του Montego Bay (1982), αν και η Κίνα είναι συμβαλλόμενο μέρος σε εκείνη. Στον αντίποδα, η Κίνα έχει υιοθετήσει την πολιτική “9 dashline” στη Νότια Σινική Θάλασσα με την οποία διεκδικεί νησιωτικά συμπλέγματα που ανήκουν σε όμορες χώρες, καθώς υποστηρίζουν ότι αυτά αποτελούν μέρος των ιστορικών εδαφών και της ΑΟΖ της. Η Κίνα διεκδικεί να γίνει παγκόσμια υπερδύναμη, ενώ η Τουρκία περιφερειακή ηγέτιδα

¹²¹ Μαρκέτος Θ. Ν., «Το γεωπολιτικό επίκεντρο του 21^{ου} αιώνα», ForeignAffaris.gr, 14.02.2020, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020
<http://www.foreignaffairs.gr/articles/72626/dr-thrasyboylos-n-marketos/to-geopolitiko-epikentro-toy-21oy-aiona?page=show>

δύναμη. Η διαφορά στη δυναμική των δύο κρατών είναι σημαντική. Ως εκ τούτου, η Τουρκία είναι δύσκολο να προωθή μόνη τα συμφέροντά της, όπως η Κίνα¹²².

Επιπρόσθετα, η ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις της Ανατολικής Μεσογείου. Το γεγονός ότι η Κίνα έχει ακόρεστες βλέψεις για ενεργειακή τροφοδοσία είναι ένας πρόσθετος λόγος που αυξάνει το ενδιαφέρον της για τις εξελίξεις. Συνεπώς, η Ανατολική Μεσόγειος φαίνεται πως είναι σημαντική τόσο ως θαλάσσια οδός όσο και ως περιοχή παραγωγής ενεργειακών προϊόντων¹²³. Ο Μάζης¹²⁴ δίνει έμφαση στους γεωστρατηγικούς λόγους, εκτός από τους ενεργειακούς, που επιβάλλουν στην Κίνα να στηρίξει το σητικό καθεστώς του Ιράν έναντι του ριζοσπαστικού σουνιτικού κινήματος που υποστηρίζουν η Τουρκία, το Κατάρ και οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι με την ανοχή των ΗΠΑ και της Βρετανίας. Συγκεκριμένα, η Τουρκία υποστηρίζει το αποσχιστικό κίνημα των Μουσουλμάνων Ουιγούρων με πληθυσμό άνω των 8.000.000 ανθρώπων στη νοτιοδυτική επαρχία Σιν Γιάνκ της Κίνας. Η επαρχία γειτνιάζει με το Καζακστάν και είναι σημαντική για γεωοικονομικούς λόγους εξαιτίας της διέλευσης αγωγού φυσικού αερίου από το Καζακστάν και τη Ρωσία με προορισμό τη Σανγκάη. Η Τουρκία υποστηρίζει το μουσουλμανικό κίνημα επιθυμώντας να μην εμπορεύεται η Κίνα φυσικό αέριο από τη Ρωσία και το Καζακστάν για γεωστρατηγικούς λόγους.

Διαφαίνεται λοιπόν, πως η Κίνα ενδιαφέρεται πρωτίστως για τη θέση της στο διεθνές σύστημα μέσα στο κλίμα αυξανόμενου ανταγωνισμού με τις ΗΠΑ. Οι τεράστιες ενεργειακές της ανάγκες, η στρατηγική σημασία της Ανατολικής Μεσογείου για τον έλεγχο των θαλάσσιων οδών που οδηγούν στη Δύση, καθώς και η ανάγκη της Κίνας να αυξήσει την προβολή της σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν αναγκάσει την αναδυόμενη παγκόσμια δύναμη να ασχολείται με τη συγκεκριμένη περιφέρεια. Αυτό το έντονο ενδιαφέρον εκδηλώνεται μέσω της άσκησης ήπιας ισχύος. Η Κίνα δεν έχει τη βούληση να εμπλακεί επιχειρησιακά, καθώς δεν διακυβεύονται ζωτικά της συμφέροντα. Τέλος, η Τουρκία και η Κίνα έχουν κοινή προσέγγιση για τον καθορισμό των θαλασσιών ζωνών. Παρόλα αυτά, δεν έχει άμεσο συμφέρον να υποστηρίξει την Τουρκία στο όραμα της Γαλάζιας Πατρίδας, καθώς προς το παρόν δεν έχει γεωστρατηγικό συμφέρον από την υποστήριξη ενός σουνιτικού μετώπου στην Ανατολική Μεσόγειο.

¹²² Μότικα Μ., «Αντιγράφει η Τουρκία τη στρατηγική της Κίνας στη Νότια Σινική Θάλασσα;», [Huffingpost.gr](https://www.huffingtonpost.gr/entry/antiyraftei-e-toerkia-te-strategyike-tes-kinas-ste-notia-sinike-thalassa_gr_5d0dd84ee4b0a3941862cfa0), 22.06.2019, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020

¹²³ Μερakλής Χ., «Κίνα και Ανατολική Μεσόγειος», 23.1.2020, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020 <https://www.philenews.com/koinonia/epistoles/article/862010/kina-kai-anatoliki-mesogios>

¹²⁴ Μάζης Ι., «Γεωπολιτικά ζητήματα στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και τη Μεσόγειο», τόμος 2, εκδόσεις Λειμών, Αθήνα 2018, σελ. 1291-1297.

Συμπεράσματα

Η Τουρκία αποτελεί κράτος της Ανατολικής Μεσογείου που θέλει να επιτύχει αναθεωρητικούς στόχους στην περιοχή που σχετίζονται με το ένδοξο παρελθόν της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που κυριαρχούσε στο συγκεκριμένο χώρο. Το σύγχρονο κράτος ψάχνει για νέο ζωτικό χώρο, ενώ θέλει να καταστεί ηγέτιδα περιφερειακή δύναμη σύμφωνα με τους στόχους 2023, 2053 και 2071. Σε αυτό το πλαίσιο, χρησιμοποιεί τα οράματα του παντουρκισμού, του πανισλαμισμού και του νεοοθωμανισμού. Μάλιστα, οι βάσεις του θεωρητικού πλαισίου βρίσκονται στο Missik-I Milli και Nizam-I Alem. Η Τουρκία έντονα ισλαμιστική, βαθιά διχασμένη και με έντονες φιλοδοξίες έχει εμπλακεί σε στρατιωτικές επιχειρήσεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, ενώ στην Ανατολική Μεσόγειο η στρατηγική της στηρίζεται περισσότερο στην πολιτική ισχύ παρά στο Διεθνές Δίκαιο, καθώς αυτό δεν την ευνοεί.

Το ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο της τουρκικής στρατηγικής έχει άμεσο αντίκτυπο στην αντίληψή της για την οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών. Το θαλάσσιο δόγμα της χώρας ονομάζεται «Γαλάζια Πατρίδα». Η Γαλάζια Πατρίδα αποτελεί γεωστρατηγικό όραμα της Τουρκίας με βάση «αντικειμενικά» εθνικά συμφέροντα της χώρας, όπως είναι η ενιαία θαλάσσια πολιτική από τον Εύξεινο Πόντο έως το Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο (δόγμα Davutoglu). Ακόμα, το «δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας» έχει άμεση συνάφεια με το «δόγμα των 2,5 πολέμων», καθώς το τελευταίο είναι απαραίτητο για την υποστήριξη του πρώτου. Άλλωστε, τόσο κατά τον Elekdag όσο και για τον Davutoglu και τον Gurdeniz και τον Erhan, αλλά και τον ίδιο τον Erdogan, ο θαλάσσιος χώρος της Τουρκίας είναι ζωτικός χώρος για την κρατική της υπόσταση. Η έννοια του ζωτικού χώρου παραπέμπει στο Ratzel υποδηλώνοντας ότι η Τουρκία ως ισχυρό κράτος δεν πρέπει (και δεν μπορεί) να αφήσει με τίποτα αυτόν το χώρο ασχέτως εάν σε αυτόν κατοικεί άλλος λαός. Ο έλεγχος του ζωτικού χώρου είναι αναπόσπαστη προϋπόθεση για την ευημερία του κράτους και για τον Davutoglu.

Η ανακάλυψη μεγάλων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου έχει οξύνει την αντιπαράθεση για τον καθορισμό των θαλασσίων ζωνών. Η χώρα δεν επιθυμεί να ανατρέψει μόνο τα χερσαία σύνορα και τις ζώνες επιρροής της, αλλά και πολλές από τις προβλέψεις του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας, όπως αυτές διαμορφώθηκαν στη Σύμβαση Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας του 1982. Αξίζει να σημειωθεί πως δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση, ενώ θεωρεί ότι δεν αποτυπώνει εθιμικό δίκαιο υποστηρίζοντας ότι συντρέχουν ειδικές συνθήκες στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο. Σε αυτό το μήκος κύματος, δεν αναγνωρίζει θαλάσσια κυριαρχικά δικαιώματα στα ελληνικά νησιά που βρίσκονται πέρα από τη μέση γραμμή των ηπειρωτικών εδαφών ούτε κυριαρχικά δικαιώματα στην Κυπριακή Δημοκρατία. Συνεπώς, θεωρεί ότι είναι παράνομες οι οριοθετήσεις που έκανε το νησιωτικό κράτος με την Αίγυπτο, το Λίβανο και το Ισραήλ. Ιδιαίτερη είναι η ένταση μεταξύ των τριών κρατών για την περιοχή ανάμεσα στον 28° και τον 32° Μεσημβρινό, την οποία θεωρεί η Τουρκία ως de facto ζωτικό της χώρο.

Η Τουρκία για να πετύχει τους γεωστρατηγικούς της στόχους έχει προσπαθήσει να αναμειχθεί στην Αραβική Άνοιξη. Παρόλα αυτά, ο μεγαλοϊδεατισμός της έχει συσπειρώσει το μέτωπο Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ που αντίκειται στον επεκτατισμό της προωθώντας την κατασκευή του αγωγού East Med. Το 2019 το καθεστώς Erdogan βρήκε πρόσφορο έδαφος για να εκμεταλλευτεί τη δεινή θέση που βρισκόταν το καθεστώς Σάρατζ στην εμφύλια διαμάχη του με την πλευρά Χαφτάρ προσφέροντας του διπλωματική και αμυντική στήριξη με αντάλλαγμα (ένα εκ των οποίων) την υπογραφή Μνημονίου Κατανόησης για την καθορισμό θαλασσίων ζωνών. Οι χώρες όμως, δεν είναι όμορες, καθώς παρεμβάλλονται τα ελληνικά νησιά, στα οποία δεν αναγνωρίζεται κανένα κυριαρχικό δικαίωμα. Η Ελλάδα και η Αίγυπτος προχώρησαν το 2020 σε Συμφωνία μερικής οριοθέτησης ΑΟΖ για την περιοχή δυτικά του 28^{ου} Μεσημβρινού προκειμένου να επιτευχθεί ο διεμβολισμός του τουρκολιβυκού μνημονίου. Δεν έχει υπογραφεί όμως, συμφωνία για την περιοχή μεταξύ του 28^{ου} και του 32^{ου} Μεσημβρινού. Η Αίγυπτος έχει τη δυνατότητα έτσι, να είναι χρήσιμη τόσο για την Ελλάδα όσο για και την Τουρκία, καθώς μία συμφωνία της με το εκάστοτε κράτος θα αύξανε τα επιχειρήματα της κάθε πλευράς. Συνεπώς, οι εξελίξεις καθορίζονται από γεωπολιτικές πραγματικότητες παράλληλα με την αξιοποίηση του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας. Αυτό χρησιμοποιείται κατά το δοκούν, όταν δεν εξυπηρετούνται τα συμφέροντα των κρατών, αλλά παραμένει σημαντικό στην επιχειρηματολογία τους.

Επιπρόσθετα, οι Μεγάλες Δυνάμεις ενδιαφέρονται ενεργά για την Ανατολική Μεσόγειο. Οι ΗΠΑ αποχωρούν σταδιακά από την περιοχή επιδιώκοντας όμως, να έχουν την υψηλή εποπτεία των εξελίξεων, ενώ η νομοθεσία “East Med Act” ευνοεί το συνασπισμό Ελλάς-Κύπρου-Ισραήλ. Η ΕΕ παρέχει αλληλεγγύη σε Ελλάδα και Κύπρο επιφέροντας οικονομικές επιπλήξεις στην Τουρκία, αν και τα διαφορετικά συμφέροντα των κρατών μελών δεν της επιτρέπουν μία ενεργότερη στήριξη του μετώπου. Άλλωστε, το μεταναστευτικό/προσφυγικό δεν είναι μόνο ανθρωπιστικό ζήτημα, αλλά και γεωπολιτικό όπλο στα χέρια Τουρκίας και Λιβύης. Έτσι, η ΕΕ τάσσεται υπέρ μίας πολυμερούς διάσκεψης που θα έλυσε τα προβλήματα. Η Μεγάλη Βρετανία ψάχνει ένα *modus vivendi* μετά την αποχώρησή της από την ΕΕ παρακολουθώντας διακριτικά τις εξελίξεις. Η Ρωσία εκμεταλλεύεται το πολιτικό κενό που άφησαν οι ΗΠΑ προσπαθώντας να εμπλακεί στην Ανατολική Μεσόγειο για να διασπάσει τη στρατηγική του NATO βρίσκοντας διέξοδο στις θερμές θάλασσες, να παρουσιαστεί ως πυλώνας ασφάλειας και να αποτρέψει την ενεργειακή ανεξάρτηση της ΕΕ από εκείνη. Η Κίνα παρουσιάζει αναθεωρητική πολιτική στη Νότια Σινική Θάλασσα που έχει κοινά στοιχεία με την αναθεωρητική πολιτική της Γαλάζιας Πατρίδας. Παρόλα αυτά, επιλέγει να ασκεί οικονομική διπλωματία, αφού δεν έχει ζωτικά συμφέροντα στην περιοχή.

Συμπερασματικά, η Τουρκία οδηγείται σε μία στάση που θέλει να αναγκάσει την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία να αποδεχθούν τους όρους της είτε με διπλωματικό είτε με στρατιωτικό τρόπο. Μάλιστα, η τουρκική ηγεσία έχει δηλώσει επίσημα ότι είναι έτοιμη «να πληρώσει το τίμημα», ώστε να γίνουν δεκτοί οι δικοί της όροι για το γεωπολιτικό έλεγχο της περιοχής. Η Γαλάζια Πατρίδα δεν είναι τόσο η νομική επιχειρηματολογία της Τουρκίας για τον καθορισμό των οριοθετήσεων στην περιοχή όσο η *Realpolitik* του σύγχρονου τουρκικού κράτους για θαλάσσια υπεροχή στη Μεσόγειο. Η υπεροχή δεν σημαίνει απλά πρόσβαση στη θάλασσα, άλλα έλεγχο επί των θαλασσίων διαδρόμων. Ακόμα, η υπεροχή αυτή είναι απαραίτητη μαζί με τις

ανάλογες συμμαχίες, ώστε να μην μείνει η χώρα παγιδευμένη στην ξηρά (γεωπολιτική σκέψη Mackinder), όπως οι «ημιπολιτισμοί» (γεωπολιτική σκέψη Ratzel). Η Τουρκία πρέπει να έχει πρόσβαση και έλεγχο στις υδάτινες οδούς που παίζουν καθοριστικό ρόλο για το παγκόσμιο εμπόριο, ενώ η ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην υφαλοκρηπίδα της θα μείωνε το ενεργειακό της πρόβλημα. Μόνο έτσι θα είναι σε θέση να εκπληρώσει τους στρατηγικούς της στόχους του 2023, του 2053 και του 2071.

Συνεπώς, πρέπει τα κράτη να προετοιμαστούν για μία πιθανή ισχυρότερη κλιμάκωση στις σχέσεις τους με την Τουρκία, εάν κάνουν τη στρατηγική επιλογή να μην συμβιβαστούν με την τουρκική λογική. Το γεγονός να θελήσει η Τουρκία να παραβιάσει τη συμφωνία Ελλάδος-Αιγύπτου προς τη μεριά της ΑΟΖ της Ελλάδας είναι πιθανό δεδομένης της σπουδαιότητας που θα είχε η επίτευξη μίας συμφωνίας Αιγύπτου-Τουρκίας για την περιοχή ανατολικά του 28^{ου} Μεσημβρινού. Άλλωστε, τα ελληνικά νησιά φαίνεται ότι είναι ο υπό αριθμόν νούμερο ένα παράγοντας που ανατρέπει το όραμα της Γαλάζιας Πατρίδας στην Ανατολική Μεσόγειο. Μάλιστα, δεν αναγνωρίζονται δικαιώματα ούτε στην Κρήτη. Η Ελλάδα το έχει κατανοήσει αυτό και ενισχύει άμεσα τη στρατιωτική της ισχύ με πανάκριβα εξοπλιστικά προγράμματα προσπαθώντας να διατηρήσει την ισορροπία δυνάμεων με την Τουρκία που εξοπλίζεται με ταχύτατους ρυθμούς. Ως εκ τούτου, φαίνεται ότι η Ελλάδα προετοιμάζεται για παν ενδεχόμενο αυξάνοντας παράλληλα την αποτρεπτική της ισχύ. Σε κάθε περίπτωση το όραμα της Γαλάζιας Πατρίδας φαίνεται ότι δεν οικοδομήθηκε πάνω στους κανόνες του διεθνούς δικαίου, αλλά πάνω σε μία αναθεωρητική πολιτική.

Τεκμαίρεται λοιπόν, ότι η Τουρκία αντιπαράκειται με την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία για την υλοποίηση του οράματος της Γαλάζιας Πατρίδας. Το ελληνικό μέτωπο ενισχύεται από δρώντες που ενοχλούνται με την τουρκική αναθεωρητική πολιτική, όπως το Ισραήλ και η Αίγυπτος. Η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία έχουν κοινή/τακτική επικαλούμενες τα δικαιώματά τους που απορρέουν από τη Σύμβαση του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας, αλλά και από το εθιμικό δίκαιο. Αντίθετα, η Τουρκία επικαλείται τα δικά της επιχειρήματα, όπως την αρχή της ευθυδικίας. Παρόλα αυτά, τα νομικά επιχειρήματα της Τουρκίας, όπως το ότι τα νησιά που βρίσκονται στη «λάθος μεριά της μέσης γραμμής» δεν διαθέτουν θαλάσσιες ζώνες δεν είναι ισχυρά. Η χώρα επιδιώκει να προβάλλει τη σκληρή ισχύ για να πετύχει τις επιδιώξεις της επιβεβαιώνοντας τη Realpolitik του οράματος της Γαλάζιας Πατρίδας. Η Ελλάδα όμως, σε αντίθεση με την Κυπριακή Δημοκρατία, διαθέτει σκληρή ισχύ και μένει να φανεί εάν τα δύο κράτη θα μπορέσουν να συμβιβαστούν με αμοιβαίες υποχωρήσεις ή εάν τα πράγματα θα φτάσουν σε αδιέξοδο. Σε αυτήν την περίπτωση η χρήση της στρατιωτικής ισχύος δεν μπορεί να αποκλειστεί. Άλλωστε, η μεγέθυνση των οικονομικών πόρων που ξοδεύουν τα δύο κράτη για την ισχυροποίηση των ενόπλων δυνάμεών τους δείχνει πως το εκάστοτε μέρος προετοιμάζεται για παν ενδεχόμενο. Οι διαφορετικές όψεις και η ζωτικότητα του θαλασσιού χώρου για τα δύο κράτη δίδουν συγκρουσιακή κι ανταγωνιστική τροχιά στις σχέσεις τους, ενώ κλιμακώνεται η ένταση. Τέλος, οι Μεγάλες Δυνάμεις ενδιαφέρονται ενεργά για τις εξελίξεις ανάλογα με τα συμφέροντά τους. Θεωρείται όμως, δύσκολο να εμπλακούν στρατιωτικά σε μία ενδεχόμενη κρίση για να υποστηρίξουν το δίκαιο της μίας ή της άλλης πλευράς, εάν δεν διακυβεύονται ζωτικά τους συμφέροντα.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές

Ηνωμένα Έθνη

Διακρατικές συμφωνίες αναρτημένες στον ΟΗΕ:

- «Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου για την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ των δύο κρατών», Ηνωμένα Έθνη.
<https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GRCEGY.pdf>
- “Memorandum of Understanding between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean”, Ηνωμένα Έθνη
https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf

Εκθέσεις Ύπατης Αρμοστείας ΟΗΕ για τους πρόσφυγες

- UNHCR, “Returns from Greece to Turkey (under EU-Turkey statement) as of 31 December 2019” last visit 5/6/2020.
<https://data2.unhcr.org/en/documents/details/73295>
- UNHCR, “Turkey” last visit 4/6/2020.
<http://reporting.unhcr.org/turkey>

Επιστολές πρεσβευτών της μόνιμης αντιπροσωπείας των κρατών στον ΟΗΕ

- Edrees M., “Note verbal dated 23 December 2019 from the Permanent Mission of Egypt of the United Nations addressed to the Secretary-General”, A/74/628, United Nations.
<https://undocs.org/en/a/74/628>
- Ioannou P., “Letter dated 11 July 2019 from the Chargé d’affaires a.i. of the Permanent Mission of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary General, United Nations.
<https://undocs.org/en/A/73/944>
- Mavrogiannis A. D., “Letter dated 13 November 2019 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General, United Nations.
<https://undocs.org/A/74/549>

- Mavrogiannis A., D., “Letter dated 30 April 2020 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General”, A/74/832, United Nations.
<https://undocs.org/en/a/74/832>
- Mavrogiannis A., D., “Letter dated 20 July 2020 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General”, A/74/962, United Nations.
<https://undocs.org/en/A/74/962>
- Sinirlioglu F. H., “Letter dated 13 November 2019 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General” A/74/549, United Nations.
<https://undocs.org/A/74/549>
- Sinirlioglu F., H., “Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General”, A/75/557, United Nations.
<https://undocs.org/en/a/74/757>
- Sinirlioglu F. H., “Letter dated 2 July 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General”, A/74/936, United Nations.
<https://undocs.org/en/A/74/936>
- Sinirlioglu F. H., “Note verbal dated 14 August 2020 from the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary General”, A/74/990, United Nations.
<https://undocs.org/en/A/74/990>
- Sinirlioglu F. H., “Letter dated 21 August 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary General”, A/74/997, United Nations.
<https://undocs.org/en/A/74/997>
- Sinirlioglu F. H., “Letter dated 13 November 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General”, A/75/598, United Nations.
<https://undocs.org/en/A/75/598>
- Theofili M., “Letter dated 1 June 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General”, A/74/872, United Nations.
<https://undocs.org/en/A/74/872>
- Theofili M., “Letter dated 14 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary General”, A/74/706, United Nations.
<https://undocs.org/en/A/74/706>

Καταστατικός Χάρτης και συνθήκες ΟΗΕ:

- Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών και καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου
- Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, Ασωνίτης Γ. (εισαγωγή-μετάφραση), εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995.

Ψηφίσματα Συμβουλίου Ασφαλείας ΟΗΕ

- Resolution 367 (1975), 12 March 1975
[file:///C:/Users/mixalis13/Downloads/S_RES_367\(1975\)-EN.pdf](file:///C:/Users/mixalis13/Downloads/S_RES_367(1975)-EN.pdf)
- Resolution 550 (1984), 11 May 1984
<https://digitallibrary.un.org/record/67600>
- Resolution 789 (1992), 25 November 1992
<https://digitallibrary.un.org/record/154294>
- Resolution 1970 (2011), 26 February 2011
[https://www.undocs.org/S/RES/1970%20\(2011\)](https://www.undocs.org/S/RES/1970%20(2011))

Υπουργία των Εξωτερικών: επίσημες θέσεις

- Ελληνικό Υπουργείο των Εξωτερικών, «Τουρκικοί ισχυρισμοί περί αποστρατιωτικοποίησης των νησιών του Αιγαίου», τελευταία επίσκεψη 31.12.2020
<https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikoterakeimena/tourkikoishirismoipostratikopoiisisnisonaigaiou.html>
- Ελληνικό Υπουργείο των Εξωτερικών, «Εθνικός εναέριος χώρος», τελευταία επίσκεψη 11/6/2020.
<https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikoterakeimena/ethnikos-enaerios-horos.html>
- Υπουργείο των Εξωτερικών Κυπριακής Δημοκρατίας, «Ενέργεια και θαλάσσια πολιτική», τελευταία επίσκεψη 28.11.2020.
<https://mfa.gov.cy/el/themes/>
- Republic of Turkey-Ministry of Foreign Affairs, “Greek Cypriot’s unilateral Activities in the Eastern Mediterranean”, last visits 28.12.2020
http://www.mfa.gov.tr/greek-cypriot_s-unilateral-activities-in-the-eastern-mediterranean.en.mfa

Νομοθετικά κείμενα:

Ελλάδα:

- Νόμος 4001/2011 – ΦΕΚ 179/Α/22-08-2011 (Κωδικοποιημένος)
<https://www.e-nomothesia.gr/energeia/n-4001-2011.html>

Κυπριακή Δημοκρατία

- Νόμος 64(Ι) 2004, «Νόμος που προνοεί για τη διακήρυξη Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης από την Κυπριακή Δημοκρατία
http://www.cylaw.org/nomoi/arith/2004_1_064.pdf
- Νόμος 97(Ι) 2014, «Νόμος που τροποποιεί τον περί της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης νόμο»
http://www.cylaw.org/nomoi/arith/2014_1_097.pdf

Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής:

- Congress.gov, “All information (Except Text) for 2. 1102 – Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019”
<https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1102/all-info>

Κείμενα, συμφωνίες και συνθήκες-νομοθεσία ΕΕ:**Κείμενα:**

- Eur-lex Europa, «Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας», 07/01/2020.
https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/foreign_security_policy.html?locale=el
- Consilium, «Δραστηριότητες γεώτρησης της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο: Το Συμβούλιο εγκρίνει τα συμπεράσματα», 16.07.2019, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020.
<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2019/07/15/turkish-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-conclusions/>
- Consilium, «Παράνομες δραστηριότητες γεώτρησης της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο: Το Συμβούλιο υιοθετεί πλαίσιο για κυρώσεις», 11.11.2019, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020.
<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2019/11/11/turkey-s-illegal-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-framework-for-sanctions/#>
- Consilium, «Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τις εξωτερικές σχέσεις, 1η Οκτωβρίου 2020, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020.
<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2020/10/01/european-council-conclusions-on-external-relations-1-october-2020/>

Συμφωνίες

- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, «Συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016», τελευταία επίσκεψη 6/6/2020.
<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

Συνθήκες-Νομοθεσία ΕΕ

- Ενοποιητική Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/C 326/01)
- Οδηγία/2014/89/ΕΕ της Επιτροπής, 23/7/2014.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0089>

Δευτερογενείς πηγές:

Ελληνόγλωσση:

- Αναγνώστου Λ. Χ. και Τσάλτας Γ (επιμ.), «Αιγαίο και Νοτιοανατολική Μεσόγειος», εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2012.
- Ατταλίδης Μ., «Γεωλογικές ανακατατάξεις στην Ανατολική Μεσόγειο και η Κύπρος» στο Ντάλης Σ. (επιμ.), «Mare Nostrum: μετατοπίσεις ισχύος στον γεωπολιτικό χάρτη της Μεσογείου», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2020, σελ. 248.
- Βερέμης Θ., «Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων: 1453-2005», στ' έκδοση, εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2013, σελ. 181, 192-194.
- Γαβριήλ Χ., «Οι ευάλωτες σχέσεις Ελλάδας-Λιβάνου και οι επικοινωνιακές «παγίδες» της Τουρκίας», Το βήμα, 23.12.2019, τελευταία επίσκεψη 20.12.2020.
<https://www.tovima.gr/2019/12/23/opinions/oi-eyalotes>
- Ελευθεριάδης Π., «Ο δρόμος του δικαίου για Ελλάδα και Τουρκία», Το βήμα, 06.03.2020, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020.
<https://www.tovima.gr/2020/03/06/opinions/o-dromos-tou-dikaiou-sto-aigaiogia-ellada-kai-tourkia/>
- Ζαχαράκη Μ., «Αιχμές Ερντογάν κατά Ελλάδας: Οι γείτονες μας θέλουν να μας εξουδετερώσουν», Έθνος 12.07.2020, τελευταία επίσκεψη 17.11.2020.
https://www.ethnos.gr/politiki/115020_aihmes-erntogan-kata-elladas-oi-geitones-mas-theloyn-na-mas-exoydeterosoyn
- Ηρακλείδης Α., «Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειος: 50+1 όψεις των ελληνοτουρκικών διενέξεων», εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2020, σελ. 32-33.
- Ηρακλείδης Α., «Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική», Ελληνικά και Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα (www.kallipos.gr), Αθήνα 2015, σελ. 226.
- Ιγνατίου Μ. και Μελέτης Ν., «Η Συμφωνία που «γκρίζαρε» το Αιγαίο: από τα Ίμια στο Αιγαίο», εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2020, σελ. 12-15.
- Καρμπούζ Σ., «Η Αίγυπτος μπορεί να ανατρέψει τη ζοφερή ενεργειακή της εικόνα», στο Στεργίου Α. και Ulusoy Κ. και Blondheim Μ. (επιμ.), «Σύγκρουση και Ευημερία: γεωπολιτική και ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο», εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα 2019, σελ. 142-145.
- Κρατερός Ι. και Στρατή Α., «Δίκαιο της Θάλασσας», δ' έκδοση, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013, σελ. 66.
- Κεφαλά Β., «Οι εξεγέρσεις στον αραβικό κόσμο ή πώς οι ίδιες αιτίες δεν έχουν τα ίδια αποτελέσματα», στην τετραμηνιαία πολιτική και οικονομική επιθεώρηση «Η Μεσόγειος και ο κόσμος χθες και σήμερα» Τεύχος 24, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2012, σελ. 157-166.
- Μάξης Ι., «Γεωπολιτικά ζητήματα στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και τη Μεσόγειο», τόμος 2, εκδόσεις Λειμών, Αθήνα 2018, σελ. 976-980, 1290-1297.

- Μάζης Ι. και Σγουρός Α. Γ., «Γεωπολιτική Ανάλυση στο Ενεργειακό Σύμπλοκο της Ανατολικής Μεσογείου», ΕΚΠΑ, Ιανουάριος 2020, σελ. 7-11, 20-26, 33-42.
- Μάζης Ι., «Γεωπολιτική: η θεωρία και η πράξη», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2002, σελ. 10-15, 18-27, 164-165.
- Μάζης Ι., «Νέο Εθνικό Αμυντικό Δόγμα: θεωρητική βάση και πρόταση πλαίσιο», Αθήνα 2004.
http://old.turkmas.uoa.gr/mazissite/sygggrammata/dogma_net_gr.pdf
- Μάζης Ι., «Νταβουτογλιανή προσέγγιση και γεωπολιτική ανάλυση: κριτική παρουσίαση» στο Κουσκουβέλης Η. και Λίτσας Σ. (επιμ.), «Το Στρατηγικό βάθος και η Τουρκία». Αθήνα 2013, σελ. 54-61.
- Μαρκέτος Θ. Ν., «Το γεωπολιτικό επίκεντρο του 21ου αιώνα», ForeignAffaris.gr, 14.02.2020, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020.
- <http://www.foreignaffairs.gr/articles/72626/dr-thrasyboylos-n-marketos-to-geopolitiko-epikentro-toy-21oy-aiona?page=show>
- Μαός Μ., «Οι στρατηγικές επιπτώσεις της «Αραβικής Άνοιξης» στη Μέση Ανατολή», στο Στεργίου Α. και Ulusoy K. και Blondheim M. (επιμ.), «Σύγκρουση και Ευημερία: γεωπολιτική και ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο», εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα 2019, σελ. 21-24.
- Μηνάγιας Δ. Χ., «Τουρκία: αναθεωρητισμός και συγκρούσεις», εκδόσεις Λειμών, Αθήνα 2019, σελ. 254-255, 294-302.
- Μαζιάντ Μ. και Σωτηριάδης Τ., «Το όραμα πανισλαμισμού και νεοθωμανισμού της Τουρκίας», Καθημερινή, 11.05.2020, τελευταία επίσκεψη 13.11.2020.
<https://www.kathimerini.gr/politics/1077530/to-orama-panislamismoy-kai-neootheromanismoy-tis-toyrkias/>
- Μερακλής Χ., «Κίνα και Ανατολική Μεσόγειος», 23.1.2020, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020.
<https://www.philenews.com/koinonia/epistoles/article/862010/kina-kai-anatoliki-mesogios>
- Μότικα Μ., «Αντιγράφει η Τουρκία τη στρατηγική της Κίνας στη Νότια Σινική Θάλασσα;», Huffingpost.gr, 22.06.2019, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020.
https://www.huffingtonpost.gr/entry/antiyrafei-e-toerkia-te-strategyike-tes-kinas-ste-notia-sinike-thalassa_gr_5d0dd84ee4b0a3941862cfa0
- Μπόση Μ., «Οι όψεις της διεθνούς ασφάλειας», εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2018, σελ. 391-392.
- Νικολακοπούλου-Στεφάνου Η., «Οι πολιτικές μετανάστευσης και Ασύλου» στο Μαραβέγιας Ν. (επιμ.), «Ευρωπαϊκή Ένωση: δημιουργία, εξέλιξη, προοπτικές», εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2016, σελ. 469.
- Νικολάου Κ., «Οι υδρογονάνθρακες στην Ανατολική Μεσόγειο», Τεχνικό Επιμελητήριο, Αθήνα 18.07.2019.
- Νικολετόπουλος Β., «Η «άλλη» τουρκική ενεργειακή πολιτική», Καθημερινή, 16.12.2019, τελευταία επίσκεψη 10/4/2020.
<https://www.kathimerini.gr/1056304/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/basilhs-nikoletopoylos-h-allh-toyrkikh-energeiakh-politikh>

- Νέδος Β., «Ισχυρή συμμαχία Ελλάδας-ΗΑΕ», Καθημερινή, 23.11.2020, τελευταία επίσκεψη 24.12.2020.
<https://www.kathimerini.gr/politics/561168922/ischyri-symmachia-elladas-iae/>
- Νέδος Β., «Ο κίνδυνος μιας «Ναυτικής» Τουρκίας», Καθημερινή, 1.7.2020, τελευταία επίσκεψη 20.12.2020.
<https://www.kathimerini.gr/politics/1085372/analysisi-o-kindynos-mias-naytikis-toyrkias/>
- Νταβούτογλου Α., «Το Στρατηγικό Βάθος: η διεθνής θέση της Τουρκίας», εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2010, σελ. 266-281.
- Ντόκος Θ. και Τσάκωνας Π., «Ελληνοτουρκικές σχέσεις στις αρχές του 21ου αιώνα: η άποψη της Αθήνας» στο Καιρίδης Δ. και Martin L. (επιμ.), «Ρόλος και θέση της Τουρκίας στον Κόσμο», εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2006, σελ. 124-127.
- Πούλλαδος Μ., «Ανατολική Μεσόγειος: Οι Βρετανοί ξανάρχονται;», 18.10.2020, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020
<https://simerini.sigmalive.com/article/2020/10/18/anatolike-mesogeios-oi-bretanoi-xanarkhontai/>
- Σιούσιουρας Π. και Χρυσοχού Γ., «Γεωγραφία της Ενέργειας: ενεργειακοί ανταγωνισμοί στην Ανατολική Μεσόγειο», εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2017, σελ. 397-400.
- Στεργίου Α., «Η εξωτερική πολιτική της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην Ανατολική Μεσόγειο μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου: γεωοικονομικές και γεωπολιτικές παράμετροι» στο Στεργίου Α. και Ulusoy K. και Blondheim M. (επιμ.), «Σύγκρουση και Ευημερία: γεωπολιτική και ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο», εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα 2019, σελ. 95-132.
- Συρίγος Α. Μ., «Ελληνοτουρκικές σχέσεις», εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2015, σελ. 747-749, 772-779.
- Συρίγος Α., «NATO στο Αιγαίο: οκτώ δεδομένα με ειδική σημασία», Καθημερινή, 14/2/2016, τελευταία επίσκεψη 11/6/2020.
<https://www.kathimerini.gr/849460/article/epikairothta/politikh/nato-sto-aigaiio-oktw-dedomena-me-eidikh-shmasia>
- Συρίγος Α., «Ταγίπ Ερντογάν: τα σχέδια 2023, 2053 και 2071», Καθημερινή, 27.11.2016, τελευταία επίσκεψη 15.11.2020.
<https://www.kathimerini.gr/politics/885471/tagip-erntogan-ta-schedia-2023-2053-kai-2071/>
<https://www.kathimerini.gr/politics/885471/tagip-erntogan-ta-schedia-2023-2053-kai-2071/>
- Σώκου Κ., «East Med Act: Νομοθεσία και εφαρμογή της», Καθημερινή, 25/12/2019, τελευταία επίσκεψη 21/6/2020.
- <https://www.kathimerini.gr/1057762/opinion/epikairothta/politikh/east-med-act-nomothesia-kai-efarmogh-ths>
- Τζάρρας Ζ., «Η «χαλαρή» οιονεί συμμαχία Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδας» στο Στεργίου Α. και Ulusoy K. και Blondheim M. (επιμ.), «Σύγκρουση και Ευημερία: γεωπολιτική και ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο», εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα 2019, σελ. 142-145.

- Τζιάρρας Ζ., «Οι «Δυόμισι Πόλεμοι» και η Άσκηση “Mavi Vatan”»: Στρατηγική Κουλτούρα και νέο Στάδιο της Τουρκικής Στρατηγικής», ΕΛΙΑΜΕΠ, Κείμενο Εργασίας Νο 103/2019, Μάρτιος 2019.
- Τσακίρης Θ. «Ενεργειακή Ασφάλεια και Διεθνής Πολιτική». εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 2018, σελ. 751-760.
- Τσαρδανίδης Χ., «ΕΕ και Ρωσία: παράδοξη σχέση στο πλαίσιο μιας στρατηγικής σύμπραξης», στο Ξενάκης Δ. Κ., Τσινισιζέλης Μ. Ι., (επιμέλεια), «Παγκόσμια Ευρώπη; Οι διεθνείς διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2012, σελ. 355-356.
- Τσιριγώτης Δ., «Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία: διεθνείς σχέσεις και διπλωματία», εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2013, σελ. 795-827.
- Φίλης Κ., «Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν», β' έκδοση, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2018, σελ. 48-50.
- Φωτίου Ε., «Οι σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας» στο Βαληνάκης Γ. (επιμ.), «Ελληνική εξωτερική και ευρωπαϊκή πολιτική: 1990-2010» εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2010, σελ. 53.
- Baylis J., Smith S., Owens P., «Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής», πέμπτη έκδοση, εκδόσεις Επίκεντρο, Αθήνα 2013, σελ. 116-120.
- Kissinger H., «ΗΠΑ: Αυτοκρατορία ή Ηγεμονική Δύναμη; Για μια διπλωματία του 21 αιώνα», εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2002 σελ. 27-30.
- Marshal T., «Αιχμάλωτοι της Γεωγραφίας», εκδόσεις Διόπτρα, Αθήνα 2019, σελ. 238.
- Morgenthau H. J., «Η Πολιτική μεταξύ των Εθνών: ο αγώνας για ισχύ και ειρήνη», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2018, σελ. 185-188.
- Parker G., «Γεωπολιτική: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον», Εκδόσεις Ροές, Αθήνα 2002, σελ. 25-26, 47, 81-82.

Ξενόγλωσση:

- Allison, G., “Destined for War”, editor Scribe Publications 2008.
- Balcer A. “Turkey as a source of Inspiration for the Arab Spring: Opportunities and Challenges” in Calleya S. and Wohlfeld M. (ed.) “Change and opportunities in the emerging Mediterranean”, Medac University of Malta, Gutenberg Press, p. 370-372.
- Bew J., “Realpolitik: a History”, Oxford University Press, New York 2016, pp 17-31.
- Cohen G., “Natural gas import and export routes in South-East Europe and Turkey”, IENE institute of energy in South-East Europe, Working Paper No 26, July 2019, pages 20-26.
- Elekdag S., (1996), “2 1/2 War Strategy,” Perceptions 1(1): 33-57.
- Erhan C., “Akdeniz stratejisi” («Η στρατηγική της Μεσογείου»), *Turkiyegazetesi*, 29.02.2019, last visit 16.11.2020.
<https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/606384.aspx>
- Foucher M., «Η επιστροφή των συνόρων», εκδόσεις Στοά, Αθήνα 2019, σελ. 74-75.

- Nye J., «Εξουσίες που πρωτοπορούν», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2009.
- Sempa F. P., “The Geopolitical Vision of Alfred Thayer Mahan”, The Diplomat, 30.12.2014 last visit 14.12.2020.
<https://thediplomat.com/2014/12/the-geopolitical-vision-of-alfred-thayer-mahan>
- Thrassou A. και Papasolomou I. και Demetriou M., “Strategic implications of Cyprus emerging oil and gas industry”, 2018, EuroMed Journal of Business, No 2, Vol. 13, pp.236-249.
- Tsardanidis C., “Greece’s changing role in the Eastern Mediterranean”, Chapter 5 στο “Tziarras Z. (ed.), “The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security”, Prio Cyprus Centre, Nicosia 2019, σελ. 74-95.
- Tuysuzoglu G., “Strategic Depth: A Neo-Ottomanist Interpretation of Turkish Eurasianism” in the “Mediterranean Quarterly: Spring 2014”, Mediterranean Affairs Inc, p. 89-97.
- Yilmaz B., “Turkey and the Arab Spring: the Revolutions in Turkey’s Near Abroad”, in the Calleya S. and Wohlfeld M. (ed.) “Change and opportunities in the emerging Mediterranean”, Medac University of Malta, Gutenberg Press, p. 349-362.
- Wigen E., “Pipe dreams or dream pipe? Turkey’s hopes of becoming an energy hub”, Middle East Institute, Istanbul 2013.

Διαδικτυακοί τόποι:

- Έθνος, «Νταβούτογλου: Τουρκία και Αίγυπτος έφτασαν κοντά σε συμφωνία ΑΟΖ το 2012», 24.6.2020, τελευταία επίσκεψη 19.12.2020.
https://www.ethnos.gr/politiki/112134_ntaboytogloy-toyrkia-kai-aigyptos-eftasan-konta-se-symfonia-gia-aoz-2012
- Καθημερινή, «Ερντογάν: Ή βγείτε στο πεδίο και πληρώστε το τμήμα ή ξεκινήστε διαπραγματεύσεις», 25.07.2020, τελευταία επίσκεψη 16.11.2020.
<https://www.kathimerini.gr/world/1089407/erntogan-i-vgeite-sto-pedio-kai-pliroste-to-timima-i-xekiniste-diapragmateyseis/>
- Καθημερινή, «Ερντογάν: Όσο η Τουρκία μεγαλώνει, αποκτά ζώνες ενδιαφέροντος», 20.10.2020, τελευταία επίσκεψη 17.11.2020.
<https://www.kathimerini.gr/world/561124696/erntogan-oso-i-toyrkia-megalonei-apokta-zones-endiaferontos/>
- Το Βήμα, «Τουρκία και Παλαιστίνη έτοιμες για οριοθέτηση ΑΟΖ», 22.06.2020, τελευταία επίσκεψη 20.12.2020.
<https://www.tovima.gr/2020/06/22/world/tourkia-kai-palaistini-etoimes-gia-oriothetisi-aoz/>
- Alphanews, «Ερντογάν: Θα δείξουμε στα Ηνωμένα Έθνη τη δολοφονική συμπεριφορά των Ελλήνων», 10/3/2020, τελευταία επίσκεψη 5/6/2020.
- <https://www.alphanews.live/international/erntogan-tha-deixoyme-sta-inomena-ethni-ti-dolofoniki-symperifora-ton-ellinon>

- Capital.gr, «Η Τουρκία έχει βλέψεις και για Λίβανο», 11.08.2020, τελευταία επίσκεψη 23.12.2020.
<https://www.capital.gr/diethni/3473898/i-tourkia-exei-blepseis-kai-gia-ton-libano>
- Cnn.gr, «Ο Ερντογάν ζητάει αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάνης», 22.11.2016, τελευταία επίσκεψη 11.11.2020.
<https://www.cnn.gr/kosmos/story/55574/o-erntogan-zitaei-anatheorisi-tis-synthikis-tis-lozanis>
- Energypress.gr, «Ερντογάν: Θα δώσουμε τις απαντήσεις που αξίζουν στην Ελλάδα – Ανακοίνωσε νέες ανακαλύψεις κοιτασμάτων», 14.10.2020, τελευταία επίσκεψη 28.11.2020.
<https://energypress.gr/news/erntogan-tha-dosoyme-tis-apantiseis-poy-axizoyn-stin-ellada-anakoinose-nees-anakalypseis>
- Energypress.gr, «East Med: Το παρασκήνιο για την επιστροφή Ιταλίας στη συμμαχία Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ, 7.8.2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.
<https://energypress.gr/news/east-med-paraskinio-gia-tin-epistrofi-tis-italias-sti-symmahia-elladas-kyproy-israil>
- Ert.gr, «Ανάλυση του ελληνο-αιγυπτιακού συμφώνου: «Δημιουργεί νόμιμα και έγκυρα συμφέροντα στην περιοχή»», 7.8.2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.
<https://www.ert.gr/eidiseis/ellada/politiki/apta-ta-apotelesmata-toy-ellino-aigyptiakoy-symfonoy-nomima-kai-egkyra-dikaiomata-tis-elladas-stin-periochi/>
- HellasJournal, «Βρετανία για Ανατολική Μεσόγειο: Να ληφθεί υπόψη το Δίκαιο της Θάλασσας» 10.9.2020, τελευταία επίσκεψη 31.12.2020.
<https://hellasjournal.com/2020/09/vretania-gia-anatoliki-mesogio-na-lifthi-iprosi-to-dikeo-tis-thalassas/>
- Hurriyet.com.tr, “Denizlerimizdeki Misak-ı Milli: Mavi Vatan”, 26.10.2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.
<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nedim-sener/denizlerimizdeki-misak-i-milli-mavi-vatan-41595627>
- Hurriyetdailynews.com, “Map delineates Turke’s maritime frontiers in Med Sea, 3.12.2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.
<https://www.hurriyetdailynews.com/map-delineates-turkeys-maritime-frontiers-in-med-sea-149379>
- Huffingpost.gr, «Μια διεισδυτική ματιά στην εξόρυξη υποθαλάσσιων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο», 29/12/2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.
https://www.huffingtonpost.gr/entry/mia-dieisdetike-matia-sten-exorexe-epothalassion-koitasmaton-edroyonanthrakon-sten-anatolike-mesoyeio_gr_5f2fa85bc5b6e96a22b3b18b
- Lifo.gr, «Συμφωνία Τουρκίας-Λιβύης-Ο επίμαχος Χάρτης- Στον ΟΗΕ οι συντεταγμένες», 12.12.2019, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.
<https://www.lifo.gr/now/world/262647/symfonia-toyrkias-livyis-o-epimaxos-xartis-ston-oie-oi-syntetagmenes>

- Protothema.gr, «Συμφωνία Ελλάδας-Αιγύπτου για ΑΟΖ: δείτε το επίσημο κείμενο», 07.08.2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.
<https://www.protothema.gr/politics/article/1033293/sumfonia-elladas-aiguptou-gia-aoz-deite-to-episimo-keimeno/>
- Protothema.gr, «Ωμές απειλές Ερντογάν: Θα ανοίξουμε τα σύνορα, θα στείλουμε 3,6 εκατ. Μετανάστες στην Ευρώπη, 10/10/2019, τελευταία επίσκεψη 5/6/2020.
<https://www.protothema.gr/world/article/933958/alert-omes-apeiles-erdogan-tha-anoixoume-ta-sunora-tha-steiloume-36-ekatt-metanastes-stin-europi/>
- Skai.gr, «Κύπρος: Η Τουρκία διαθέτει στοιχεία για το οικόπεδο «8». Το θρίλερ απόκτησής τους», 22.01.2020, τελευταία επίσκεψη 29.12.2020.
<https://www.skai.gr/news/world/kypros-i-tourkia-diathetei-stoixeia-gia-to-oikopedo-8-to-thriler-tis-apoktisis-tous>